

T.C.
AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ATATÜRK ve İNÖNÜ DÖNEMİ KÜLTÜR
POLİTİKALARI

Hacı Veli GÖK

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI

KIRŞEHİR 2011

T.C.
AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ATATÜRK ve İNÖNÜ DÖNEMİ KÜLTÜR
POLİTİKALARI

Hacı Veli GÖK

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH
ANABİLİM DALI

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Bengül BOLAT

KIRŞEHİR 2011

ÖZET

Bu çalışmada, Cumhuriyetin ilk yıllarından, İnönü döneminin sonuna kadar, kültürel anlamda meydana gelen değişim hareketlerini, ayrıntılı bir şekilde ortaya koymak amaçlanmıştır. Çalışmanın giriş bölümünde, konu bütünlüğünü sağlamak amacıyla, kültür ve medeniyetin tanımı ve aydınların kültür ve medeniyet konusundaki düşüncelerine yer verilmiştir.

Birinci bölümde, Atatürk döneminde uygulanan kültür politikaları ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Bu bölümde; Türkiye'nin ulus devlet olma yolunda attığı adımlar, bu çerçevede Türk Dil Kurumu'nun ve Türk Tarih Kurumu'nun faaliyetleri, Türk tarih tezinin belirlenmesi, sanat alanında klasik sanatların yanında modern sanat öğelerinin Türkiye'ye girişi, milli eğitim kapsamında meydana gelen faaliyetler, Halkevleri ve Köy Enstitülerinin eğitimdeki yeri ve önemi incelenmiştir.

İkinci bölümde, Atatürk'ün vefatı ile Cumhurbaşkanı olan İnönü'nün uyguladığı kültür politikaları değerlendirilmiştir. Bu bölümde, Atatürk dönemi kültür politikalarının bazı yönetsel değişikliklerle uygulandığı vurgulanmıştır. Atatürk dönemi milli kültür anlayışı yerine, hümanist anlayışın daha ön plana çıkmasına dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda, Köy Enstitüleri ve Halkevlerindeki eğitimin, hümanist kültür çerçevesinde verilmeye başlanması ve bunun edebiyat, sanat, dil ve tarih anlayışına yansımaları gözden geçirilmiştir.

Üçüncü bölümde ise, Atatürk ve İnönü döneminde uygulanan kültür politikalarının karşılaştırması yapılmıştır. Bu çerçevede, Atatürk döneminde izlenen

kültür politikası ile İnon döneminde uygulanan politikalar arasındaki benzer ve farklı yönler ortaya konulmaya alışılmıştır.

ABSTRACT

In this article detailed cultural exchange movement till the end of the period of president İnönü, is aimed to show. Introductory part of the study, in order to ensure the integrity of the subject, the definition of culture and civilization and culture and civilization on the ideas of intellectuals have been given.

In the first part, the policies that used in Atatürk's period is detailedly investigated. In this part steps that Turkey had taken in the process of being a nation country, Turkish national language institution and Turkish national history institution works, teaching of Turkish national history thesis and in addition to classical art, the appearances of modern art entrance to Turkey, and the works in national education such as village houses and village institutions importance and place is investigated.

In the second part, the İnönü who became prime minister after the death of Atatürk, cultural policies evaluated. In this part it's emphasized that Atatürk's period, cultural policies and some changes about it. It's cared about that humanist understanding national become more crucial point instead of Atatürk's period cultural policy. In this course, the education of village institution and public houses, it's revised the humanist culture education thought mainly and more over literature art language, history understand.

In the thirt part there is a comparasion of cultural policies that used in Atatürk and İnönü's periot. So it's clear that there are great differences between Atatürk's periot and İnönü.

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti'nin sona ermesinin ardından, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile birlikte, yeni kurulan devletin yapısında; siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan önemli reformlar gerçekleştirilmiştir. Söz konusu reformlar arasında, kültürel alanda meydana gelen değişim hareketleri, Cumhuriyetin Batı medeniyeti ile daha yakın ilişkiler kurmasının önünü açacak nitelikte olmuştur. Zira bu alanda atılan adımlar arasında; müzik, sanat, eğitim, yayın vb. alanlarda Batı medeniyetinden önemli ölçüde yararlanılmıştır.

Cumhuriyet döneminde kültürel alanda meydana gelen değişimler, bu değişimin Cumhuriyete kazandırdığı değerler, değişimin nedenleri ve içeriği ile Atatürk ve İnönü dönemlerinde izlenen kültür politikalarının karşılaştırması, çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Belirlenen inceleme konusu ile ilgili yapılmış olan araştırmalar arasında, zengin içeriklere sahip çalışmalar önemli bir yer tutmaktadır. Ancak, söz konusu çalışmalarda Cumhuriyet döneminin başlarında uygulanmaya başlayan kültür politikalarının, sonraki dönemlerle karşılaştırması konusunda ayrıntılı olarak bahsedilmemiştir. Bu nedenle çalışmamız; Cumhuriyet dönemi kültür politikalarının zabıt cerideleri ve arşiv malzemeleri ile zenginleştirilerek ayrıntılı incelenmesinin yanında, Atatürk ve İnönü dönemlerinde uygulanan kültür politikalarının farklarını da ortaya koyması açısından önemli bir boşluk doldurmaktadır.

Bu çalışma hazırlanırken; Milli Kütüphane, TBMM Kütüphanesi, Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, Gazi Üniversitesi Kütüphanesi, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Adnan Menderes Üniversitesi Kütüphanesi, Kırşehir Halk Kütüphanesi ve Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Genel Müdürlüğü olmak üzere çeşitli araştırma merkezlerinden yararlanılmıştır.

Araştırmamın başından beri görüşleri ile katkıda bulunan Sayın Doç Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN'e teşekkür ediyorum. Çalışmanın hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen Veysel DEMİRCİ, Samet BAŞARAN, Serkan GÜZEL, Ümit YAĞMUR, İbrahim YAĞMUR, İdris ÖZKANLI, Hatice YÜCEGÖNÜL, Gülnur GÜNGÖR, Filiz GÖK, Fatih GÖK ve Necla BEKTAŞ'a şükranlarımı sunuyorum. Tezin konusunun belirlenmesinde ve çalışmaların yönlendirilmesinde, yardımlarını esirgemeyen ve büyük çaba sarf eden tez danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Bengül Bolat'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

KIRŞEHİR-2011

Hacı Veli GÖK

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM ATATÜRK DÖNEMİ KÜLTÜR POLİTİKALARI.....	7
1. ATATÜRK DÖNEMİNE KADAR KÜLTÜREL ANLAYIŞ	7
1.1 ATATÜRK'ÜN KÜLTÜR POLİTİKASI	24
1.2 EĞİTİM.....	30
1.3 DİL ÇALIŞMALARI VE TÜRK DİL KURUMU	33
1.4 TARİH ÇALIŞMALARI VE TÜRK TARİH KURUMU.....	47
1.5 EDEBİYAT.....	54
1.6 SANAT	58
1.7 YAYIN, İLETİŞİM, SPOR VE MÜZECİLİK	78
1.8 HALKEVLERİ	82
II. BÖLÜM İNÖNÜ DÖNEMİ KÜLTÜR POLİTİKALARI.....	92
1. ATATÜRK'ÜN VEFATI VE İNÖNÜ'NÜN CUMHURBAŞKANI OLMASI.....	92
2. KÜLTÜREL AÇIDAN İNÖNÜ DÖNEMİNDE MEYDANA GELEN DEĞİŞİMLER	93
2.1 İNÖNÜ DÖNEMİ HÜMANİZM ANLAYIŞI.....	93
2.2 DİL VE TARİH.....	96
2.3 EDEBİYAT.....	103
2.4 HALKEVLERİ	113
2.5 KÖY ENSTİTÜLERİ.....	120
2.6 RADYO YAYINCILIĞI.....	132
2.7 SANAT	133
III. BÖLÜM ATATÜRK VE İNÖNÜ DÖNEMİ KÜLTÜR POLİTİKALARININ KARŞILAŞTIRMASI.....	146
1. ATATÜRK VE İNÖNÜ DÖNEMİ KÜLTÜR POLİTİKALARINA GENEL BAKIŞ.....	146
2. DİL, TARİH VE EDEBİYAT ALANINDA ATATÜRK-İNÖNÜ DÖNEMİ ANLAYIŞI.....	152
2.1 DİL	152
2.2 TARİH	155
2.3 EDEBİYAT.....	159
3. ATATÜRK VE İNÖNÜ'NÜN KÜLTÜR KURUMU HALKEVLERİ	161
4. ATATÜRK VE İNÖNÜ DÖNEMİ SANAT ANLAYIŞI.....	164
SONUÇ	174
KAYNAKÇA.....	178
EKLER.....	192

KISALTMALAR

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TDK: Türk Dil Kurumu

TTK: Türk Tarih Kurumu

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

BCA: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

a.g.t: Adı Geçen Tez

a.g.m: Adı Geçen Makale

a.g.e: Adı Geçen Eser

GİRİŞ

Kültür ve medeniyet kavramlarının tam karşılığı konusunda, geçmişte olduğu gibi bu gün de net olarak bir uzlaşmaya varılamamıştır. Bu konuda, iki görüş etrafında toplanılmıştır. Bazı aydınlar kültür ve medeniyeti bir tutarken bazıları ise kültür ve medeniyeti ayrı birer kavram olarak değerlendirmiştir. Bu konudaki görüş ayrılıklarına geçmeden önce, adı geçen iki kavramın genel bir değerlendirmesini yapmak, konu bütünlüğü açısından faydalı olacaktır.

Kültürün çeşitli anlamları vardır. Bu nedenle kültürün standart bir tanımı bulunmamaktadır. Bunun sebebi, toplumların ve uygarlığın sürekli gelişmesi olarak gösterilebilir.¹ Kelimenin etimolojik kökenine inildiğinde, Latince de tarım anlamına gelen “*cultura*” kelimesinden geldiği görülmektedir. Batı Avrupa dillerinde “*yüksek umumi bilgi*” anlamına gelen kültür, Türkçeye “*hars*” şeklinde girmiştir. Kültür kavramı, klasik anlamı dışında; iptidai kültür, ileri kültür, beşeri kültür, teknik kültür, yerleşik kültür, aşiret kültürü vb. özel anlamları da bünyesinde barındırmaktadır.²

Ziya Gökalp, kültürü bir milletin din, dil, ahlak, hukuk, akıl, estetik, ekonomi ve teknikle ilgili yaşayışlarının uyumlu bir bütünü³ şeklinde tarif ederek, kültürün millîliğini vurgulamıştır. İbrahim Kafesoğlu’da Gökalp’in düşüncesini destekleyerek

¹ Emre Kongar, **Kültür Üzerine**, Remzi Kitapevi Yay. İstanbul, 1989, s. 11.

² İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, Ötüken Yay. İstanbul, 2005, s. 15; Anıl Çeçen, **Kültür ve Politika**, Gündoğan Yay. Ankara, 1996, s. 11.

³ Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, Toker Yay. İstanbul, 1995, s. 35.

kültürü, her topluluğun kendisine özel yaşayış ve davranış tarzı olarak değerlendirmiştir.⁴

Medeniyet ise; Arapçada “*madîna*” (site) kelimesinden türetilmiş olup bir yerde yerleşme, ikamet etme anlamındaki “*me-de-ne*” kökünden gelmektedir.⁵ Kentleşme ile sıkı sıkıya bağlı olan medeniyet, aynı kökten gelen “*Medine*” (şehir) kelimesi ile yakından ilgilidir. “*Medenî*”; şehirli, şehir halkından olan, şehre mensup anlamını taşıırken; “*medeniyet*” ise şehirlilik, uygarlık anlamına gelmektedir.⁶

Medeniyet, genel anlamda insanların bir nesilden diğerine aktardıklarının toplamı şeklinde ifade edilebilir. Bu aktarımlar arasında; siyasal, sosyal, ekonomik faaliyetler ve kurumlar ile yazının, matbaanın icadı gibi buluşlar olabileceği gibi hoşgörü, güven gibi değerler ve kavramlar da yer almaktadır. Medeniyet kelimesi zamanla bu hayatın ortaya çıkardığı anlayış, düşünce, maddi ve manevi kültürü ifade eden bir kavram olarak da kullanılmaya başlanmıştır.⁷

Kültür ve medeniyetin ayrı birer kavram olduğunu düşünen aydınlar ile bu kavramların aynı anlama geldiğine inanan aydınlar arasında bir birlik sağlanamamıştır. Kültür ve medeniyetin ayrı kavramlar olduğunu savunan aydınlar arasında Ziya Gökalp gösterilebilir.

⁴ Kafesoğlu, a.g.e., s. 16.

⁵ M. Aziz Lahbabi, **Kapalıdan Açığa Milli Kültürler Ve İnsanî Medeniyet**, Çev. Prof. Dr. Bahaeddin Yediyıldız, İstanbul, 1980, s.24.

⁶ Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitapevi Yay. Ankara, 1986, s. 713, 714.

⁷ İbrahim Sarıçam, Seyfettin Erşahin, **İslam Medeniyeti Tarihi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. Ankara, 2006, s. 1.

Gökalp, kültürün milli olduğu halde medeniyetin uluslararası olduğunu düşünmektedir. Bu görüşünü ise; Avrupa toplumlarının ortak bir Batı medeniyetine sahip olduklarını, ancak söz konusu medeniyet içerisinde birbirlerinden bağımsız İngiliz, Fransız ve Alman vb. kültürlerin olduğu şeklinde somutlaştırmıştır. Ona göre, medeniyet yöntemler ve kişisel iradelerle oluşurken, kültür içerisine ise bu unsurlar girmemektedir. Hukuk, güzel sanatlar, iktisat ve pozitif bilimlerle ilgili bilgiler yöntem ve irade ile alakalı şeylerdir. Bu nedenle Gökalp, topluma dışarıdan aktarılan bu “yöntemleri” medeniyet kapsamı içerisinde değerlendirmiştir. Bu bağlamda, kültürün duygulardan ve toplum ruhundan; medeniyetin ise dışarıdan alınan bilgilerden meydana geldiğini savunmaktadır.⁸

Ona göre medeniyet dairesi içerisinde her toplumun kendi kültürünü sağlam temellere oturtması gerekmektedir. Çünkü Gökalp, milli kültürü güçlü; fakat medeniyeti zayıf bir milletle; milli kültürü bozulmuş fakat medeniyeti yüksek bir millet, siyasi savaşa girdiğinde, kültürü güçlü olan milletin her zaman galip geleceğini düşünmektedir.⁹ Buna örnek olarak Roma İmparatorluğunu vermiştir. Roma'nın, birçok milleti egemenliği altına almasındaki sebepler arasında, kültürünün çok güçlü olmasının önemli bir yer tuttuğunu savunmaktadır.¹⁰

Gökalp'in görüşlerini kısmen destekleyen Erol Güngör ise medeniyeti, insani amaçların elde edilmesi için kullanılan araçların bütünü olarak görmektedir. Bu

⁸ Gökalp, **Türkçülüğün Esasları...**, s. 35, 36, 44; Gökalp, **Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak**, Toker Yay. İstanbul, 1992, s. 34.

⁹ Gökalp, **Türkçülüğün Esasları...**, s. 47.

¹⁰ Gökalp, **Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri I**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1973, s. 313.

bakımdan teknolojik seviyede meydana getirilen eserlerin medeniyete ait olduğunu düşünürken, kültür kıymetlerini ise, kendine özgün şeyler olarak görmektedir.¹¹

Güngör'e göre, aydınların kültür-medeniyet ayrımı yapmalarının sebepleri arasında, örf ve ananelerin, medeniyet kavramı içerisinde öneminin yitirileceğini düşünmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu durum Türkiye açısından düşünüldüğünde, Cumhuriyetin ilk dönemlerinde, milli kültürün “*medeniyet potasında*” eritileceği düşüncesi, bazı aydınların kültür ve medeniyeti keskin çizgilerle ayırmalarına yol açmıştır. Güngör'e göre bu keskin çizgilerin sebepleri arasında günün ihtiyaçlarına göre reçete düşünülmesi önemli bir yer tutmaktadır. Güngör, Gökalp ve onun gibi düşünen aydınların bu endişeler sonucunda, değiştirilmesi istenmeyen bütün değerleri, kültür; değiştirilmesi istenenleri ise medeniyet adı altında topladıklarını ifade etmektedir.¹²

Mümtaz Turhan'a göre de, kültür ve medeniyeti aynı kalıba sokmak yanlıştır. O da Gökalp gibi, bu iki kavramın farklı içeriklere sahip olduğunu düşünmektedir. Turhan konu ile ilgili görüşlerini: “... *Milletleri ortak medeniyetlerine rağmen, birbirinden ayırt eden, onların sahip oldukları kültürleri ve aralarında kültür farkları olduğu hususunda sosyal ilimler bakımından artık şüphe kalmamıştır. Eğer, bugün kültürün bu ayırt edici vasfı olmasaydı, bütün insanlığı tek bir medeniyete sahip kılmak suretiyle bir camia halinde birleştirmek kolaylaşır. Fakat bu gün dil, din, sanat, örf ve adetler gibi sayısız kültür farkları bu nevi bir birleşmenin ancak aynı medeniyet seviyesinde bulunan milletlerin, karşılıklı saygı, itimat ve*

¹¹ Erol Güngör, **Türk Kültürü Ve Milliyetçilik**, İstanbul, 2004, s.103.

¹² Güngör, **Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik**, Ötüken Yay, İstanbul, 1989, s. 10, 11, 12.

*müsamahaları sayesinde ahenkli bir işbirliği halinde mümkün olabileceğini ilham ediyor. Bunun tersi, her nevi kültür farklarını inkâr etmek veya ortadan kaldırmak yani bütün tabii, içtimai bütünleri, milletleri yok etmek demek olacaktır.”*¹³ şeklinde ifade etmektedir.

Kültür ve medeniyet ayrımı konusunda Atatürk, Gökalp ve onun gibi düşünen aydınlardan farklı bir görüş içerisindeydi. Bu bağlamda Atatürk, kültür ve medeniyeti ayrı birer kavram değil tam aksine birbirini tamamlayan tek kavram olarak görmektedir. 1930’da Yalova’daki bir toplantıda, Afet İnan’la yaptığı konuşmalarda Atatürk bu konudaki görüşünü: “*Medeniyeti başka başka tarif edenler vardır. Bence medeniyeti harstan ayırmak güçtür ve lüzumsuzdur. Bu bakış açımı izah için hars ne demektir tarif edeyim: Bir insan cemiyetinin devlet hayatında, fikir hayatında, yani ilimde, toplum bilimlerinde ve güzel sanatlarda, iktisadi hayatta yani ziraatta, sanatta, ticarete, kara deniz ve hava taşımacılığında yapabildiği şeylerin toplamıdır. Bir milletin medeniyeti dendiği zaman hars namı altında saydığımız üç nevi faaliyet*¹⁴ *muhasulasından (bileşke) hariç ve başka bir şey olmayacağını zannedirim*”¹⁵ şeklinde ifade ederek, kültür ve medeniyet kavramlarını tek kavram haline getirmiştir.

Gökalp, kültürü bozulmuş fakat medeniyeti yüksek bir milletin, yüksek kültürlü fakat zayıf medeniyetli başka bir millete karşı, daima üstün geleceğini savunurken; Atatürk bu konudaki görüşünü, şöyle açıklamıştır: “... *İstanbul’un zaptı hadisesini mütalaa ederken, diyenler vardır ki: Bizanslılar, Türklerden daha medeni*

¹³ Mümtaz Turhan, **Kültür Değişmeleri**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1969, s. 43.

¹⁴ Atatürk’ün üç nevi faaliyetten kastettiği; devlet, fikir ve iktisadi hayattır.

¹⁵ Afet İnan, **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay. İstanbul, 2007, s. 383.

*idiler, fakat Türklerin harsı kuvvetli olduğu için galip ve muzaffer oldular. Bu telakki ve izah doğru değildir. Medeniyet dediğimiz harsın, üç mühim unsurunu göz önünde tutarak hadiseyi mütalaa edersek, fikrimiz kolaylıkla izah edilmiş olur.”*¹⁶ ifadelerini kullanarak, Gökalp’in bu görüşüne katılmamıştır. Atatürk’e göre, Türklerin Bizanslıları yenilgiye uğratmalarının sebebi, yüksek kültürlerinden değil, Gökalp’in medeniyet kavramı içerisinde değerlendirdiği fen ve teknik gelişmeler alanında, Bizanslılardan üstün olmalarından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda, Atatürk’e göre hars ve medeniyet aynı anlamı taşıdığı için kültürün yüksek veya medeniyetin zayıf olması gibi düşünceler önem arz etmemektedir.

Sonuç olarak; kültür ve medeniyet kavramları, üzerinde tam olarak bir uzlaşma sağlanamayan kavramlardır. Bu konudaki tartışmalar, Cumhuriyetin ilk dönemlerinde yoğunluk kazanmış ve günümüze kadar da devam etmiştir. Bu konudaki kavram karmaşası, ulusal kültür mü? Everensel kültür mü? Tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, kültür ve medeniyetin birbirinden ayrı kavramlar olduğunu düşünenler, milli kültür politikasına daha önem veren kesim olarak nitelendirilirken, bu kavramların aynı anlama geldiğini savunanlar ise Avrupa kültürlerinin de, mevcut kültüre aktarılmasını isteyenler olarak ön plana çıkmıştır.¹⁷ Yapılan bu tartışmaların, Cumhuriyet dönemi kültür politikalarına da yön verdiği söylenebilir.

¹⁶ İnan, a.g.e., s. 384.

¹⁷ Güngör, a.g.e., s. 23.

I. BÖLÜM

ATATÜRK DÖNEMİ KÜLTÜR POLİTİKALARI

1. ATATÜRK DÖNEMİNE KADAR KÜLTÜREL ANLAYIŞ

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından birçok alanda olduğu gibi kültürel alanda da ulusal bir yapı oluşturulmaya çalışılmıştır. Ancak; Cumhuriyet dönemindeki ulusal kültür anlayışı ile Osmanlı Devleti dönemindeki çok kültürlülük anlayışı, iki dönem arası kültürel anlayış açısından önemli farklılıklar barındırmaktadır. Bu bağlamda, Cumhuriyet dönemi kültür politikalarını incelemeye önce, Cumhuriyet öncesi dönemin kültürel anlayışına değinmek konu bütünlüğü açısından faydalı olacaktır.

Tarihten günümüze kadar pek çok Türk Devleti kurulmuş ancak bu devletlerde somut olarak Türk Kültürü'nü temel alan bir kültür politikası, kozmopolit yapıları nedeniyle ön plana geçirilememiştir. Örneğin, Beylikler dönemine kadar Selçuklularda, milli kültür politikası izleme konusunda bir esneklik söz konusu olmuştur. Aynı şekilde Beylikler döneminde ise Karamanoğulları dışındaki diğer beyliklerde de aynı durum söz konusudur.¹⁸ Osmanlı Devleti dönemine gelindiğinde

¹⁸ Ergin Ayan, "Atatürk'ün Kültür Konusundaki Hedefleri", **Atatürk'ün Cumhuriyet'in İlanından Sonraki Hedefleri Sempozyumu Bildirileri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay. İzmit, 4-6 Haziran 1998, s. 159.

ise, o dönemde imparatorluk mantığı geçerli olduğu için Osmanlı Kültüründe “*yerel kültür*” unsurları ön plana çıkarılmamıştır.¹⁹

Osmanlı Devleti, kuruluşundan yıkılış sürecine kadar merkeziyetçiliğe çok önem vermesine rağmen, bünyesinde barındırdığı etnik unsurların kültürel motiflerine olabildiğince az müdahale etmeyi devlet politikası haline getirmiştir. Bu durumun kültürel alandaki en önemli sonucu ise, homojen bir kültürel yapı yerine kültürel bir çoğulculuk yaratmış olmasıdır. Ancak devlet gerek gördüğü durumlarda kültürel anlamda bir müdahaleden de kaçınmamıştır. Mesela; Osmanlı Devleti’nde, cemaatler dışında tarikat ve tekke kültürü bulunmaktadır. Devlet, bu konuda oldukça sert bir tutum izlemiş ve Sünnilik dışında kalan mezhepleri özgürlük açısından sınırlandırmaya tabii tutmuştur.²⁰

Tanzimat dönemine kadar Osmanlı Devleti’nde İslam Medeniyeti’nin kültürel öğeleri daha ön planda bulunurken; özellikle Tanzimat dönemi ile birlikte yoğunlaşan Batılılaşma çalışmaları, Batı kültürel öğelerinin de Osmanlı Devleti’ne transferini beraberinde getirmiştir. Bu nedenle Tanzimat dönemiyle birlikte, devlet üzerindeki hâkim konumda olan İslami kültür geleneğinin içine, Batı kültürel motifleri de girmeye başlamıştır. Bu durum ülkede ister istemez bir kültür çatışmasını da beraberinde getirmiş ve Osmanlı toplumunda kültürel anlamda bir ikilem söz konusu olmuştur. Bu ikilemin en belirgin örneği eğitim alanında görülebilir. Örneğin, Tanzimat döneminden sonra devlet içerisinde medrese eğitimine devam edilirken

¹⁹ Şerafettin Yamaner, **Atatürk Öncesinde ve Sonrasında Kültürel Değişim**, Toplumsal Dönüşüm Yay. İstanbul, 1998, s. 246.

²⁰ Murat Belge, “*Kültür*”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yay. İstanbul, 1983, C.5, s.1288

bunun yanında, Batı tarzı eğitim veren okullar da yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu duruma hukuk alanında da benzer örnekler verilebilir.²¹

Osmanlı Devleti'nde meydana gelen bu kültürel değişime karşı, toplumun belirli bir kesimi olumlu yaklaşırken, büyük bir kesim bu duruma fazla sıcak bakmamıştır. Bunun sebepleri arasında Osmanlı Devleti'nin, Batı toplumu üzerinde merak dışında ciddiyetle bir inceleme yapmamış olması gösterilebilir. Müslümanlar için, İslam dünyası dışındaki bölge gerek kültürel gerekse diğer alanlarda, ayrıntılı bir incelemeye alınacak değerde görülmemiştir.²² Bu anlayış, Tanzimat ve Islahat süreçleriyle yavaş yavaş kırılmaya başlanmıştır.

Bu açıdan bakıldığında, 19. yy.a kadarki modernleşme sürecinde Osmanlı Devleti'nde, kendisini en üstün görme düşüncesi henüz yıkılmadığı için Batıdan alınan yenilikler arasında kültürel öğelere pek önem verilmezken, Tanzimat dönemiyle birlikte bu düşünce yapısı esneklik kazanmaya başlamış, bunun bir sonucu olarak da, Batı kültürü yavaş yavaş transfer edilmeye başlanmıştır. Ancak bu çalışmalar taklitçilikten öteye gidemediği için Osmanlı toplum yapısında kayda değer bir gelişme söz konusu olmamıştır. 20. yy.a gelindiğinde ise özellikle, İttihat ve Terakki Cemiyeti döneminde diğer akımların yetersiz olduğuna inanılarak Türk kültürü ön plana çıkarılmıştır.

Bu genel çerçeve içerisinde, Cumhuriyet öncesinde kaydedilen kültürel süreçte, gerçekleştirilen eğitim, dil, tarih, edebiyat ve sanat alanlarındaki gelişmelere

²¹ Reşat Kaynar, "Atatürk'ün Kültür ve Eğitim Anlayışı", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.2, S. 6, Temmuz 1986,

²² İlber Ortaylı, **Avrupa ve Biz**, İş Bankası Kültür Yay. İstanbul, 2009, s. 35.

bakıldığında, Cumhuriyet dönemine önemli bir birikim sağlandığı görülmektedir. Bu gelişmelere değinilecek olunur ise şunlar söylenebilir;

Osmanlı Devleti döneminde eğitim faaliyetleri medreseler eliyle yürütülmektedir. Özellikle yükselme döneminde Osmanlı Devleti medreselerinde çok önemli bilim adamları yetişmiş, hatta devlet dışarıdan kendi medreselerine ilim adamları transfer etmiştir. Ancak, devletin son dönemlerine doğru medreselerin artık dünyadaki gelişmelere cevap vermekte yetersiz kaldığı düşünülerek devlet eliyle medreselerin yanına, Batı modelinde eğitim veren mektepler açılmıştır. Bunlar arasında; Mühendishane-i Bahr-i Humayun, Mühendishane-i Berr-i Humayun, Mekteb-i Tıbbiye ve Mekteb-i Harbiye gösterilebilir. Bu mekteplere ek olarak, Tanzimat dönemiyle birlikte yine Batı tarzında iptidai, rüştiye, idadi, sultani ve Darülfünun isimleriyle sivil mektepler de hayata geçirilmiştir.

Bu bağlamda, Bayram Kodaman, Osmanlı Devleti'ndeki eğitim kurumlarını şu şekilde sınıflandırmıştır; Medreseler: Dini Eğitim, Tanzimat Mektepleri: Kozmopolit Eğitim, Gayr-i Müslim Mektepleri: Bölücü Eğitim, Ecnebi Mektepleri: Sömürgeci Eğitim, Hususi Mektepler: Hedefsiz Eğitim ve Askeri Mektepler: Şuurlu fakat sadece askeri eğitim.²³

Osmanlı Devleti bünyesinde barınan bu kadar fazla yapıdaki eğitim kurumunu tek elde toplamak fikri, Ziya Gökalp'in telkinleriyle, ilk kez İttihat ve Terakki Cemiyeti döneminde gündeme gelmiştir.²⁴ Ziya Gökalp, o dönemdeki

²³ Bayram Kodaman, **Cumhuriyetin Tarihi-Fikri Temelleri ve Atatürk**, Isparta, 1999, s. 83.

²⁴ Yamaner, **a.g.e.**, s. 195.

eğitimin durumunu şu şekilde ifade etmektedir: “*Maarifimizin kozmopolit olduğunu anlamak için tetkiklere lüzum yoktur; İstanbul’daki kitapçı dükkânlarına ve öğretim müesseselerine tasnifkar bir gözle bakmak kâfidir. İstanbul’da üç türlü kitapçı vardır. Sahaflar, Beyoğlu Kitapçıları, Babiâli Caddesi’ndeki Kitapçılar, Sahaflardaki kitaplar Arap ve İran Maarifine aittir. Babiâli Caddesindeki Tanzimat Maarifi ise, bu evvelkilerin perişan tercümelerinden, acemice intihal ve taklitlerinden oluşmaktadır. Milli Maarifimizin ne kitapları, ne kitapçıları henüz meydana gelmemiştir... Sahafların kitapları medreselerde, Beyoğlu kitapları Ecnebi mekteplerde, Babiâli Caddesi’nin kitapları da Tanzimat Mekteplerinde okutulur.*”²⁵

Eğitimin temelini oluşturan dil konusunda ise başta alfabe değişiklikleri olmak üzere çeşitli değişimler yaşanmıştır. En eski Türklerden Göktürk ve Uygur Devletleri kendi alfabelerini kullanırken, Türklerin İslamiyet’e girmesiyle birlikte din değişikliği alfabe değişimini de beraberinde getirmiştir. İslamiyet’le birlikte artık Arap alfabesi Türk Milletinin yeni alfabesi olmuştur. Yeni alfabe, 1928’e kadar kullanılmıştır.

1928’de yapılan Dil Devrimi ile birlikte, Türkiye’nin yeni alfabesi Latin Alfabesi olarak belirlenmiştir. Ancak, bu alfabe değişikliği 1928’de birden ortaya çıkan bir fikir olmayıp kökeni Osmanlı Devleti dönemine kadar uzanmaktadır. Alfabe ve dil konusunda ilk eğilenlerin başında, Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniyye’nin kurucularından olan Münif Paşa gelmektedir. Arap harflerine yeni bir şekil verilmesi gerekliliği üzerinde duran Münif Paşa, Latin harflerinin okuyup yazılmasındaki

²⁵ Kodaman, a.g.e., s. 83,84.

kolaylığı ilk vurgulayanlar arasında olmuştur. Aynı şekilde Mirza Fethali 1857'de yazmış olduğu risalesinde alfabe de ıslah düşüncesini ortaya atmıştır.²⁶

Türkiye'de dilde yenileşme ve sadeleşme hareketleri, Tanzimat'la birlikte hareketlilik kazanırken Meşrutiyet döneminde bu hareketlilik daha da hızlanmıştır. Bunun nedeni olarak, meşrutiyet döneminde ulusçuluk akımının önceki dönemlere göre bir hayli artış kaydetmesi gösterilebilir. Özellikle Balkan Savaşları Türk Milliyetçiliğinin Osmanlı anlayışı içerisinde daha sağlam bir temele dayanan ideal gibi görünmesini sağlamıştır.²⁷

Meşrutiyet döneminde, dil değişimi konusunda artık devlet de katılmış ve dönemin eğitim bakanı Şükrü Bey döneminde, dil değişimi konusunda Islahat-ı İlmiyye Encümesi kurulmuştur. Ayrıca Enver Paşa'nın da dilde sadelik konusunda bir takım çalışmaları bulunmaktadır.²⁸ Dönemde, Ziya Gökalp ve diğer entelektüeller de bu dil çalışmalarına katılmışlardır. Bu dönemde, Türkçeyi savunanlar sayıca az olmakla beraber, geniş bir faaliyet yürütmüşlerdir. Bunlar arasında, Şinasi ve Ahmet Vefik Paşa Türk dilinin zenginliği üzerinde dururken, Ziya Gökalp'de her sözcüğün bir Türkçe karşılığı olduğunu dile getirmiştir. Ancak bütün bu çalışmalar, Birinci Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla yarım kalmıştır.²⁹

²⁶ Saim Sakaoğlu, **Atatürk, Gençlik ve Kültür**, Selçuk Üniversitesi Yay. Konya, 1990, s. 72.

²⁷ Murat Belge, "*Türk Dili/Türk Dilinde Gelişmeler*", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yay. C.10, İstanbul, 1983, s. 2590, 2591.

²⁸ Sakaoğlu, **a.g.e.**, s. 72.

²⁹ Hacı Angı, **Atatürk İlkeleri ve Türk Devrimi**, Angı Yay. Ankara, 1997, s. 140.

Bu çerçevede, Cumhuriyet öncesi dönemdeki tarih çalışmalarına bakıldığında, dil alanında olduğu gibi, milli anlayış yönünde ilerleyen bir süreç göze çarpmaktadır.

Tarih çalışmalarında, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan Tanzimat dönemine kadar gelen süreçte genellikle ümmet tarihi anlayışı söz konusu olmuştur. Devlet, İslam kültürünü bünyesinde barındıran bir imparatorlukta barınan etnik unsurları, tek bir çatı altında yani İslam kültürü çatısı altında toplayabilmek adına tarihten faydalanmayı düşünmüş ve bunun bir sonucu olarak da İslam Tarihi, Devletin resmi tarihi olarak kabul görmüştür. Ancak, bu tarih anlayışı içerisinde Türklerin İslam'dan önceki tarihsel gelişimine genellikle yer verilmemiştir.

Tanzimat dönemine gelindiğinde ise, Batılılaşma ve bunun bir sonucu olarak Devletin yıkılmasını önleyebilmek için bazı tedbirlerin alınmasına paralel bir Devlet tarihi anlayışı, gelişme kaydetmiştir. Bu dönemde, İslam tarihinin yanında Osmanlı tarihi de öğretilmeye başlanmış ve bu derslerde Türk tarihinin başlangıcı olarak Osmanlının kuruluş tarihi milat kabul edilmiştir. Dolayısıyla, İslam öncesi Türkler konusu yine ihmal edilmiştir.³⁰

Bu iki dönemde İslam öncesi Türk tarihinin ihmal edilmiş olmasının sebepleri arasında, henüz o dönemde milliyetçilik akımının ileri derecede yayılmış olmaması ve İmparatorluk mantığıyla hareket edilmiş olması gösterilebilir.

³⁰ Enver Ziya Karal, **Atatürk ve Devrim (Konferanslar ve Makaleler 1935-1978)**, ODTÜ Yay. Ankara, 1998, s. 99, 100.

Yirminci yüzyılın son dönemine gelindiğinde ise, dünya çapında bir milliyetçilik dalgasının yayılmaya başlamasına paralel olarak, devletin çeşitli bölgelerinde etnik grupların bağımsız devletler kurması sonucunda, Türk aydınlarının bir kısmı artık milli bir tarih anlayışı üzerinde durulması gerektiği konusunda harekete geçmişlerdir. Bu aydınlar, Türklerin, İslam ve Osmanlı Devleti tarihlerinde oynadıkları rollerin belirtilmesinin yanında İslam'dan önceki süreçte yapmış oldukları faaliyetlerin de yazılması ve araştırılması gerektiği üzerinde durmuşlardır.³¹

Bu konuda ilk fikir öne sürenlerden birisi Ali Süavi olmuş, daha sonra onu Harbiye ve Askeri Okullar Bakanı Süleyman Bey takip etmiştir. Süleyman Bey, 1877'de yazmış olduğu "*Tarih-i Âlem*" adlı eserinde, Türklerin İslam'dan önceki tarihine dikkat çekerek, Türk tarihini Hun İmparatorluğu'na kadar götürmüştür. İkinci meşrutiyetten sonra kurulan Tarih-i Osmanî Encümeni'nin meydana getirdiği eserlerde ise, Beylikler dönemine geniş yer ayrılırken, önceki Türk tarihi konusunda oldukça esnek davranılmıştır.³²

Ayrıca, bu dönemde, Osmanlı Devleti dönemi tarih araştırmalarında incelenen konuların dışında, bilimsellik konusunda çok ileri bir gelişme kaydedilememiştir. Mesela, olaylar arasında yeterince neden-sonuç ilişkisi genellikle kurulamamış, olumsuz gelişmelere az yer verilmiş, yararlanılan kaynaklar konusunda açık bir kaynakça belirtilmemiştir.³³ Ancak burada diğer dünya ülkelerine de

³¹ Karal, a.g.e., s. 100.

³² Enver Kartekin, **Devrim Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Rejimi**, Sinan Yay. İstanbul, 1973, s. 239, 240.

³³ Zafer Gölen, "*Atatürk'ün Tarih Anlayışı*", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.18, S. 52, Mart 2002.

bakılması gerekmektedir. Zira o dönemlerde tarih ilmi konusunda bu günkü anlamda ileri derecede bir bilimsellik söz konusu değildir.

Batının, tarih ilmi konusunda bilimsel yöntemlere başvurduğu dönemlerde bu durumdan Osmanlı Devleti aydınları da etkilenmiştir Mesela; Cevdet Paşa Tarih-i Devlet-i Aliye adlı eserinde olayları vesikalara dayandırmaya gayret sarf etmiştir. Aynı şekilde Hayrullah Efendi ise; Tarih-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye adlı yapıtında ilk defa neden-sonuç ilişkisi içerisinde bir eser meydana getirmiştir. Ancak, bu istisnalar dışında meydana gelen eserlerde tarih metodu tatbik edilememiştir.³⁴

Dil ve Tarih alanında meydana gelen değişimler dönem edebiyatını etkilemiştir. Osmanlı klasik dönemi olarak adlandırılan dönemde edebiyat alanında, dilinde Arapça ve Farsça ağırlıklı olarak kullanılan ve yüksek zümreye hitap eden divan edebiyatı ağırlık basarken, on altıncı yüzyıla gelindiğinde Halk edebiyatı da etkinliğini göstermeye başlamıştır. Bu süreç içerisinde Tanzimat dönemine gelindiğinde ise artık edebiyatta da yeni bir dönem açılmıştır. Bu dönemde, Şinasi, Namık Kemal, Tevfik Fikret, Ziya Paşa ve Abdülhak Hamit gibi edebiyatçılar, Devletin Batıya açılmasında edebiyat alanında köprü vazifesi görmüşlerdir. Bu vazife döneminde edebiyatta bir değişim arzulanmış fakat istenilen sonuç alınamamıştır.

Meşrutiyet dönemine gelindiğinde ise dönemde meydana gelen fikir akımları üç edebiyatında bu fikirlerden etkilenecek yeni bir boyut kazanmasına neden olmuştur. Bu akımlardan Türkçülük akımını Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin ve Ali

³⁴ Kodaman, a.g.e., s. 88.

Nacip gibi edebiyatçılar temsil ederken, İslamcılığı Mehmet Akif Ersoy, Batıcılığı ise Tanin Gazetesi aracılığı ile Tevfik Fikret ve Hüseyin Cahit temsil etmişlerdir. Dolayısı ile ortaya çıkan edebi eserlerde bu üç fikir akımının etkisi doğrultusunda meydana getirilmiştir.³⁵

Dil, Tarih ve Edebiyatın yanında, sanat alanında da Cumhuriyet öncesi dönemlerde önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Söz konusu sanat dalları arasında; resim, heykel, mimari ve süsleme sanatları ile tiyatro önemli bir yer tutmaktadır.

Resim alanındaki gelişmeleri en eski Türk Devletlerine kadar götürmek mümkündür. Türklerde, Hunlarla birlikte ilkel olarak başlayan bu sanat, Uygur Devleti döneminde “*Beziklik*” adını alarak sürdürülmüştür. Selçuklu Devleti dönemine gelindiğinde ise, dönemdeki Mevlevilik ve Bektaşilik gibi tarikatların tekkelerinde insan resimleri çizildiği görülmektedir. Yine bu dönemde hat sanatındaki gelişmeler de resim sanatı arasında değerlendirilebilir.

Osmanlı Devleti dönemine gelindiğinde, resim alanında önceki dönemlere kıyasla ciddi gelişmeler yaşanmıştır. Bu dönemde resim alanındaki ilk gelişme II. Mehmet döneminde başlamıştır. II. Mehmet, 1479’da İstanbul’a getirttiği ressam Gentile Bellini’ye kendi portresini çizdirmiştir. Bu ressam, II. Mehmet ölene kadar Osmanlı Devleti sarayında çalışmalarını sürdürmüştür. Daha sonra portre yaptırma geleneğini III. Selim devir almış ve o da Alman ressam Melling’e kendi portre

³⁵ Aygül Kılınç, *Atatürk Dönemi Kültür Politikasının Türk Toplumsal Yaşamına Etkileri ve Katkıları (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Malatya, 2005, s. 114, 115.

resmini yaptırmıştır.³⁶ Ancak, son dönemlere kadar Osmanlı Devleti'nde resim sanatı yerine daha çok minyatür sanatı tercih edilmiştir.

Genel olarak bakıldığında, Osmanlı Devleti'nde resim sanatının oluşum ve gelişim sürecinde, saray ve çevresinde gelişen sanatsal faaliyetler ve ülkede resim eğitimi veren kurumların açılması önemli bir rol oynamıştır. Cumhuriyet döneminde resim sanatının gelişmesinde rol oynayan gelişmeler arasında, Osmanlı Devleti'nin son dönemindeki bu girişimlerin ciddi boyutta payı vardır.

Osmanlı Devleti'nde, önemli reformların yaşandığı dönem olan II. Mahmut zamanında padişah, yaptırmış olduğu portresini devlet dairelerine astırarak bir ilki gerçekleştirmiştir. Onu takiben Abdülaziz ise birçok yabancı kökenli ressamı etrafında toplayarak ve yabancı ülkelere resim satın alarak, bunları başkentte toplatmıştır. Ayrıca Abdülaziz, Şeker Ahmet Paşa ve Süleyman Seyit gibi Türk resim sanatının kıdemlilerini de Paris'te alanlarında eğitim görmelerine ön ayak olmuştur. Daha sonra tahta çıkan Abdülhamit döneminde ise, aynı şekilde birçok ressamı Osmanlı Devleti sarayında çalışma imkânı sağlanmış ve Padişah bu ressamlardan birisi olan Zonaro'ya bir de portresini çizdirmiştir. Son Osmanlı Halifesi olan Abdülmecit Efendi ise bizzat kendisi ressamdır. Sanata ve sanatçıya ayrı bir önem veren Abdülmecit Efendi, ressam Avni Lifij'in Avrupa'daki eğitim giderlerini

³⁶ Fethi Karaduman, **Çağdaş Uygarlık Öncüsü Atatürk**, ADD Mersin Şubesi Kitap Yay. Mersin, 2001, s. 148, 149.

üstlenmiştir. Aynı zamanda Recaizade Ekrem ve Abdülhak Hamit'in portrelerini de bizzat kendisi çizmiştir.³⁷

Osmanlı Devleti'nde, resim alanındaki önemli gelişmelerin ilki on dokuzuncu yüzyılda cereyan etmiştir. Bu dönemde açılan Mühendishane-i Berri Hümayun'da genellikle askeri teknikleri öğretmek adına resim teknikleri verilmiştir. Yine aynı dönemde açılan Mühendishane-i Bahri Hümayun ve onu takip eden Kara ve Deniz Harp okullarında da resim dersleri verilmeye başlanmıştır.³⁸

On dokuzuncu yüzyılda, resim eğitimi için Avrupa'ya öğrenci gönderilmeye başlanmıştır. 1835-1837 arasında uygulanan bu program sonucu; Viyana, Berlin, Paris ve Londra'ya 12 öğrenci gönderilmiştir. Bu gönderimler ülkede bazı sergilerin düzenlenmesini sağlamıştır. Böylece Osmanlı Devleti'nde açılan ilk sergi 1863'de açılan Sergi-i Osmanî olmuştur. Ancak, gerçek anlamda düzenlenen ilk karma sergi Şeker Ahmet Paşa tarafından açılmıştır.³⁹

On dokuzuncu yüzyılda Müslüman sanatçılar artık resimde öne çıkmaya başlamışlardır. Bunlara örnek olarak; Hüseyin Giritli, Hilmi Kasımpaşalı, Fahri Kaptan, Salih Molla Aski, Ahmet Ziya Şam ve Osman Nuri, örnek olarak gösterilebilir. Resim alanındaki asıl büyük gelişme 1876'da Sanayi Nefise okulunun açılması olmuştur. Meşrutiyet döneminde ise bunu 1909'da Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'nin kurulması izlemiş, daha sonra 1910'da Avrupa'ya yeniden öğrenci gönderilmeye başlanmıştır. Gönderilen öğrenciler arasında; İbrahim Çallı, Ruhi Arel,

³⁷ Kemal İskender , “Cumhuriyet Dönemi Türkiye’sinde Resim”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yay. C.6, İstanbul, 1983, s.1678.

³⁸ Kılınç, **a.g.t.**, s. 135.

³⁹ İskender, **a.g.m.**, s. 1679.

Ali Sami Boyar ve Avni Lifij bulunmaktadır. Bu arada, resim alanında kadın ressamlar da Sanayi Nefise'den yetişerek önemli eserler vermiştir. Bu ressamlar arasında; Güzin Duran, Nazlı Ecevit, Sabiha Rüştü Bozcalı, Melek Celal Sofa, Celile Hikmet ve Melek Ziya gösterilebilir.⁴⁰

Heykelcilik sanatında ise resimde olduğu kadar ilerleme sağlanamamıştır. Heykelcilik ilk çağlarda Anadolu'da kurulan medeniyetlerde var olan bir kavramdır. Ayrıca eski Türklerden Uygur Devleti'nin de heykelcilikle uğraştığı bilinmektedir. Türklerin İslamiyet'e girmeleriyle birlikte heykelcilik, Müslüman Türk devletleri arasında fazla rağbet görmemiştir. Heykeller, putlara çağrışım yaptırdığı için bu sanata ilgi az olmuştur. Bu nedenle Türk devletlerinde heykelcilik, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine kadar fazla ilgi uyandırmazken, Abdülaziz dönemine gelindiğinde heykelcilik alanında bir takım faaliyetlere girişilmiştir. 1867'de Paris'te açılan bir sergi nedeniyle Avrupa seyahatine çıkan padişah buradaki heykellerin etkisinde kalmış ve Fuller adlı bir heykeltıraşa kendi heykelini yaptırarak, heykeli Beylerbeyi Sarayı'na yerleştirmiştir.⁴¹

1883'e gelindiğinde, Sanayi-i Nefise Mektebi'nde açılan bölümler arasında heykelciliğin de yer aldığı görülmektedir. Bu bölümün başına Roma'da eğitim alan Yervant Oskan Efendi getirilmiştir. Okulun heykel alanında ilk Türk öğrencisi ise İlhan Özsoy'dur. Yine; İsa Behzat, İzzet Mesrur ve Mehmet Bahri'de ilk Türk öğrenciler arasında yer almıştır.⁴²

⁴⁰ Karaduman, **a.g.e.**, s. 150, 151.

⁴¹ Karaduman, **a.g.e.**, s. 161, 162.

⁴² Kılınç, **a.g.t.**, s. 136; Karaduman, **a.g.e.**, s.162.

Mimarlık ve süsleme alanında ise Türkler önemli bir geçmiş mirasa sahiptir. Türk mimarisi Karahanlı Devleti'nden itibaren İslam mimarisinden etkilenmeye başlamıştır. Selçuklu ve Osmanlı Devleti dönemlerine gelindiğinde ise mimarlarda dünyaya örnek teşkil edecek bir dereceye gelinmiştir. Osmanlı Devleti döneminde, özellikle Mimar Sinan'ın yaşadığı dönem, Türk mimarisinde bir dönüm noktası olmuştur. On sekizinci yüzyıldan itibaren ise, Türk mimarisinde Batı etkisi kendisini göstermiştir. Sanayi Nefise mektebinin kurulması ile birlikte, mektepte açılan mimarlık bölümünde genellikle yabancı öğretmenler dersler vermeye başlamışlardır. Haydar Paşa Garı'nı ve dönemdeki bazı elçiliklerin yapımını yabancı mimarlar üstlenmiştir.⁴³

Cumhuriyetin miras aldığı sanat dallarından en önemlisini tiyatro oluşturmaktadır. Önemli bir geçmişe sahip olan bu sanat dalında, Cumhuriyet öncesi dönemde önemli gelişmeler kaydedilmiştir.

Geleneksel Türk tiyatrosu; Köylü, Halk, Saray ve Batı Tiyatro geleneği olmak üzere dört geleneğe ayrılabilir. Bunlardan köylü tiyatrosu, önceki kültürlerin bir devamı olan anlayışa sahipken halk tiyatrosu, daha çok kentlerde gelişme göstermiştir. Metinsiz ve sahnesiz olan bu gelenekte meddahlık ve orta oyunu en önemli öğeleri oluşturmaktadır. Saray Tiyatrosunda daha çok Enderun'daki öğrencilere bir sanat okulu gibi hizmet verilirken Batı Tiyatro geleneği ise, özellikle 1839'dan itibaren ülkede etkili olmaya başlayan bir gelenek olmuştur.⁴⁴

⁴³ Karaduman, a.g.e., s. 164, 165.

⁴⁴ Metin And, "Cumhuriyetten önce Türkiye'de Tiyatro", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yay. C.9, İstanbul, 1983, s. 2505, 2506, 2508.

Klasik Osmanlı tiyatrosu Tanzimat dönemine kadar devam ederken, bu dönemden sonra Osmanlı Devleti'nde Batılı anlamda bir tiyatro geleneği etkili olmaya başlamıştır. Bu dönemde, tiyatro genellikle azınlıklar ve yabancılar tarafından icra edilmektedir. Mesela, 1844'te Osmanlı Devleti'nde ilk Ermeni tiyatrosu kurulmuştur. Bu dönemde Batılı anlayışta tiyatronun ülkede gelişmesi şüphesiz ki Batılı anlamda yapılan reform hareketleri içerisinde bu tür sanatların da benimsenmesiyle olagelmıştır. Tanzimat döneminde, Padişah direk olarak tiyatro ile ilgilenmiş ve sarayda tiyatroya yer vermiştir. Padişahın güvencesi ile dönemin Bursa valisi Ahmet Vefik Paşa Bursa'da, Ziya Paşa da Adana'daki tiyatro çalışmalarını desteklemiştir. Görüldüğü gibi bu dönemde tiyatro direk olarak devlet eliyle desteklenmiştir.

Dönem tiyatrosunda devlet desteği bağlamında, Padişah Abdülmecit Çırağan Sarayı'na üç yüz kişilik bir tiyatro salonu yaptırmıştır. II. Abdülhamit ise, 1882'de Yıldız Sarayı'nda bir tiyatro kurdurtmuştur. Burada biri yerli olmak üzere iki yabancı tiyatro topluluğu meydana getirilmiştir.⁴⁵ Tiyatronun bizzat padişahlar tarafından destek görmesi, Batı tarzı tiyatronun ülkede yaygınlaşmasında önemli bir etken olmuştur. Çünkü padişah, hem hükümdar hem de halife olarak, tiyatroya karşı tutucu çevrelere karşı bir güvence konumunda olmuştur.⁴⁶

Dönemdeki ilk tiyatro çalışmaları Ermeniler tarafından Ermenice yapılırken, daha fazla sayıda seyirci toplamak maksadı ile daha sonra tiyatrolar Türkçe olarak oynanmaya başlanmıştır. Güllü Agop adlı bir Ermeni vatandaşı, ilk başlarda

⁴⁵ Karaduman, a.g.e., s. 158.

⁴⁶ Metin And, **Osmanlı Tiyatrosu Kuruluşu-Gelişimi-Katkısı**, Dost Kitapevi Yay. Ankara, 1999, s. 19.

Ermenice yaptığı oyunları daha sonra Türkçe temsillerle genişletmiştir. İlk Türkçe oyun ise, İbrahim Şinasi Efendi'nin Şair Evlenmesi adlı oyunu olmuştur.⁴⁷

Dönemde, tiyatro alanında yabancıların çok etkin olması karşısında, geleneksel Türk tiyatrosunu ön plana çıkarmak için bazı girişimler göze çarpmaktadır. Dönem sanatçılarından; Pişekâr Küçük İsmail Efendi, Agâh Efendi, Kavuklu Hamdi Efendi ve Büyük İsmail Efendi tarafından, geleneksel Türk tiyatrosu ile Avrupa tiyatrosunun bir sentezi yapılarak Tuluat Tiyatrosu adı verilen bir tiyatro geleneği oluşturulmuştur. Yeni ortaya çıkartılan bu tür, Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar süregelmiştir.⁴⁸

Bu gelişmeler ışığında meşrutiyet dönemine gelindiğinde, tiyatrodaki millileşme sürecine ilk adım atılmıştır. Ancak bu dönemde tiyatro amatör bir nitelik kazanmıştır. Özgürlük ortamından yararlanmak isteyen birçok kişi amatörce bu işe girince, ortaya yüzlerce amatörce oyun çıkmış, bu da dönem tiyatrosunun kalitesini düşürmüştür. Dönemde tiyatro adına yaşanan en önemli gelişme ise Darülbedayi-i Osmanî'nin kurulması olmuştur. Cumhuriyet döneminde kurumun adı İstanbul Şehir Tiyatroları olarak değiştirilmiştir. Kurum, tiyatro eğitimi konusunda çok önemli faaliyetlere imza atmıştır. Ayrıca ilk ödenekli tiyatrodur. Kurum sayesinde, önceden tiyatro alanında eser vermeyen birçok Servet-i Fünun'cu yazar eserler meydana getirmişlerdir.⁴⁹

⁴⁷ And, a.g.m., s. 2508, 2509.

⁴⁸ Mevlüt Özhan, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Geleneksel Türk Tiyatrosu", **I. Uluslar arası Atatürk ve Türk Halk Kültürü Sempozyum Bildirileri**, Ankara, 2001, s. 212.

⁴⁹ And, a.g.m., s. 2510.

Meşrutiyet dönemi, Cumhuriyet dönemi Türk tiyatrosunun zeminini hazırlamıştır. Önceden tiyatrodaki kadınların rol almasına sıcak bakılmazken, meşrutiyet döneminde özellikle Darülbedayi'in kurulmasıyla birlikte, Afife Jale adlı bir Türk kızı ilk kez sahneye çıkmıştır. Atatürk, daha sonra kadının tiyatrodaki yeri konusunda şu sözü söylemiştir: “*Darülbedayi, bu memleketin sanat hayatında da çok sevimli çok sevilen bir çiçektir. Türk hanımlarının katılmasıyla bu çiçek daha serpilecek, daha sevimli bir duruma gelecektir.*”⁵⁰ Yaşanan bu gelişmelere ışığında ilerleyen süreç sonunda, Cumhuriyet dönemine gelinmiştir.

Müzik alanında da önemli gelişmelerin yaşandığı Osmanlı Devleti döneminde, özellikle musiki ile ilgilenen I. Mahmut, III. Selim ve Abdülaziz gibi bestekâr padişahlar döneminde ülkede müzik alanında önemli gelişmeler kaydedilmiştir. II. Mahmut dönemine kadar, Osmanlı Devleti'nde askeri müziğe mehter müziği adı verilmiştir. Ayrıca, askeri müziğin dışında saray çevresinde “*hanende*” ve “*sazende*” adı verilen, müzisyenlerden oluşan bir müzik türü de mevcuttur.⁵¹

Bu süreç içerisinde, II. Mahmut dönemine gelindiğinde yaşanan Vakayı Hayriye olayı ile siyasi açıdan önemli bir gelişme yaşanırken, müzik açısından da aynı derecede bir gelişme yaşanmıştır. Yeniçeriliğin kaldırılması ile birlikte, askeri müzik topluluğu olan Mehter-hane kaldırılarak, yerine Mızıkacı Hümâyun kurulmuştur. Bu tarihten itibaren, müzik alanında ülkede Batı tarzı müzik etkili olmaya başlayacak ve günümüze kadar devam edecek olan Türk/Batı müziği

⁵⁰ Karaduman, a.g.e., s. 158.

⁵¹ Karaduman, a.g.e., s. 153.

ikilemini ortaya çıkaracaktır. Yaşanan bu gelişmeler karşısında dönemin ünlü bestekârı İsmail Dede Efendi: “*Oyunun tadı kaçtı.*” demiştir.⁵²

II. Mahmut dönemi ile birlikte, Mızıkayı Hümayundan yetişmiş olan pek çok müzisyen, adeta Batı müziğinin birer temsilcileri haline gelmişlerdir. Dönemde, klasik müzik aletlerinin yanına piyano, keman ve viyolonsel gibi aletler de girmeye başlamıştır. Bu gelişmeler ışığında ülkede Batı tarzı nota sistemi yaygınlaşmaya başlamış ve alaturka müziğinin de notalara dökülmesi için çalışmalar yoğunlaşmıştır.

Meşrutiyet dönemine gelindiğinde ise, 1910’da İstanbul Şehir Bandosu’nun temelini atacak olan, atmış kişilik bir korodan oluşan Darülaceze kurulmuş ve başına da Zati Bey getirilmiştir. 1917’de ise, Ziya Paşa tarafından Darü’l Elhan adında bir müzik okulu kurulmuştur.⁵³

Operanın ise Türkiye’ye girişi Osmanlı Devleti’nin son dönemlerine rastlamaktadır. Özellikle Tanzimat döneminde, Batı ile yakınlaşma sürecinin bir sonucu olarak opera ilk defa Türkiye’ye girmiştir. Sultan II. Mahmut, Abdülmecit ve II. Abdülhamit dönemlerinde, Osmanlı coğrafyasında opera kırıntıları görülmüştür.⁵⁴

1.1 ATATÜRK’ÜN KÜLTÜR POLİTİKASI

Kültür ve medeniyet ayrımında, Cumhuriyet döneminin başlarında bazı aydınlar arasında görüş ayrılıkları meydana gelmiştir. Bir takım aydınlar, kültürün

⁵² Yalçın Tura, “*Cumhuriyet Döneminde Türk Musikisi*”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yay. C.6, İstanbul, 1983, s. 1511.

⁵³ Çağlar Tunçay, **Atatürk Döneminde Müzik Alanında Yapılan Çalışmalar (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İzmir, 2009, s. 7, 8.

⁵⁴ Kılınç, **a.g.t.**, s. 141, 142.

tamamen ulusal çerçevede olması ve kültüre dışarıdan herhangi bir müdahalenin olmaması gerektiğini ifade ederken, bazı aydınlar ise, medeniyet kavramında olduğu gibi kültür kavramı içerisine de uluslararası bazı yenilik ve gelişmelerin sokulabileceğini dile getirmişlerdir.

Bu anlamda Afet İnan, Atatürk'ün konu ile ilgili görüşünü: “*Atatürk, Avrupa kültür ve metotlarından yararlanmanın şart olduğunu ve bunun için Türk aydınlarının bu uygar âlem ile temas etmelerinin ve kültür alışverişi yapmalarının zaruretine işaret etmiştir.*”⁵⁵ şeklinde ifade ederek, Atatürk'ün kültür alış-verişi konusunda esnek davrandığını dile getirmiştir. Ancak, söz konusu kültür etkileşiminde Atatürk'ün, milli kültür anlayışını her zaman ön planda tuttuğu ve bu konuda ödün vermemeye çalıştığı söylenebilir.

Bu anlayışla hareket eden Atatürk'ün, çeşitli yerlerde yapmış olduğu konuşmalarında, kültürün önemine yönelik sözleri dikkat çekmektedir. Ona göre kültür; “*Okumak, anlamak, görebilmek, görebildiğinden anlam çıkarmak, uyarı almak, düşünmek ve zekâyı terbiye etmektir.*”⁵⁶ Yine, 1932'de TBMM'nin açılış konuşmasında; “*Milli Kültürün her çığırda açılarak yükselmesini, Türk Cumhuriyeti'nin temel dileği olarak temin edeceğiz*”⁵⁷, ifadelerini kullanmıştır. Cumhuriyetin onuncu yıl söylevinde ise; “*Milli Kültürümüzü muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracağız*”⁵⁸ diyerek ulusal kültürün önemine vurgu yapmıştır. 9 Mayıs 1935'te ise; “*Türk ulusu ancak varlığını derin ve sağlam kültür sınırları ile çerçevedikten sonradır ki, onun yüksek kapasitesi ve erdemi, uluslararası*

⁵⁵ Afet İnan, **a.g.e.**, s. 375.

⁵⁶ İnan, **a.g.e.**, s. 374.

⁵⁷ **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I (1919-1938)**, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yay. Ankara, 2006, s. 390.

⁵⁸ **A.S.D.**, C. II, s. 318.

tanınır.”⁵⁹ sözleri ile milli kültüre verdiği önemi belirtirken aynı zamanda Türk ulusunun, diğer uluslar karşısındaki saygınlığının, kendi kültürüne verdiği değer doğrultusunda olacağını belirtmiştir.

Atatürk, “*Türkiye Cumhuriyeti’nin temeli kültürdür*”⁶⁰ derken, Türklerin ne derece üstün bir kültüre ve anlayışa sahip olduklarının altını çizmektedir. Yine; “*Kültür, tabiatın yüksek feyizleri ile mesut olmaktır. Bu ifade içerisinde çok şey mündemiçtir. Temizlik, saflık, yükseklik, insanlık vs. Bunların hepsi insanlık vasıflarındandır. İşte kültür kelimesini mastar ekine soktuğumuz zaman, tabiatın insana verdiği yüksek vasıfları kendi çocuklarına, hafidlerine ve atisine vermesi demektir.*”⁶¹ tanımı, Atatürk’ün kültüre yüklemiş olduğu değeri göstermesi açısından oldukça önemlidir.

Atatürkçü kültür, ulusal kültür öğelerinin korunmasını amaçlayan bir anlayışa sahiptir. Bu çerçevede Atatürk, bugün sahip olunan kültür olgusunda, geçmişin geleceğe rehber olması gerektiğini dile getirmiştir.⁶² Atatürk; “*Kültür, bir milletin bütün tarihi seyrini gösteren bir harekettir. Bu gün yaşayan milletler varlıklarını ispat ve sürdürmek için çalışırlar, fakat onların dayanacağı bir esas, kökünü kendisinden alacağı bir kültürleri bulunmazsa, temel sağlam olmaz. Onun içindir ki, tarihlerinde kültür izi bırakmayan ulusların en nihayet yalnız adları kalmıştır... Türkiye Cumhuriyeti, kültürünü bu günkü şartlar içerisinde geliştirmektedir. Burası muhakkak olmakla beraber, Türk Kültürcüleri eskiye de önem vermekte, eskinin ve*

⁵⁹ A.S.D., C. I, s. 398.

⁶⁰ İnan, a.g.e., s. 374.

⁶¹ İnan, a.g.e., s. 374.

⁶² Ahmet Haluk Yüksel, *Atatürkçü Düşünce Sisteminde Kültürel İletişimin Modele Dayalı Boyutları*, Anadolu Üniversitesi Yay. Eskişehir, 1987, s. 257.

tarihin derinliklerini araştırmaktadırlar.”⁶³ ifadelerini kullanarak, ulusal kültüre verdiği önemi dile getirmiştir.

Atatürk, kurmuş olduğu Cumhuriyeti ve rejimi millet esasına dayandırmıştır. Atatürk, milleti; “*Dil, kültür ve milli mefkre birliğine bağlı vatandaşların oluşturduğu bir siyasi ve içtimai heyet*” olarak tanımlamıştır. Yani Atatürk, milleti irki değil kültürel bir varlık olarak grmştir. Bu nedenle Atatürk’ün kültür politikasının özünü, İmparatorluktan bize kalan Anadolu’yu, Kafkasyalı’yı, Rumelili’yı ve Giritlili’yı, yani İmparatorluk içerisindeki bütün etnik gurupları aynı milli değerler etrafında toplayarak, milli karakteri belli olan yeni bir Türk toplumu inşa etmek oluşturmaktadır.⁶⁴ Bu bağlamda, Türk Kültürünün temellerine inilmeye başlanmış, bu amaçla Türk Dil ve Tarih Kurumları oluşturulmuştur.

Atatürk, yeni Devletin artık İşlam Dünyasının liderliğini üstlenmesi vasfının bittiğine inanmaktadır. Ayrıca, artık Osmanlı Devleti’nden devir alınan yeni devlet de dini kaidelerle yönetilmemektedir. Dolayısıyla, yeni devletin kültür politikasında laiklik unsuru ağır basacaktır. Laiklikle beraber, çağdaş medeniyetin Avrupa’da olduğuna inanan Atatürk, Türk kültürünü çağdaş kültür seviyesine çıkartabilmek için kullanılacak araçları Batıdan almada da herhangi bir sakınca görmemiştir.⁶⁵ Aslında, Batıyla olan alış-veriş Osmanlı Devleti döneminde de vardır, hatta bu alış-veriş Osmanlı Devleti’nin son iki yüz yılı içerisinde yoğun olarak yaşanmıştır. Ancak, Batıdan yapılan transferler, Osmanlı Devleti’nde daha çok ışlahat düzeyinde kalırken, Cumhuriyet döneminde bu ışlahatlar birer inkılâp hareketine dnşmştir.

⁶³ İnan, **a.g.e.**, s. 373, 374.

⁶⁴ Kodaman, **a.g.e.**, s. 80.

⁶⁵ Kodaman, **a.g.e.**, s. 81.

Bu bağlamda Azmi Süslü, Atatürk'ün Kültür Politikasının esaslarını şu şekilde belirtmiştir: “Devlet ve fikir hayatını laik bir zemine oturtmak, kültürü milli tarih zeminde yapılandırmak, kültürü milletin her kesiminde hâkim kılmak, cehaletler hakikat arasındaki farkı yakalamak, yüksek kültür kurumlarını hizmete sokmak.”⁶⁶

Türkiye Cumhuriyeti'nde kültürel açıdan bir devrim yapılabilmesi için, bir önceki dönemden kalma bir takım değerler üzerinde bazı değişiklikler yapılması gerekmektedir. Gerçekleştirilecek bu değişim ile yapılacak kültür devrimlerine zemin hazırlanmış olacaktır. Bu amaçla Atatürk, bir takım devrim projeleri hayata geçirmiştir. Bu devrim projelerini Hıfzı Topuz şu şekilde değerlendirmiştir:

- “Halifeliğin kaldırılması, Efkav ve Şer’iye Bakanlığının kaldırılması ve Tevhid- Tedrisat yasınının kabul edilmesi, 3 Mart 1924
- Dinsel Mahkemelerin Kaldırılması, 8 Nisan 1924
- Tekke ve Türbelerin kapatılması, 2 Eylül 1925
- Fes kullanımının yasaklanması, 25 Kasım 1925
- Uluslar arası saat sisteminin ve takvimin kabul edilmesi, 26 Aralık 1925
- Medeni Kanununun kabulü, 17 Şubat 1926
- Laikliğin kabulü: “Türk Devletinin dini İslamdır” maddesinin Anayasa’dan çıkartılması, 10 Nisan 1928
- Latin Harflerinin kabulü, 1 Kasım 1928
- Millet Mektepleri adı ile geniş bir okuma-yazma kampanyasının başlatılması, 1 Ocak 1929

⁶⁶ Azmi Süslü, “Cumhuriyet Döneminin Türk Kültürüne Bakışı ve Kültür Politikaları”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.11, S. 31, Mart 1995.

- *Devlet okullarında Arapça ve Farsça derslerinin kaldırılması, 1 Eylül 1929*
- *Kadınlara belediye seçimlerinde oy verme ve seçilebilme hakkının tanınması, 3 Nisan 1930*
- *Türk Tarih Kurumunun kurulması, 12 Nisan 1931*
- *Halkevlerinin açılışı, 19 Şubat 1932*
- *Türk Dil Kurumunun kurulması, 12 Temmuz 1932*
- *Ezan'ın Türkçe okunması, 7 Şubat 1933*
- *Kadınlara seçimlerde oy kullanma ve seçilme hakkının verilmesi, 5 Aralık 1934*
- *Dinsel giysilerin ibadethanelerin dışında giyilmesinin yasaklanması, 3 Aralık 1936*⁶⁷

Türkiye Cumhuriyeti'nde, bu uygulamaların hepsi teker teker uygulama alanı bulmuştur. Bu projeler uygulama alanı bulurken, toplum yapısı projelere bir anda hazır olmadığı için ilk dönemler söz konusu uygulamalara karşı belli zamanlarda muhalif hareket ortaya çıkmıştır.

Sonuç olarak, ulusal bir kültür yaratma hedefinde olan Atatürk, bu hedefi doğrultusunda bir takım yeniliklere imza atmıştır. Modern ve ulusal bir kültürel gelişim süreci bu dönemde ön plana çıkmış ve Türk kültürünün modernizasyonu ilke haline getirilmiştir. Bu dönemdeki kültürel yenilikler şu ana başlıklar altında değerlendirilebilir:

⁶⁷ Topuz, a.g.e., s. 58.

1.2 EĞİTİM

Atatürk, özellikle eğitime çok önem vermiştir. Atatürk'ün eğitime bu kadar çok önem vermesinin sebebi ise şüphesiz ki yeni devletin devamı için, yeni neslin Cumhuriyet öğretilerine göre yetiştirilebilmesi içindir. Çünkü yapılan inkılâpların yaşaması, kendini tanıtmaya ve kabul ettirmesi, hedeflerine ulaşması ancak eğitimle mümkün olmaktadır. İşte bu nedenle, yeni bir devlet ve rejim kuran ve tüm bunları milli kültür zeminine oturtmaya çalışan Atatürk, eğitim üzerinde ısrarla durmuştur.⁶⁸

Atatürk'ün eğitime verdiği önemi Afet İnan: *“Onun en çok uğraştığı konulardan biri, milli eğitim ve kültür işlerine ait idi. Hatta bazı zamanlar, ‘Eğer Cumhurreisi olmasam, Maarif Vekilliğini almak isterdim’ derdi.”*⁶⁹ şeklinde ifade etmiştir.

Cumhuriyet öncesi eğitim faaliyetlerinin merkezî bir yapıdan uzak olarak çeşitli kurumlar aracılığı ile verilmesi, farklı kaynaklı birçok okulun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunlar arasında; medreseler, Batı tarzı eğitim veren okullar, yabancılar tarafından açılan okullar ve azınlık okulları gösterilebilir

Eğitim hayatındaki bu farklılık dönem aydınlarının da dikkatini çekmiş; fakat çözüm noktasında yetersiz kalmıştır. Böylelikle, bu mesele Cumhuriyet dönemine kadar süregelmiştir. Atatürk 1 Mart 1922’de TBMM’de yapmış olduğu konuşmada,

⁶⁸ Kodaman, a.g.e., s. 82.

⁶⁹ İnan, a.g.e., s. 366.

eğitim konusunda yapılacak yeniliklerden bahsederken, ilerde çıkarılacak olan Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun da ilk ipuçlarını vermiştir.⁷⁰

Cumhuriyetin ilanından önce 8 Mart 1923'te Misak-ı Maarif adı ile yayınlanan genelgede, Milli Eğitimle ilgili önemli hükümler yer almıştır. Cahilliği ortadan kaldırmak, ulusal eğitimi yurdun en uzak köşelerine kadar ulaştırmak, yeni kuşakları geleceğin ihtiyaçlarına göre yetiştirmek, gençleri fikren çok kuvvetli; bilim ve ahlak açısından sarsılmaz bir kuvvetle donatmak bu ilkelerden bazılarıdır. Ardından, 3 Mart 1924'te ıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitim Osmanlı Devleti dönemindeki kozmopolit yapısından kurtulmuş ve tek elde toplanarak Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır.⁷¹

Atatürk'e göre eski eğitim sistemindeki bozukluklar şunlardır;

- Eğitim-ğretim yöntemleri uygun değildir. Bu da milletimizin gerilemesine sebep olmuştur.
- Eğitim milli değildir. Bu durum milletimizin bağımsızlığını kaybetme tehlikesi içerisine düşmesine sebep olmuştur.
- Eğitim politikası istikrarlı değildir. Her Maarif Nazırı, farklı bir program uygulamıştır.
- Çocuklar üzerinde aile baskısı vardır.

⁷⁰ Mustafa zodaşık, **Cumhuriyet Dönemi Yeni Bir Nesil Yetiştirme alışmaları (1923-1950)**, izgi Kitapevi Yay. Konya, 1999, s. 89, 90.

⁷¹ Cemal Avcı, Kara, dem, **Bağımsızlığa Giden Yol Türk İnkılâbının Tarihi**, Kültür Sanat Yay. İstanbul, 2007, s. 279.

- Eğitim sistemi, tüketici olan, hayatı bilmeyen, yüzeysel bilgiye sahip insanlar yetiştirmektedir.⁷²

Bu açıdan, Atatürk'ün eğitim programının dayandığı temel ilkeler; Millilik, ilmilik, laiklik, karma eğitim, birlik, bilgisizliğin ortadan kaldırılması, işe dayalı eğitim ve disiplin ilkeleri olarak sıralanabilir.⁷³ Bu dönemde eğitim alanında yapılan diğer yenilikler ise, okuma yazma seferberliği, üniversite reformu ve Almanya'dan gelen beyin göçünün eğitime katkıları şeklinde özetlenebilir. Özellikle üniversite reformu, üniversitelerde, Türkiye'de sürgün hayatı yaşayan Alman profesörlerin kendini göstermesini sağlamıştır.⁷⁴

Atatürk'ün 1 Kasım 1937'de TBMM'nin açılış konuşmasında sarf ettiği sözler, onun eğitim alanındaki amaçlarından bazılarını içermektedir. Bu konuşmada Atatürk: *“Büyük davamız, en medeni ve en müreffeh millet olarak varlığımızı yükseltmektedir. Bu, yalnız kurumların da değil, düşüncelerinde de temelli bir inkılâp yapılmış olan büyük Türk milletinin dinamik idealidir. Bu ideali en kısa bir zamanda başarmak için, fikir ve hareketi, beraber yürütmek mecburiyetindeyiz. Bu sebeple, okuyup yazma bilmeyen tek vatandaş bırakmamak; memleketin büyük kalkınma savaşının ve yeni çatısının istediği teknik elemanları yetiştirmek, memleket davalarının ideolojisini anlayacak, anlatacak, nesilden nesle yaşatacak fert ve kurumları yaratmak; işte bu önemli umdeleri en kısa zamanda temin etmek, Kültür*

⁷² Emine Özel, **Atatürk Dönemi Türk Eğitim Politikaları (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Kütahya, 2007, s. 21.

⁷³ Hamza Eroğlu, **Türk İnkılâp Tarihi**, Savaş Yay. Ankara, 1990, s. 266, 267, 268.

⁷⁴ Aynur İlyasoğlu, *“Türkiye’de Sosyolojinin Gelişmesi ve Sosyoloji Araştırmaları”*, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yay. C.8, İstanbul, 1983, s. 2171.

*Vekâletinin üzerine aldığı büyük ve ağır mecburiyettir.*⁷⁵ ifadelerini kullanarak, ülkenin eğitim alanındaki çıtasını yükseltmek için, hedeflerini dile getirmiştir.

Bayram Kodaman'a göre ise, Atatürk'ün eğitim konusunda üç temel hedefi vardır. Bunlardan birincisi politik hedeftir. Yeni bir millet oluşturmak isteyen Atatürk, kurduğu devletin siyasi prensiplerini gençliğe öğretecek bir eğitim sistemi ve kadrosu oluşturmanın zorunluluğuna inanmıştır. Bu amaçla hareket eden Atatürk 1924'te, öğretmenlere: *“Yeni Türkiye'nin birkaç yıla sığdırdığı askerlik, siyaset, yönetim devrimleri sizin, sayın öğretmenler, sizin toplum ve düşünce devriminizdeki başarınızla gerçekleşecektir. Hiçbir zaman düşüncelerinizden çıkmasın ki Cumhuriyet sizden fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller ister.”*⁷⁶ diyerek devleti, milleti ve rejimi savunma ve gençleri yetiştirme görevini öğretmenlere vermiştir. İkinci hedef kültürel, üçüncüsü de ekonomiktir. Sonuç olarak Atatürk, ulusal ve çağdaş eğitim modeliyle yepyeni bir eğitim modeli yaratarak, Türk gençliğini her bakımdan en üst saflara taşımaya amaçlamıştır.⁷⁷

1.3 DİL ÇALIŞMALARI VE TÜRK DİL KURUMU

Her zaman ulusal bir kültür meydana getirmeyi amaç edinen Atatürk'ün kültür devrimleri arasında, dil devrimi çok önemli bir yer işgal etmektedir. Eğer, milli bir kültür oluşturulacak ise burada dil faktörü önemli bir yer tutmaktadır.

⁷⁵ A.S.D., C. 1, s. 418.

⁷⁶ A.S.D., C. II, s. 179.

⁷⁷ Kodaman, a.g.e., s. 84.

Cumhuriyetin kurulmasının üzerinden beş yıl geçmesinin ardından Atatürk, dil üzerine kapsamlı bir reform düşünmeye başlamıştır. Dil devrimi olmadan önce, bu konuda yapılacak olan bir devrimi destekleyenler arasında bulunan Hüseyin Cahit, 12 Eylül 1922’de Atatürk’e: *“Niçin Latin yazısını almıyoruz?”* sorusunu yöneltmiş ve Atatürk’ten: *“Zamanı daha gelmemiştir.”* cevabını almıştır. Daha sonra Hüseyin Cahit, 22 Eylül 1923’te Resimli Gazete’deki *“Latin Harfleri”* adlı yazısında şunları dile getirmiştir: *“Bizi şimdiki harflere rapteden şey nedir? Bu harfleri kullanmak için hiçbir mecburiyet-i diniyye yoktur. Milli harflerimiz de değildir. Bu halde Latin harflerini kabul ederek bir an için herkese okuyup yazma öğretmek suretiyle elde edebileceğimiz sonsuz faydaları neden küçümsüyoruz.”*

Bu gelişmelerin ardından, dil konusu artık Meclis’e getirilmek istemiştir. Konuyu Meclis’e taşıyan kişi ise dönemin İzmir Milletvekili Şükrü Saraçoğlu olmuştur. Saraçoğlu, Meclis’teki konuşmasında: *“Benim kanaatimce bu büyük derdin en büyük noktası harflerdir... Bunun yegâne kabahati harflerdir. Arap hurufatı Türk lisanını yazmaya müsait değildir.”*⁷⁸ sözleri ile bir tartışmanın da kapısını aralamıştır.

Böylece ortaya çıkan tartışmalarda taraflar aslında iki medeniyeti temsilen münakaşa etmişlerdir. Harf devrimini destekleyenler, Batıcı kanadı temsil ederek, Arap harflerinin Türk ulusallığına aykırı geldiğini düşünmekteydiler; buna karşılık harf değişimine karşı çıkanlar ise, yapılacak bu değişimle birlikte Türkiye’nin İslam

⁷⁸ Sakaoğlu, a.g.e., s. 75.

ülkeleri ile olan bağının zayıflayacağını düşünmekteydiler.⁷⁹ Bu bağlamda Latin harflerini savunanların görüşlerini şu şekilde özetlemek mümkündür:

- *“Eski harfler ancak Sami dilleri içindir.*
- *Mademki Garba açılıyoruz. Garbın yazısını almalıyız.*
- *Latin harflerini kabul etmedikçe inkılâbımız tam olmaz.*
- *Halkın ümmiliği, Arap harflerinin öğrenilme güçlüğü neticesidir. Latin harflerini kolayca öğreneceklerdir.”*

Buna karşılık, Latin alfabesine karşı çıkanların görüşleri ise şu şekilde belirtilebilir:

- *“Türkçe, Arap harflerini kendi bünyesine uydurmuştur.*
- *Garp medeniyetine girmek, Garp yazısını almayı gerektirmez. Japonya kendi yazısını kullanmaktadır.*
- *Halkın ümmiliği iktisaden geri kalmışlıkla, eski hükümetlerin himmetsizliği ile ve teşkilatın kifayetsizliği ile ilgilidir.”⁸⁰*

Latin alfabesine geçilme konusuna muhalefet eden isimlerden biri de Fuat Köprülü'dür. Köprülü, bu görüşünü: *“Latin harflerinin kabulüne taraftar olanlar, zannediyorlar ki Garp medeniyetine bu suretle daha çabuk ve daha kolay temessül edebiliriz. Hâlbuki Garp medeniyetine temessül harflerimizin tebdili ve Latin harflerinin kabulüyle kabil olamaz.”⁸¹* şeklinde ifade etmiştir.

⁷⁹ Belge, *“Türk Dili/Türk Dilinde...”*, s. 2596.

⁸⁰ Sakaoğlu, **a.g.e.**, s. 79.

⁸¹ Belge, **a.g.m.**, s. 2597.

Tüm bu muhalefete ve tartışma ortamına rağmen Atatürk, harf devrimini gerçekleştirme konusunda gayet kararlıdır. Zira bu kararlılığı Atatürk'ün: *“Eğer ben size bu meseleyi ancak son senelerde düşündüm dersem, inanmayınız. Ben ta çocukluğumdan beri bu meseleyi düşünmüş bir adamım.”*⁸² sözlerinden anlamak mümkündür. Dil devrimi için gerekli şartların oluştuğuna inanan Atatürk, bu fikrini artık duyurmak istemiştir. Bu amaçla, 1928'de Gülhane Parkı'nda CHP'nin düzenlemiş olduğu bir eğlence sırasında yaptığı konuşmayla Harf devrimi konundaki görüşlerini resmen halkla paylaşmıştır.

Atatürk, burada yeni Türk alfabesi konusundaki görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir: *“Arkadaşlar, bizim ahenktar, zengin lisanımız, yeni Türk harfleri ile kendini gösterecektir. Asırlardan beri kafamızı demir çerçeve içerisinde bulundurarak, anlaşılmayan ve anlamadığımız işaretlerden kendimizi kurtarmak, bunu anlamak mecburiyetindediniz. Anladığımızın asarına yakın zamanda bütün kâinat şahit olacaktır. Buna katiyetle eminim.”*⁸³. Böylece, dil konusunda atılacak olan adım ilk kez halka duyurulmuştur. Daha sonra bu süreci, Millet Mektepleri ile devrimin halka anlatılması takip etmiştir.⁸⁴

Atatürk'ün dil devrimini gerçekleştirmesine etki eden gelişmelerden bir tanesini de SSCB'nin bünyesindeki Türklerin konuştuğu alfabeyi, Arap alfabesinden Latin alfabesine çevirmesi olmuştur. Ulusal bir kültür modeli benimseyen Atatürk, Latin alfabesine geçerek burada bulunan Türklerle de kültürel bağ kurmayı hedeflemiştir. Sovyetlerin bu kararının ardından, 1926'da alfabenin değiştirilmesinin

⁸² Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam**, Yükselen Matbaası, İstanbul, 1969, s. 318.

⁸³ **A.S.D.**, C. II, s. 272.

⁸⁴ M. Şakir Ülkütaşır, **Atatürk ve Harf Devrimi**, TDK Yay. Ankara, 1973, s. 64.

siyasi önemi üzerinde durulmuş, 24 Mayıs 1928’de Arap rakamları terk edilmiş, 9 Ağustos’ta Gülhane’deki o meşhur konuşma yapılmış ve 3 Kasım 1928’de de Dil Devrimi gerçekleştirilmiştir.⁸⁵

Atatürk’ün dil devrimiyle birlikte diğer Türklerle kültürel bağ kurmak istemesini şu sözlerinde açıkça görülmektedir: *“Bu gün SSCB dostumuzdur, komşumuzdur, müttefikimizdir. Bu dostluğa ihtiyacımız vardır. Fakat yarın ne olacağını kimse kestiremez. Tıpkı Osmanlı İmparatorluğu gibi, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu gibi parçalanabilir. Bu gün elinde sınıksız tuttuğu milletler, avuçlarından kaçabilirler. Dünya yeni bir dengeye ulaşır. O zaman Türkiye ne yapacağını bilmelidir. Bizim, bu dostluğumuzun yönetiminde, dil bir, inanç bir, öz bir kardeşlerimiz vardır. Onlara sahip çıkmaya hazır bulunmalıyız. Hazır olmak, yalnız o günü susup beklemek değildir. Hazırlanmak lazımdır. Milletler buna nasıl hazırlanır? Manevi köprüleri sağlam tutarak... Dil, bir köprüdür!... Bu gün biz kitlelerden dil bakımından, gelenek, görenek, tarih bakımından ayrılmış, çok uzağa düşmüşüz... Onların bize yaklaşmalarını bekleyemeyiz. Bizim, onlara yaklaşmamız gerekli... Tarih bağı kurmamız lazım, folklor bağı kurmamız lazım... Bunları kim yapacak? İşte görüyorsunuz, dil encümenleri, tarih encümenleri kuruluyor. Dilimizi onların diline yaklaştırmaya ve böylece birbirimizi daha kolay anlar hale getirmeye çalışıyoruz...”*⁸⁶ Burada açıkça görülmektedir ki, Atatürk, ciddi boyutta diğer Türklerle kültürel ilişki içerisine girmek istemektedir. Dil devrimini de bu amacına ulaşmak için araçlardan biri olarak görmektedir.

⁸⁵ Bernard, Lewis, **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, TTK Yay. Ankara, 2004, s. 372, 373.

⁸⁶ İsmet Bozdağ, **Atatürk’ün Evrensel Boyutları**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. Ankara, 1998, s. 114, 115.

1930'lu yıllara gelindiğinde Türkiye'de, dilde sadeleşme ve özleştirme çabaları hız kazanmaya başlamıştır. Bu amaçla; 1932'de Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulmuş, İstanbul'da Birinci Türk Dil Kurultayı düzenlenmiş, Atatürk, Bulgaristanlı Türk Dili Uzmanı A. Dilaçar'ın bulunduğu Dil Uzmanlar Kurulu ile iletişime geçmiş ve 26 Eylül günü Dil Bayramı olarak kabul edilmiştir.

Dilde özleşme çalışmalarını 1934'te Ankara'ya gelen İsveç Veliahdı, Prens Gústav Adolf onuruna verilen yemekte, Atatürk'ün yapmış olduğu şu konuşmada anlamak mümkündür: *"Bu gece, ulu konuklarımıza, Türkiye'ye uğur getirdiklerini söylerken dugum, tükel özgü bir kıvançtır. Burada kaldığımız uzca sizi sarmaktan hiç durmayacak ılık sevgisi içinde, bu yurttta, yurdumuz için beslenmiş duyguların bir yankusunu bulacaksınız. İsveç-Türk uluslarının kazanmış oldukları utkuların silinmez damgalarını tarih taşımaktadır... Avrupa'nın iki bitim ucunda yerlerini berkiten uluslarımız, ataç özlüklerinin tüm ıssıları olarak baysak, önürme, uygunluk kıdadıları olmuş bulunuyorlar. Onlar bu gün en güzel utkuyu kazanmaya anıklanıyorlar: Baysal utkusu... Yetmiş beşinci doğum yılında Oğuz Babamız, bütün acunda saygılı bir sevginin sövüncü ile çevrelendi. Genlik, baysal içinde erk sürmenin gücü işte bundadır."*⁸⁷ Anlaşılacağı üzere Atatürk, burada dilde sadeleşme ve öze döneme konusunda bir kapı aralamak istemiştir. Ancak daha sonraki dönemlerde, dilde öze dönme çabaları istenilen seviyeye çıkartılamamış, bu hareket halk tarafından benimsenmemiştir. Bu nedenle, dilde öze dönem çalışmaları da hız kaybetmeye başlamıştır.

⁸⁷ Mahmut Goloğlu, **Tek Partili Cumhuriyet (1931-1938)**, Goloğlu Yay. Ankara, s. 140.

3 Kasım 1928’de Türkiye, alfabe değiştirerek modern dünya içerisinde çok cesaretli bir atılım yapmıştır. Bu inkılâp, Orta ağ’da yapılmış olsa, bu kadar tartışma yaratmayacak ve köklü değişikliklerden kabul edilemeyebilecektir. Ancak, basın, kitap ve neşriyatın bu kadar çok ilerlediği yirminci yüzyılda böylesine bir inkılâp yapmak zor bir atılım olarak değerlendirilebilir.⁸⁸

Dil alanında gerçekleştirilen bu başarılı adımların, kurulacak bir kurum ile sistemli hale getirilmesi gerektiği 1932’de gündeme gelmiştir. 1932’de düzenlenen I. Türk Tarih Kongresi’nin kapanış gününde Atatürk, konferansa davetli aydınlara, Tarih kurumu gibi, Türk dilinin araştırılması için de bir kurum oluşturmak gerekliliğinden söz etmiştir. Atatürk’ün bu önerisi doğrultusunda 12 Temmuz 1932’de, ilerde adı Türk Dil Kurumu olarak değiştirilecek olan, Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulmuştur.⁸⁹

Türk Dil Kurumu’nun amaçları dördüncü olağanüstü kurultayınca ve tüzüğün 5. Maddesince, şu şekilde özetlenebilir:

1. *“Dilimizin özleşmesini ve bütöün bilim, teknik ve sanat kavramlarını karşılayacak yolda gelişmesini devrimci bir anlayışla bilim metotlarına uygun olarak sağlamaya çalışmak.*
2. *Yazılı ve sözlü kaynaklardan Türk dili ile ilgili derleme ve tarama yapmak*

⁸⁸ İlber Ortaylı, *“Harf Devrimi Üzerine Bir Değerlendirme”*, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletifim Yay. C.5, İstanbul, 1983, s. 1296.

⁸⁹ Hasan Hüseyin Aygöl, *Türk Modernleşme Sürecinde Dil Olgusunun Sosyolojik Analizi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Isparta, 2008, s. 202, 203.

3. *Türk dil bilgisi üzerinde incelemelerde bulunma; Türkçenin duruk, tarihsel ve karşılaştırmalı dilbilgilerini hazırlama alanlarında çalışmak*
4. *Türlü bilim, sanat ve teknik kollarında kullanılan terimleri Türkçeleştirmek.*
5. *Türk Dil Kurumu'nun amacını geniş bir yurttaş topluluğuna benimsetmek, kurum çalışmalarını tanıtmak, yetişen kuşaklarda anadil bilincini kökleştirmek, dil bilgisini ve dil sevgini geliştirmek için resim ve özel kuruluşlarla, her derecedeki öğretim kurumlarıyla, radyo ve basınla işbirliği yapmak, toplantılar konuşmalar, geziler, sergiler düzenlemek, yayınlar yapmak, ödüller vermek.*
6. *Kurumca hazırlanan, yazılan, satın alınan, yabancı dillerden çevrilen yapıtları yayımlamak, dergiler çıkartmak.*
7. *Başka kurum ve kişilerin, Türk Dil Kurumu'nun amacına uygun çalışmalarını ve yayınlarını desteklemek."*⁹⁰

Yine, 17 Ekim 1932'de Türk Dil Derneğince yayımlanan bildiride ise amaçlar şu şekilde belirtilmiştir:

1. *"Türk dilini, ulusal kültürümüzün eksiksiz bir anlatım aracı durumuna getirmek.*
2. *Türkçeyi, çağdaş uygarlığımızın önümüze koyduğu bütün gereksinimleri karşılayacak bir yetkinliğe erdirmek.*

⁹⁰ Cahit Külebi-Murat Belge, "Türk Dili", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yay. C.10, İstanbul, 1983, s. 2582.

3. *Yazı dilinden, Türkçeye yabancı kalmış kelimeleri atmak.*
4. *Halkçı bir yönetimin isteği biçiminde, halk ile aydınlar arasında nitelikçe ayrı iki dil varlığını ortadan kaldırmak.*”⁹¹

Görüldüğü gibi, Türk Dil Kurumu'nun en temel amacı dilde özleşme olmuştur. Diğer bütün hedefler bu amaç temelinde yükselecektir. Kurum bu amaca ulaşabilmek için gerekli gördüğü durumlarda müdahale hakkını da bünyesinde barındırmaktadır. Burada temel amaç, Türkçeyi, sadece Arapça ve Farsçadan giren kelimelerden değil, her türlü yabancı dilden giren kelimelerden olabildiğince temizlemek ve en üst seviyede bir özlük sağlamaktır.

Dilde özleştirmeyi sağlamak için belirlenen esaslar şu şekilde özetlenebilir:

1. *“Ecnebi tasrif şekillerinden terim olmayanları Türkçeleştirmek.*
2. *Kullanma dilindeki Türkçeleri ile hiçbir anlam farkı olmayan yabancı kelimeleri kullanmamak.*
3. *Henüz sözlükte, anlamları tespit olunmayan, kullanma ve konuşma diline geçen kelimeler için zorlama yapmaya lüzum yoktur.*
4. *Tutulmuş Türkçe terimler eskilerinin yerine kullanılacaktır: Sulh yerine barış, mintika yerine bölge, nüsha yerine sayı, muallim yerine öğretmen gibi.*
5. *Her hafta arkadaşların teklif edecekleri ile beraber bir kelimelere karşılığı listesi dağıtılacak ve her muharrir bu karşılıkları kullanacaktır.*”⁹²

⁹¹ Şerafettin Turan, **Atatürk ve Ulusal Dil**, Yeni Gün Haber Ajansı Yay. İstanbul, 1998, s. 25.

Kurum aynı zamanda, yönetenlerle yönetilenler arasındaki dil farklılığını gidermeyi de kendisine amaç edinmiştir. Böylece, tavan ile taban arasındaki dilsel farklıklar da ortadan kaldırılmış olacaktır. Bütün bu çalışmalar, halkçılık ve ulusçuluk ilkeleri doğrultusunda yapılan çalışmalardır.⁹³

Bu çerçevede Atatürk, Türk Dil Kurumu'nun amacını Afet İnan'a şu şekilde belirtmiştir:

1. *“Türk Dilinin sadeleştirilmesi, halkın konuşma dili ile yazı dili arasında bir birlik ve ahenk kurulması, konuşma, edebiyat ve ilim dilimizin kesin kuralları ile tespit edilerek tarihi metinlerden ve yaşayan halk lehçelerinden taramalar, derlemeler yapılarak bir kelime ve terim hazinesi meydana getirmek.*
2. *Tarihi araştırmalarda, belge değeri olan ölü veya eski dillerin metotlu bir şekilde incelenmesi ve karşılaştırmalar yapılması suretiyle, Türkçeyi en ince ayrıntılarına kadar inceleyerek eski ve yeni kaynakları tarama, Türkçenin gelişmesi ve zenginleşmesi için yöntemler ve kaynaklar bulmak olmuştur.”⁹⁴*

Bütün bunlardan hareketle, tamamen ulusal bir amaç güden Türk Dil Kurumu, Türk dili konusunda yapılacak bilimsel araştırmalar ile Türkçenin ne kadar

⁹² BCA 490 01 1173 121 1

⁹³ Aygül, a.g.t., s. 203.

⁹⁴ Volkan Payaslı, **Atatürk Dönemi Eğitim-Kültür Politikalarının Hatay'a Yansımaları (1921-1938) Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara, 2009, s. 86.

kapsamlı bir dil olduğunu açığa çıkarmak ve özleşme çalışmaları ile Türkçeyi yabancı dillerin tesirinden koparmayı kendisine amaç ve ilke edinmiştir.

Daha önce de kısa bir şekilde bahsedildiği gibi, 1931’de kurulan Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti’nin 1932 Temmuzunda toplanan kurultayından sonra, Afet İnan, Yusuf Akçura, Samih Rıfat, Hikmet Bayur, Yusuf Ziya, Hasan Cemil, Sadri Maksudi Arsal, İhsan Sungu ve Hamit Zübeyir Koşay’ın içinde buldukları bir toplantı sırasında Atatürk, toplantıdaki yazar ve çizerlere; *“Dil işlerini düşünme sırası geldi, ne dersiniz?”* diye sorarak arkasından; *“Öyleyse Türk tarih Cemiyeti gibi bir de ona kardeş bir dil cemiyeti kuralım. Adı Türk Dili Tetkik Cemiyeti olsun.”* diyerek ilerde kurulacak Türk Dil Kurumu’nun tasarısını çizmiştir.

Bu bağlamda, konu ile ilgili tüm çalışmalar yapılmış ve sonuçta, kurumun tüzüğü hazırlanmıştır. Bu çerçevede kurum başkanlığına, Samih Rıfat uygun görülmüş, Ruşen Eşref genel yazman olarak atanmış, Yakup Kadri ve Celal Sahir ise üye olarak belirlenmiştir. Ve böylelikle, 12 Temmuz 1932’de Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulmuştur.⁹⁵ Türk Dil Kurumu’nun kurulmasını takip eden süreçte; 26 Eylül 1932, 18 ve 24 Ağustos 1934 olmak üzere toplamda üç kez Türk dili kurultayları düzenlenmiştir.

Birinci Türk Dil Kurultayı, 26 Eylül 1932’de Dolmabahçe Sarayı’nda toplanmış ve toplanan bu kurultayın ağırlık merkezini, Türk dilinin eksikliği ile Hint-

⁹⁵ Külebi, Belge, **a.g.m.**, s. 2583.

Avrupa, Avrupa-Asya dileri ile olan münasebeti ile alakalı yapılan çalışmalar ve bildirimlerin açıklanarak konu üzerinde yapılan fikirsel tartışmalar oluşturmuştur.⁹⁶

Kurultayda bir konuşma yapan Atatürk; *“Halkımız, yazı dilini anlamamaktadır. Türkçe, tarihi gelişimi içerisinde Arapça ve Farsça sözcüklerin baskısı altında özbenliğini yitirmiştir. Dilimizi, çağdaş uygarlığın getirdiği kavramları karşılayacak düzeye ulaştırmalıyız. Bunu başarmak için de dilimizin kendi olanaklarından yararlanmalıyız.”*⁹⁷ ifadelerini kullandıktan sonra bu çerçevede neler yapılması konusunda şunları ifade etmiştir:

1. Halk ağzından sözcük derleme.
2. Türkçeye girmiş Arapça, Farsça sözcüklere karşılık bulma.
3. Sözcük yaratma ve söz üretme.
4. Eski kitaplardan Türkçe sözlük tarama.⁹⁸

Bu amaçla hareket eden Atatürk; *“Türk dilinin, kendi benliğine, aslındaki güzellik ve zenginliğe kavuşması için bütün devlet teşkilatımızın dikkatli, alakalı, olmasını isteriz.”*⁹⁹ diyerek, bu amaç uğrunda çabasını tüm devlet kuruluşlarına bildirerek, diğer kurumlardan da bu konuda destek istemiştir.

Konferansta, Türk diliyle alakalı olmak üzere yirmi tez ve on üç konuşma dinlenmiştir. Bunlara göre yapılacak olan programda, Türkçenin diğer dillerle

⁹⁶ Külebi-Belge, **a.g.m.**, s. 2584; Faik Reşit Unat, *“Ebedi Şef Atatürk’ün Türk Dil Kurumu’na Direktifleri”*, **Tarih Vesikaları**, C. 2, S. 11, Şubat 1943, s. 2.

⁹⁷ Karaduman, **a.g.e.**, s. 124.

⁹⁸ Karaduman, **a.g.e.**, s. 124.

⁹⁹ **A.S.D.**, C. 1, s. 390.

karşılaştırılması, halk ağzından kelimeler derlenmesi, yabancı kelimelere Türkçe karşılık bulunması, Türkçe sözlük ve gramerin hazırlanması ve kurum tarafından bir dil dergisinin yayımlanması gibi amaçlar belirlenmiştir.¹⁰⁰

Belirlenen amaçlar doğrultusunda, illerde valilerin ilçelerde kaymakamların başkanlığında belediye başkanlarından, milli eğitim müdürleri ve askeri komutanlardan ibaret bir derleme kurulu meydana getirilmiştir. Yapılan derleme çalışmaları sonucunda 130.000 derleme fiş oluşturulmuştur. Ayrıca Atatürk, TDK üyeleriyle görüşerek, üyelerden yabancı kelimelerin karşılığını bulma konusunda çalışma yapmalarını istemiştir. Başbakanlık, CHP ve gazeteler de bu iş için görevlendirilmiştir. Yapılan çalışmalar sonucunda, 1382 Arapça ve Farsça kelime basın aracılığı ile tespit edilerek halka duyurulmuş ve bu kelimelerin karşılığı olarak gönderilenlerden 640'ı uygun görülmüştür.¹⁰¹

Bütün bu çalışmaların yapılmasına zemin hazırlayan birinci Türk Dil Kurultayı'nın toplandığı 26 Eylül dil bayramı olarak kabul edilmiştir.

18 Ağustos 1934'te toplanan İkinci Dil Kurultayı'nda ise Türkçe kökenli yeni kelimeler bulma alanında yapılan çalışmalar daha da genişletilmiştir. Ertesi yıl çıkarılan soyadı yasası ile halka öz Türkçe soy isim verilmesinde İkinci Kurultayın yaptığı çalışmaların büyük payı söz konusu olmuştur.¹⁰²

¹⁰⁰ Özel, **a.g.t.**, s. 124.

¹⁰¹ Külebi-Belge, **a.g.m.**, s. 2584.

¹⁰² Turan, **a.g.e.**, s. 64.

Bu bağlamda İkinci Türk Dili Kurultay'ında; öz Türkçe terimler bulunması, Batıda kullanılan teknik terimlerin bu dillere temel olan eski terimlerden alınması, Türkçe terimlerin ders kitaplarına sokulmasına imkân tanınması, Türk-Sovyet yetkililerinin konuyla alakalı iş birliği yapmaları gerekliliği gibi kararlar alınmıştır. Kurultayın ardından, Osmanlıca-Türkçe ve Türkçe-Osmanlıca cep kılavuzları çıkarılmış ve bu konuda çok sayıda eser meydana getirilmiştir.¹⁰³

Dilde özleşme konusu üzerinde oldukça fazla durulan bu kurultaydan sonra, daha önce de bahsedildiği gibi İsveç Veliâhdının onuruna verilen yemekte konuşma yapan Atatürk'ün öz Türkçe kelimeler kullanması dikkate değer bir durumdur.

24 Ağustos 1931'de İstanbul Dolmabahçe Sarayı'nda toplanılan kurultayda özellikle Güneş Dili Teorisi üzerinde durulmuş ve bu kurultayda Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin adı Türk Dil Kurumu olarak değiştirilmiştir.¹⁰⁴

Üçüncü Türk Dil Kurultay'ında alınan en önemli karar ise az zamanda Türkçe terimlerin hazırlanması ve öğretime sokulması olmuştur. Atatürk'ün katıldığı son kurultay olan üçüncü kurultay bu açıdan önem arz etmektedir. Atatürk, bu tarihlerde hasta olmasına rağmen, kurultayın çalışmalarını yakından takip ederek, kurultay çalışanlarını yanına çağırarak onlardan kendisine yapılan çalışmalar hakkında bilgi vermelerini istemiştir.

¹⁰³ Külebi-Belge, **a.g.m.**, s. 2585.

¹⁰⁴ Özel, **a.g.f.**, s. 126.

Üçüncü kurultayın çalışmaları neticesinde, 1937-38 öğretim yılında öğrenciler yeni terimlerle basılmış kitaplarla öğretim yılına başlamışlardır. Bu durumdan çok memnun olan Atatürk, 1938’de Celal Bayar tarafından okunan TBMM’nin açılış konuşmasında: “*Dil kurumu en güzel ve feyizli bir iş olarak türlü ilimlere ait terimleri tespit etmiş ve bu suretle dilimiz yabancı dillerin tesirinden kurtulma yolunda esaslı adımını atmıştır.*”¹⁰⁵ diyerek, bu durumdan duyduğu mutluluğu açık bir şekilde ifade etmiştir.

Türk Dil Kurumu’nun kurulması ve düzenlenen Dil Kurultayları sonucunda, Türkçede özleşme ve ulusal bir kültürel model yaratma konusunda önemli adımlar atılmış ve atılan bu adımların yankıları günümüze kadar ulaşmayı başarmıştır.

1.4 TARİH ÇALIŞMALARI VE TÜRK TARİH KURUMU

Ulusal bir devlet yaratma idealinde olan Atatürk, kuracağı bu devletin temelini ulusal bir tarih anlayışı ile doldurması gerektiğini çok iyi bilmektedir. Bu amacını gerçekleştirmek maksadıyla 15 Nisan 1931’de Atatürk’ün yapmış olduğu girişimler neticesinde Türk Tarih Kurumu kurulmuştur. Türk Tarih Kurumu’nun kurulmasında etkili olan sebepler şu şekilde sıralanabilir;

1. Türklerin sarı ırktan olduğu iddiası; Batıdaki düşünürlerin önemli bir kısmı, Türklerin sarı ırk yani ikinci sınıf bir ırkı temsil ettikleri tezini yazmış olduğu kitaplara koyarak, dünyaya Türkler hakkında böyle bir imaj bırakmak istemişlerdir. O zamanki tarihçilik anlayışında, tarih

¹⁰⁵ A.S.D., C. 1, s. 429.

kitapları genelde Batıdan esinlenerek yazıldığı için de bu görüşün aksi ispat edilememiştir.

2. Türklerin anti medeni bir millet olduğu iddiası; Türklerin iddialara göre ikinci sınıf bir millet olmaları sonucu medeni de olmadıkları öne sürülmüştür.
3. Türk toprakları üzerindeki hak iddiaları; Osmanlının, Birinci Dünya Savaşı'nı kaybetmesi üzerine, kaybedilen topraklar üzerine yerleşmeye çalışan etnik gruplar ve devletler, yerleşilmeye çalışılan toprakların kendilerine ait olduklarını tarihi bir temele dayandırmaya çalışmışlardır.¹⁰⁶

Çağdaş anlamda ulusal bir tarih bilinci yaratma düşüncesi, Birinci Dünya Savaşı sonunda anlaşılmaya başlanmıştır. Paris Barış Konferansı'ndan sonra Batılı devletler tarafından, Türk topraklarının paylaşımı söz konusu olmuştur. Bu amaçla hareket eden Batı, paylaşımın haklı olduğunu dünya kamuoyuna kanıtlayabilmek amacı ile Türklerin Asyalı bir sürü olduklarını ve tarihlerinde hiçbir uygarlık varlığı gösteremediklerini öne sürmüşlerdir. Bu durum, o dönem içerisinde Hıristiyanlar, hatta bazı Müslüman topluluklar tarafından da kabul görmüştür.¹⁰⁷

İsveçli arkeolog T. J. Arne, bu amaçla yazmış olduğu, “*Atatürk'ün Dil ve Tarih Teorisi*” adlı makalesi ile Atatürk'ün tarih tezini çürütmeye çalışmıştır. Makalenin Türkçeye çevrilip Atatürk'e gösterilmesinin üzerine Atatürk tarafından, Agop Dilaçar'ın da içerisinde bulunduğu bir grup aydın Çankaya'ya çağrılmıştır.

¹⁰⁶ Karal, a.g.e., s. 101, 102.

¹⁰⁷ Enver Ziya Karal, “*Atatürk ve Tarih*”, *Cumhuriyet Dönemi Düşünce Yazıları Seçkisi*, Haz. Konur Ertop, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1998, s. 61, 62.

Dilaçar, burada yaşananları şöyle ifade etmektedir: “Atatürk yazıyı okumuştı; biz de öyle. Biraz görüşükten sonra, ‘Yani ne demek istiyorlar ki’ dedi Atatürk, ‘Orta Asya’nın altı bomboştur.’ Yumruğu masaya indirdikten sonra Atatürk şöyle devam etti: ‘Fakat emin olunuz ki arkadaşlar, günün birinde, bunun tam aksini ortaya çıkaran delili bize yine onlar (Avrupalılar) verecektir.’”¹⁰⁸

Bu sebepler, artık ülkede milli bir tarih bilincinin oluşturulmasının zorunlu haline gelmesini sağlamıştır. Batının asılsız iddiaları karşısında Atatürk, devamlı bir şekilde tarihle ilgilenmeye başlamış ve Türk tarihinin en kısa sürede araştırılmaya başlanmasını bildirmiştir. Bu araştırma sırasında Atatürk, şu konuların açıklığa kavuşturulmasını istemiştir;

- “Türk Tarihi, en başından günümüze sistemli bir şekilde araştırılacak ve Türklerin yetiştirmiş olduğu düşünürler ve entelektüellerle kültür ve medeniyete ne gibi katkılarda bulunduğu belirlenecektir.
- Bu vesileyle, Türk çocukları atalarının nasıl bir kültür, medeniyet ve şerefli bir tarihe sahip olduklarını öğreneceklerdir.
- Anadolu’nun en eski tarihi araştırılacaktır.
- Türkiye’de ilk medeniyet nasıl kurulmuş veya kimler tarafından getirilmiştir?
- İslam tarihinin gerçek hüviyeti nedir? Türklerin İslam tarihindeki rolü ne olmuştur?
- Türkiye’nin en eski yerli halkı kimlerdir?”¹⁰⁹

¹⁰⁸ A. Dilaçar, “Atatürk’ün Ölümünden Sonraki Yengisi”, **Cumhuriyet Dönemi Düşünce Yazıları Seçkisi**, Haz. Konur Ertop, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1998, s. 66, 67.

¹⁰⁹ Sevcihan Özer, “Atatürk ve Türk Tarihi”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. 15, S. 44, Temmuz 1999; Karal, a.g.e., s. 103.

Görüldüğü gibi Atatürk, daha geniş kapsamlı ve milli bir tarih anlayışı oluşturmak istemiştir. Çünkü o, bir milletin, milli tarihinin yabancıların anlatımıyla görmenin ne kadar kötü bir durum olduğunun farkındadır. Eğer Türkiye Batı Medeniyetine girecekse, gireceği medeniyetin içerisinde asimile olmaması için, bu medeniyete kendi tarihine ve kültürel değerlerine bağlı olarak girmesi gerekmektedir.¹¹⁰

Atatürk, Türklerin kökeninin Orta Asya'dan geldiği konusundaki araştırmalara ayrı bir önem vermiştir. Ona göre, Batının dediği gibi, tarih öncesi medeniyetlere yön veren gelişmeler Batılılar tarafından değil, Orta Asya merkezli göçlerden ileri gelmektedir. Böylece, Atatürk Türk tarihini daha geniş bir alana yayarken, dünya medeniyetlerinin temeline de Orta Asya'da ki gelişmeleri kaynak göstererek, bu coğrafyayı insanlığın en eski uygarlık beşiklerinden birisi olarak göstermiştir.¹¹¹

Genel olarak konuya bakıldığında Atatürk, yapmış olduğu çalışmalarda tarih bilimine milli bir nitelik kazandırmaya çalışmıştır. O, Osmanlı Devleti'ndeki tarih anlayışının Türk toplumuna gerekli hizmeti veremediğine inanmaktadır, çünkü o dönemki tarihsel anlayış, söz konusu dönemdeki toplumun ekonomik, kültürel ve sosyal ihtiyaçlarıyla alakalı değildir. İşte bu durum, Atatürk'te, tarihin Türk milletinin meseleleri ile ilgilenmesi gerekir fikrinin oluşmasını sağlamıştır. İşte bunu

¹¹⁰ Özer, a.g.m., s. 3.

¹¹¹ Utkan Kocatürk, "Atatürk'ün Tarih Tezi: Bir Uygarlık Beşiği Olarak Orta Asya", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. 3, S. 9, Temmuz 1987, s. 3.

yaparak Atatürk, Avrupalı tarihçilerinin Türk Milleti ile alakalı gerçek dışı iddialarının da önünü kesmek istemiştir.

Bütün bunlar ışığında Atatürk'ün öne sürmüş olduğu Türk Tarih tezinin esasları şu şekilde özetlenebilir;

1. *“Medeniyetin ilk çıkış yeri ve beşiği Orta Asya'dır.*
2. *Beyaz ırkın ilk çıkış yeri Orta Asya'dır.*
3. *Türkler, beyaz ırdan olup, ana yurtları Orta Asya'dır.*
4. *İlk medeniyetin yaratıcısı Türkler olmuştur.*
5. *Medeniyet, göçler sonucu dünyaya Türkler tarafından yayılmıştır.*
6. *Anadolu'nun ilk yerli halkı olan Hititler, Orta Asya'dan gelmiş Türkler olup bizim atalarımızdır.”*¹¹²

Atatürk'ün ortaya attığı bu tezlerde en önemli amaç, Avrupa'nın Türk Milletine yönelik ortaya attığı gerçek olmayan iddiaları çürütmektir.

Sonuç olarak, Türk tarih tezini gerçekleştirmek ve çalışmalarını bilimsellikte yapabilmek adına ilk olarak 4 Haziran 1930'da *“Türk Tarihi Tetkik Heyeti”* adıyla bir çalışma başlatılmıştır. Bu heyetin yapmış olduğu çalışmalar neticesinde *“Türk Tarihinin Ana Hatları”* adlı bir eser meydana getirilmiş ve bu eserde en eski Türk Devletleri tarihinden başlanarak, Cumhuriyet dönemine kadarki Türk Tarihi incelenmiştir. Böylece yeni tarih tezi ortaya çıkmış ve Batının Türk tarihini

¹¹² Kodaman, a.g.e., s. 92.

küçümseyen tavırlarının önüne geçilmek ve milli bir tarih şuuru oluşturulmak istenmiştir.¹¹³

15 Nisan 1931'e gelindiğinde ise Türk Tarih Heyeti, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti haline getirilmiş, daha sonra da bu cemiyetin adı Türk Tarih Kurumu olarak değiştirilmiştir. Kurumun ilk önemli faaliyeti ise liseler için hazırlanan dört ciltlik Umumi Tarih olmuştur. Daha sonra ortaokullar için de üç ciltlik bir tarih kitabı hazırlanmıştır. Böylece, Cumhuriyet döneminde eski tarih anlayışının yerine, araştırmalara dayalı yeni tarih anlayışı etkili olmaya başlanmıştır.¹¹⁴ TTK'nin kurulmasının ardından tarih kongreleri düzenlenmiştir. Atatürk bu kongreleri takip ederek, dil devriminde olduğu gibi yurdun çoğu yerini dolaşarak tarih devrimi hakkında amaçlarını ifade etmiştir.¹¹⁵

14.09.1937 tarihli Türk Tarih Kurumu'nun faaliyetleri hakkında raporda, kurumun amaçları doğrultusunda yapmış olduğu çalışmalar şu şekilde özetlenebilir:

1. TTK, liselerde okutulan ve genellikle Türk tarihinin ihmal edildiği ders kitaplarının yerine, büyük çoğunluğu Türk tarihi ile alakalı olmak üzere dört ciltlik lise tarih ders kitabı hazırlamıştır.
2. 1932'de toplanan, Birinci Türk Tarih Kongresinde TTK, konferanslar vererek Türk Tarih Tezini ilan etmişlerdir.
3. Türk tarihi araştırmaları açısından oldukça önemli olan, "Türk Tarihinin Ana Hatları" adlı eser meydana getirilmiştir.

¹¹³ Özel, a.g.t., s. 119.

¹¹⁴ Aydemir, a.g.e., s. 436.

¹¹⁵ Goloğlu, a.g.e., s. 70.

4. Ahlatlıbel, Karalar, Göllüdağ, Alacahöyük, Trakya Höyükleri, Ankara Kalesi, Çankırı Kapı, Etiyokuşu, Pazarlı, Kuştepe, Kütahya, Ankara ve Tuz Gölü başta olmak üzere birçok bölgede, TTK tarafından arkeolojik kazılar yapılmıştır.
5. TTK tarafından birçok önemli yayınlar basılmıştır. Bunlar arasında; Piri Reis'in Amerika haritası ve Kitab-ı Bahriye'sinin yanında, Şemsettin Günaltay'ın Yakın Şark, Uluğ İ. Demir'in Kuleli Vakası hakkında bir araştırma ve İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın Anadolu Beylikleri adlı eserleri gösterilebilir.
6. Eski eserlerden, Üç ciltlik Tarih-i Cihanşuma, Cemiüttevarih, Baybars Tarihi ve İsfahani'nin Selçuklu Tarihi eserleri de Türkçeye çevrilmiştir.
7. TTK'nın çıkarmış olduğu "Belleten" de ise, El Biruni'nin Malehind, Başkrif'in Rusya Türklerine Güzel Sanatlar Kültürü, Götze'nin Eski Şarkın Medeniyet Tarihi, Seroşevski'nin Yakutlar ve Brandenstein'in Etrüslerin Menşei adlı eserleri Türkçe olarak yayımlanmıştır.
8. Ayrıca TTK, 1932 Paris Uluslararası Tarih Tedrisatı Kongresi, 1932 Londra Birinci Uluslararası Tarihten Evvelki ve İlk Tarihsel Zamanlar Bilgileri Kongresi, 1934 Londra Birinci Uluslararası Antropoloji ve Etnoloji İlimleri Kongresi, 1934 Dördüncü Uluslararası Bizans Tetkikleri Kongresi ve 1935 Leningrat Üçüncü Uluslararası İran Sanat ve Arkeoloji Kongresi başta olmak üzere çeşitli uluslar arası kongrelere katılmıştır.¹¹⁶

¹¹⁶ BCA 490 1 1174 122 1

Tarih Kurumu'nun yapmış olduğu bu çalışmaları takdirle karşılayan Atatürk, 1 Kasım 1936'da Meclis açılış konuşmasında: “*Tarih Kurumu'nun Alacahöyük'te yaptığı kazılar neticesinde, meydana çıkardığı, beş bin beş yüz senelik maddi Türk tarih belgeleri, cihan költür tarihini yeni baştan tetkik ve tamik ettirecek mahiyettedir.*”¹¹⁷ İfadelerini kullanarak, Kurumun yapmış olduğu çalışmalar sonucu ortaya çıkan bulguların, önemine dikkat çekmiştir.

Göröldüğu gibi yurt içindeki neşriyat ve arkeolojik araştırmalar dışında, yurt dışında da önemli ilmi faaliyetler yürüten TTK, yapmış olduğu bilimsel çalışmalar ile Türkiye'de tarih ilmini olması gerektiği gibi bir “*ilim*” haline getirerek gerek Türk Tarihi gerekse “*Anadolu Tarihi*” alanlarında çok başarılı çalışmalara imza atmıştır.

1.5 EDEBİYAT

Cumhuriyet dönemi edebiyat anlayışı, önceki dönem anlayışına göre çok önemli farklılıklar barındırmaktadır. Bu farklılıklardan en önemlisini ise edebiyatta millileşme çabaları oluşturmaktadır.

Atatürk dönemi edebiyat çevresi içerisinde olan edebiyatçılar arasında; Abdölhak Hamit Tarhan, Cenap şahabettin, Ali Ekrem Bolayır, Samih Rıfat, Faik Ali Ozansoy, Hüseyin Siret Özsever, Süleyman Nafiz, Mehmet Emin Yurdakul, Ziya Gökalp, Mehmet Akif Ersoy, Ahmet Haşim ve Yahya Kemal Beytalı gösterilebilir. Cumhuriyetle birlikte, bu yazarlar dönemin özelliklerini ve milli mücadele ruhunu

¹¹⁷ A.S.D., C. 1, s. 406.

eserlerine yansıtılmışlardır. Dönem şairlerinden Yahya Kemal, eserlerinde vatan konusunu vurgulayan şairler arasında gösterilebilir. Şair, bu anlayıştaki eserlerinin önemli bir kısmını, “*Eğil Dağlar*” adlı eserde kitaplaştırmıştır. Bu dönemde, milli çizgide birçok dergi de çıkarılmaya başlanmıştır. Bu dergiler arasında, “*Dergâh*” dergisi, önemli bir yere sahiptir. Dergi, milliyetçi havasıyla kısa sürede birçok yazarı etrafında toplamıştır.¹¹⁸

Bu dönemde, şiirde olduğu gibi romanda da milli ruh, edebiyata hâkim olmuştur. Cumhuriyet döneminin ilk romancıları arasında yer alan Halide Edip Adivar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Reşat Nuri Güntekin gibi romancılar, milli mücadele ruhunu eserlerinde vurgulamışlardır. Halide Edip’in; *Ateşten Gömlek*, *Vurun Kahpeye*, *İzmir’den Bursa’ya* ve *Dağa Çıkan Kurt*, Yakup Kadri’nin *Sodom* ve *Gomore* ile *Yaban*, Reşat Nuri Güntekin’in ise *Çalıkuşu* gibi eserleri buna örnek olarak gösterilebilir.¹¹⁹

Ancak, 1930’lu yıllara gelindiğinde Nazım Hikmet’in “*putları yıkıyoruz*” kampanyası ile milli şair ve milli edebiyat gibi kavramlar önem kaybetmeye başlamış ve Atatürk dönemi milli edebiyat akımı etkisini yavaş yavaş yitirmeye başlamıştır.¹²⁰

Atatürk dönemi milli edebiyat akımının yanı sıra, bu dönem edebiyatı, toplumsal yaşamı yansıtması açısından da önem arz etmektedir. Bu bağlamda Konur Ertop: “*Cumhuriyet döneminin başlangıç yıllarında, kökeni Cumhuriyet öncesine*

¹¹⁸ Kılınç, a.g.e., s. 115; İnci Enginün, “*Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*”, **Türkler**, Yeni Türkiye Yay. C. 18, Ankara, 2002, s. 108.

¹¹⁹ Enginün, a.g.m., s. 126.

¹²⁰ Mehmet H. Doğan, “*Şiirde Yeni Açılımlar*”, **Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı Sempozyumu**, Ankara, 1998, s. 86.

uzanan Milli Edebiyat Akımı yazarları ürün vermeyi sürdürüyorlardı. Akımın önde gelen isimlerinden Halide Edip Adivar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi Kurtuluş savaşını destekleyen ve savaşçıların yanı başında yer alan yazarlar, savaş yaşamış ülkenin gerçeklerini yapıtlarına yansıtılar. Bu yapıtlar savaş acılarını, savaştan yeni çıkan ülkenin yoksulluklarını dile getirirken, yeni devletin, yeni toplumun, yeni yaşamın kuruluşuna öneriler getiriyorlardı. Bu dönemde akımın Reşat Nuri Güntekin, Peyami Safa gibi temsilcileri batılılaşma, laiklik, eğitim, kadın hakları gibi sorunlar üzerinde dururken, Osman Cemal Kaygılı ve Mahmut Yesari gibi halk yazarları, halkın yaşamından görüntüler sergileyerek, geçim güçlükleri başta olmak üzere türlü toplumsal sorunlar üzerinde duruyorlardı” ifadelerini kullanarak, savaştan yeni çıkan bir milletin, yaşamış olduğu sıkıntıların dönemin edebiyat anlayışına yansıdığını ifade etmiştir.¹²¹

Atatürk dönemi edebiyat anlayışının şekillenmesinde şüphesiz ki Atatürk’ün de büyük rolü olmuştur. O, edebiyatı yeni devlet ideolojinin yayılması açısından bir araç olarak görmektedir. Bunu Atatürk’ün şu sözlerinden anlayabiliriz; “Edebiyat denildiği zaman şu anlaşılır: Söz ve anlamı, yani insan dimağında yer eden her türlü bilgileri ve insan karakterinin en büyük duygularını, bunları dinleyenleri veya okuyanları, çok alakalı kılacak surette söylemek ve yazmak sanatı. Bunun içindir ki edebiyat, ister nesir halinde olsun, ister nazım şeklinde olsun, tıpkı resim gibi, heykeltıraşlık gibi, bilhassa musiki gibi güzel sanatlardan sayılagelmektedir... Bu itibarla edebiyatın her insan cemiyeti ve bu cemiyetin hal ve istikbalini koruyan ve

¹²¹ Konur Ertop, “Roman ve Öyküde Toplumsal Sorunlara Ayna Tutanlar (1923-1940)”, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı Sempozyumu, Ankara, 1998, s. 94.

koruyacak olan her kuruluş için, en esaslı terbiye araçlarından biri olduğu kolaylıkla anlaşılır.”¹²²

Atatürk, edebiyatın özellikle şiir ve hitabet yönü ile ilgilenmiştir. O, şiiri vatan ve millet yolunda vasıta kuracak bir sanat olarak benimsemiştir. Ayrıca, onun Milli Mücadelenin liderliğini üstlenmesi ve yeni devletin başında ebedi şef ilan edilmesinde muhakkak ki hitabet sanatını çok iyi kullanmasının önemli bir payı vardır. Görüldüğü gibi O, edebiyatı halkta milli heyecan duygusu yaratmak amacıyla görmüş ve Cumhuriyet döneminde de buna özen göstermiştir.¹²³

Bu konuda Atatürk’ün şu sözü edebiyatın milli heyecan ve liderlik gibi konularda ne kadar önem arz ettiğini ortaya koymaktadır. *“Beşeriyette en müspet ilim ve en ince teknik esaslarına dayanan, hayatla ve kanla karşılaşmak kendileri için mukadder olan askerlik gibi yüksek bir idealist meslek dahi, içinde bulunduğu içtimai heyette kendini anlatabilmek ve bu büyük insanlık ve kahramanlık yolculuğunu hazırlayabilmek için uyandırıcı, hedeflendirici, yürütücü ve nihayet fedakâr ve kahraman yapıcı vasıtayı edebiyatta bulur.”*¹²⁴ Atatürk 1934-38 yılları arasında Kültür Bakanlığı yapan Saffet Arıkan’a, bu amaçlar doğrultusunda direktifler vermiştir.

Sonuç olarak, Atatürk dönemi edebiyat anlayışı milli yönü ile ön plana çıkmıştır. Bu dönem edebiyatının önde gelen isimleri, Osmanlı Devleti’nin yıkılışına ve milli mücadele dönemine şahit olmuşlardır. Bu nedenle, Atatürk dönemi edebiyat

¹²² İnan, a.g.e., s. 394.

¹²³ Önder Göçgün, **Edebiyat Dünyası ve Atatürk**, Atatürk Kültür Merkezi Yay. Ankara, 1995, s. 1.

¹²⁴ Sadi Borak, **Atatürk ve Edebiyat**, İstanbul, 2004, s. 67.

anlayışının en önemli hassasiyeti, milli heyecan çerçevesinde gelişme göstermiş ve dönem edebiyatçıları bu heyecanı eserlerine yansıtarak topluma yeni bir ruh ve anlayış kazandırmaya çalışmışlardır.¹²⁵

1.6 SANAT

*“Bir millet ki kendi resmini yapmaz, bir millet ki heykel yapmaz, bir millet ki fennin icap ettirdiği şeyleri yapmaz; itiraf etmeli ki o milletin tariki terakkide yeri yoktur. Hâlbuki bizim milletimiz, gerçek nitelikleri ile ileri olmaya layıktır ve olacaktır.”*¹²⁶ diyen Atatürk’e göre; Bir milletin ve devletin uzun ve köklü yaşayabilmesi için sanata ayrı bir önem verilmesi gerekir. Atatürk, kendi döneminde sanat konusuna önemle eğilmiş ve bu yöndeki faaliyetlerin ulusal bir çerçevede önünü açmıştır.

Atatürk: *“Sanat güzelliğin anlatımıdır. Bu anlatım sözle olursa şiir, ezgi ile olursa müzik, resim ile olursa ressamlık, oyma ile olursa heykeltçilik, yapı ile olursa mimarlık olur, sanatçı toplumda uzun çaba ve uğraşlardan sonra alanında ışığı duyan insandır.”* diyerek sanata ne kadar önem verdiğini göstermiştir. Aynı doğrultuda: *“Efendiler! Hepiniz milletvekili olabilirsiniz, bakan olabilirsiniz, giderek cumhurbaşkanı olabilirsiniz. Ama sanatçı olmazsınız. Hayatlarınızı büyük bir sanata adayın bu çocukları sevelim.”*¹²⁷ Derken, sanatçılığın birçok unvan taşıyan rütbelere göre daha rütbeli bir meslek olduğuna vurgu yapmıştır.

¹²⁵ Kılınc, **a.g.t.**, s. 117; Enginün, **a.g.m.**, s. 107.

¹²⁶ **A.S.D.**, C. II, s. 71.

¹²⁷ Karaduman, **a.g.e.**, s. 143.

Atatürk; “Sanat ve daha somut biçimi ile güzel sanatlar, uygar olmanın işareti olup, düşünce hayatının can damarı ve kültürlü insan yetiştirmede önemli eğitim araçlarından birisidir.”¹²⁸ İfadesini kullanarak, sanatsal alanlarda yapılacak faaliyetler ve gelişmelerin, kültürel anlamda ileri medeniyetler seviyesine çıkmada önemli bir araç olduğunu belirtmiştir.

Bu anlamda Atatürk, yeni kurulan devletin sanattan beklentisini ise şu şekilde ifade etmiştir: “Yüksek bir insan cemiyeti olan Türk milletinin tarihi bir vasfı da, güzel sanatları sevmek ve onda yükselmektir. Bunun içindir ki, milletimizin yüksek karakterini, yorulmaz çalışkanlığını, fitri zekâsını, ilme bağlılığını, güzel sanatlara sevgisini ve milli birlik duygusunu sonsuz ve her türlü vasıta ve tedbirlerle besleyerek inkişaf ettirmek milli ülkümüzdür.”¹²⁹

Cumhuriyetin Atatürklü dönemlerinde sanatsal alanda yoğun bir faaliyet çabaları görülmektedir. Çünkü bu dönemde sanat eğitimi yapan kurumlarda Batı örnek alınarak önemli reformlar gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde, daha önceden sanatsal alanda faaliyette bulunan, “Sanayii Nefise Mektebi” değiştirilerek Devlet Güzel Sanatlar Akademisi adını almış ve ressam Namık İsmail kurucu müdür olarak atanmıştır.

Namık İsmail, göreve gelir gelmez 1933’te ilgili bakanlığa bir rapor sunmuştur. Raporunda, sanatçılara iş bulunması gerekliliği, sanatsal faaliyetlerin yabancılara değil Türk sanatkârlara yaptırılması gerekliliği, yeni yapıların kentin

¹²⁸ Yamaner, a.g.e., s. 235.

¹²⁹ A.S.D., C. II, s. 318

estetik değerini bozmaması için devletin bunu kontrol altına alması gerektiği, sanatçıların meydana getirdikleri eserlerin yurdun birçok yerine götürülerek halka da sanat sevgisinin aşılması gerekliliği gibi bir takım istekler öne sürülmüştür.¹³⁰

Görüldüğü gibi dönemde sanat alanında oldukça realist çabalar göze çarpmaktadır. Şüphesiz ki bu çalışmalarda dış gelişmelerin, Türk toplumunda yarattığı reaksiyonun önemli bir payı da vardır. Bilindiği gibi, Türk Tarih Kurumu'nun kurulmasında Batı'nın aslı olmayan Türk tarihine yönelik iddiaları önemli bir faktör olmuştur. Sanatsal alandaki çabalarda da benzer bir durum söz konusudur.

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Batı, Türklerin tarih boyunca Batı uygarlığına yabancı olduklarını ve tarih boyunca medeni anlamda bir sanat yapıtı ortaya çıkaramamış bir millet olduklarını öne sürmüştür. Bu durumun nedenleri arasında, Batının tarih boyunca en eski Türklerden başlayarak Selçuklu, Osmanlı Devleti ve Beylikler döneminde ortaya çıkan sanat eserlerini gerektiği gibi incelememesi gösterilebilir. Sonuç olarak Atatürk, bütün bu iddialara kayıtsız kalmamış ve “*Güzel Sanatlar*” adı altında müzik, resim, heykel, mimarlık ve edebiyat alanında hemen çalışmalar yapmaya başlamıştır. Bu dönemde, devir aldığı sanat mirası sayesinde, Cumhuriyetin bu çalışmalarla sanat alanında çığır açması hedeflenmiştir.¹³¹ Bu bağlamda, Cumhuriyet döneminde sanat, devrimin geniş

¹³⁰ Sezer Tansuğ, **Çağdaş Türk Sanatı**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1996, s. 158, 159.

¹³¹ Karal, **a.g.e.**, s. 215.

kitlelere tanıtılmasında ve Türk milletinde yeni bir kimlik olan ulusal bilincin yayılmasında bir araç olarak görülmüştür.¹³²

Atatürk dönemi, Türkiye’de sanatsal faaliyetlerin en yoğun yaşandığı dönemdir. 1932’den 1938’e kadar Atatürk, Çankaya’da birçok sanatçıyla daimi görüşmelerde bulunmuştur. Bu yıllar arasında Atatürk’ün görüştüğü kültür ve sanat adamları şunlardır: Falih Rıfkı Atay (353), Ruşen Eşref Üneydin (162), Yunus Nadi (73), Necmeddin Sadak (64), Hakkı Tarık Us (63), Asım Us (48), Fazıl Ahmet Aykaç (57), Celal Sahir (53), Yakup Kadri Karaosmanoğlu (44), Mahmut Soydan (46), Naşit Hakkı Uluğ (33), Ferit Celal Güven (29), Hamdullah Suphi Tanrıöver (28), Samih Rıfat (17), Ali Canip Yöntem (16), Yahya Kemal Beyatlı (13), Ali Naci Karacan (6), Reşat Nuri Güntekin (4), Abdülhak Hamit Tarhan (3). Görüldüğü gibi bu dönemde, sanat ve kültürel faaliyetler Atatürk tarafından çok ciddi bir şekilde ve sistemli bir biçimde yürütülmüştür.¹³³

Sonuç olarak, Cumhuriyetin kuruluşunu izleyen yıllarda sanat iki yönde gelişme göstermiştir. Birincisi, milli bir sanat anlayışı, ikincisi ise çağdaş Batı sanatı anlayışıdır. Sanatçılar, bu iki yön arasında ilk dönemler bocalamışlarsa da, Cumhuriyet bu alandaki görüşünü Batı’daki gelişmelere açık ve Milli bir anlayış çerçevesinde kesinkes belirlemiştir. Çünkü Atatürk’ün milli kültür anlayışı, milli ruhun araştırılmasına ve milli bilincin yaratılmasına dayanmaktadır. Bu nedenle, sanatçılardan ulusal konuları, istiklal savaşından duyulan gururu ve inkılâpların yaratmaya çalıştığı yeni ruhu heyecan ve coşkulu bir hava içerisinde işlemeleri

¹³² Kıvanç Osmalı, “Cumhuriyet’in Anıtları: Anıt Heykeller”, **Türkler**, Yeni Türkiye Yay. C. 18, Ankara, 2002, s. 295.

¹³³ Adil Gülvahaboğlu, **Atatürkçü Düşünce Türk Rönesansı**, Yorum Yay. Ankara, 1990, s. 179.

istenmiştir. Bu amaçlarla yoğunlaşan sanatsal faaliyetler günümüze kadar süregelmiştir.¹³⁴

Atatürk dönemi sanat faaliyetleri arasında resim önemli bir yer tutmaktadır. Atatürk'ün resme karşı ilgisi savaş dönemlerinde başlamıştır. Bu ilgi nedeniyle Atatürk, Çanakkale Savaşı sırasında Wilhelm Kraus isminde bir Alman ressamı resmini çizdirmiştir. Onun Cumhurbaşkanı olduğu dönemde ise yine Almanya'dan gelen Artur adlı bir ressam çalışır vaziyette bir portresini çizmiştir.¹³⁵

Resme karşı ilgili olan Atatürk'ün de çabaları neticesinde, Cumhuriyet döneminde bu sanat dalında önemli atılımlar gerçekleştirilmiştir. 1908'de kurulan Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'nin ismi 1921'de Türk Ressamlar Cemiyeti'ne, 1929'da ise Güzel Sanatlar Birliği'ne dönüştürülmüştür. Bu cemiyetin üyeleri arasında; Sami Yetik, Nazmi Ziya, Hikmet Onat, İbrahim Çallı ve Feyhaman Duran yer almakta olup, bu üyelere kısaca Çallı kuşağı da denmiştir. 1923'ten itibaren, Ankara Sergisi adı ile tekrarlanan Galatasaray Sergileri sonucunda, Çallı kuşağı Cumhuriyetin ilk dönemlerinde Türk resim sanatı üzerinde ciddi bir etki bırakmıştır.¹³⁶

1929 yılına gelindiğinde, Cumhuriyetin ilk sanatçı topluluğu olan Müstakil Ressam ve Heykeltıraşlar Birliği kurulmuştur. Birliğin kurucuları arasında; Refik Fazıl Epikman, Cevat Hamit Dereli, Şeref Kamil Akdik, Mahmut Celalettin Cuda,

¹³⁴ Kemal İskender , “*Cumhuriyet Türkiyesi'nde Sanat ve Estetik*”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yay. C.7, İstanbul, 1983, s.1748.

¹³⁵ Sakaoğlu, **a.g.e.**, s. 42, 43.

¹³⁶ İskender , “*Cumhuriyet Dönemi...*”, s.1681.

Nurullah Cemal Berk, Hale Asaf ve Ali Avni Çelebi gösterilebilir. Ayrıca bu birlik kurulmadan bir yıl önce ilk sergisini de Ankara Etnografya Müzesi ve İstanbul Cağaloğlu'ndaki Türk Ocağı'nda açmıştır.

Cumhuriyet döneminde resim sergileri konusunda sanatçıları teşvik etmek amacıyla, 12 Eylül 1926'da çıkarılan Bakanlar Kurulu kararı ile Ankara'da açılan resmi sergilerde sanatçılara ödül olarak altın, gümüş ve bronz madalyaların verileceği ve bir müze meydana getirmek amacıyla sadece Türk sanatçılardan her yıl belli bir oranda eser satın alınacağı açıklanmıştır.¹³⁷

1930'da Ankara'da Gazi Eğitim Enstitüsü'nde resim bölümü açılarak üst düzeyde öğrencilere resim dersi verilmesi amaçlanmıştır. Açılan bu okulun ilk hocası ise Malik Aksel'dir.¹³⁸ Daha sonra, özellikle müstakil grubun faaliyetleri ve açılan sergiler neticesinde yerli ve yabancı basın da resim sanatıyla yakından ilgilenmeye başlamışlardır. 1931'de müstakiller tarafından Beyoğlu'nda açılan sergi, Türk ve Fransız gazetelerinde önemli bir yer bulmuştur.¹³⁹

1933'e gelindiğinde ise, Zeki Faik İzer, Nurullah Berk, Elif Naci, Cemal Tollu, Zühti Müridoğlu ve Abidin Dino önderliğinde “*D grubu*” adı altında bir topluluk oluşturulmuştur. Bu birliğin D grubu adını almasının sebebi ise, Osmanlı Ressamlar Cemiyeti, Sanayi Nefise Birliği ve Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliğinden sonra kurulan dördüncü birlik olması ve alfabenin dördüncü harfi olan D'nin seçilmiş olmasından ileri gelmektedir. D Grubu yerel konular bağlamında

¹³⁷ Tansuğ, **a.g.e.**, s. 166.

¹³⁸ Tansuğ, **a.g.e.**, s. 170.

¹³⁹ İskender, “*Cumhuriyet Dönemi...*”, s.1683.

köylerde bulunan halıların geometrik desenleri üzerinde çalışmalar yapmışlar ve bu çalışmalarını “Ar” adı altında yayımladıkları bir dergiyle topluma sunmuşlar, böylece resim sanatına da önemli katkıda bulunmuşlardır.¹⁴⁰

D Grubu ayrıca, Çallı kuşağının renkçiliğine desenin sağlamlığını katarak düzene ağırlık veren bir anlayışla hareket etmiştir. Yine grup, müstakillerin yeni anlayışlarını daha da ileri götürmüşlerdir. Grup üyeleri kendi aralarında farklı görüşlere sahip olsalar da, Türk resmine yeni bir entelektüel yaklaşım getirmek ve resimde tekniği düşünce ile birleştirmek konusunda ortak bir paydada birleşmişlerdir. Ayrıca bu grubun verdiği derslerle yetişen öğrenciler 1950’lere kadar Türk sanatında ülkede etkili bir rol oynamışlardır.¹⁴¹

Heykel sanatında ise resim sanatında olduğu kadar bir birikim söz konusu olmamasından dolayı, bu sanat dalında asıl gelişim Cumhuriyet dönemine gelindiğinde yoğunluk kazanmıştır. Bu yoğunlukta Atatürk’ün önemli bir payı vardır. O, heykel sanatı konusunda yurdun çeşitli yerlerinde konuşmalar yapmış ve insanları bu konuda teşvik etmiştir.

22 Ocak 1923’te Bursa’da yapmış olduğu konuşmada; “*Dünyada medeni, ilerlemiş ve olgun olmak isteyen herhangi bir millet mutlaka heykel yapacak ve heykeltıraş yetiştirecektir.*”¹⁴² diyerek, bu sanatın toplum açısından öneminin altını çizmiştir. Afet İnan ise Atatürk’ün heykel sanatıyla ilgili görüşlerini şu şekilde dile getirmektedir: “*Atatürk, bilindiği gibi tarih tetkikleri yapan ve buna önem veren bir*

¹⁴⁰ Karaduman, **a.g.e.**, s. 152.

¹⁴¹ İskender, “*Cumhuriyet Dönemi...*”, s.1684.

¹⁴² **A.S.D.**, C. II, s. 70.

insandı. Ancak bir devlet adamı olduğu düşünülürse onu sadece siyasi ve askeri tarihlerle uğraştığı ve o sahalarda yetişmiş insanların tanınmasını ve hatta heykellerinin yapılmasını istemiş olduğu düşünülebilir. Bu cihet de doğrudur. Mesela İstanbul'da Fatih'in, Sultan Süleyman'ın ve diğer Türklüğe şeref getirmiş, Osmanlı devlet adamlarının heykel ve abidelerini görmeyi arzulamıştır. Nitekim kendi zamanında büyük denizci Barbaros Hayrettin'in, İstanbul'da dikilecek heykeline özel bir ilgi göstermiştir.”¹⁴³ Görüldüğü gibi Atatürk, heykel sanatında ulusal ve Türklüğü ön plana çıkartan bir anlayışın oluşması için çaba sarf etmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında heykel sanatı genellikle yabancılar tarafından icra edilmiştir. Çünkü bu alanda Türk sanatçılar yeterli mirasa ve bilgiye sahip değillerdir. 1926-1938 yılları arasında Türkiye'de Krippel başta olmak üzere, yabancılar tarafından yapılan heykel ve anıtlar şunlardır: 3 Ekim 1926 İstanbul Sarayburnu Atatürk Heykeli (yapılan ilk heykel), 1926 Konya Atatürk Heykeli, 1927 Ankara Ulus Meydanı Atatürk anıtı, 1931 Samsun atlı Atatürk anıtı, 1936 Afyon Zafer anıtı, 1938 Ankara Sümerbank önündeki Atatürk anıtı, 1927, Ankara Etnografya Müzesi önündeki atlı Atatürk heykeli, 1928 İstanbul Taksim Cumhuriyet anıtı, 1931 İzmir atlı Atatürk heykeli ve 1935 Ankara güven anıtı.

Ancak, heykel alanındaki bu yabancı etkisi Türk sanat camiasında rahatsızlık yaratmış ve bu alanda Türk sanatçıların ön plana geçmesi için yoğun bir çalışma başlatılmıştır. Bu amaçla, 1931'den sonra artık Türk heykeltıraşlar da eser vermeye başlamışlardır. Cumhuriyet döneminde, heykelcilik alanında ilk eser veren Türk

¹⁴³ İnan, a.g.e., s. 243.

heykeltıraş Kenan Yontu olmuştur. Yontu'un, orum ve Edirne'deki Atatürk heykellerini yapmasından bir sene sonra Ratıp Aşır Acudoğlu, Menemen Kubilay anıtını Hadi Baran'da Adana Atatürk anıtını meydana getirmişlerdir. 1934'e gelindiğinde çalışmalar devam etmiş ve Yontu, Silifke Atatürk anıtını yaparak Türk heykeltıraşlarını cesaretlendirmiştir. 1937'de ise Hadi Baran Harbiye bahçesine bir Atatürk anıtı inşa etmiştir.¹⁴⁴

Görüldüğü gibi, Cumhuriyet döneminde heykel alanında yapılan çalışmalar ve Atatürk'ün de teşviki ile önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Özellikle 1930'lardan sonra bu sanatın yabancı sanatkârlardan Türk heykeltıraşlara kaydırılması da sanatta millilik adına önemli bir gelişme olmuştur.

Bu süreç içerisinde, Cumhuriyet dönemine gelindiğinde bayındırlık alanında Anadolu'da çok büyük bir eksiklik göze çarpmaktadır. Bunun nedeni ise, Cumhuriyet ilan edilinceye kadar ülkenin birçok savaştan çıkması ve bu savaşların da Anadolu'da bayındırlık manasında bırakmış olduğu olumsuz etkilerdir.

Cumhuriyet dönemi mimarisi; savaştan yeni ıkmuş bir ülke, kötü bir ekonomi ve yorgun bir halk ile yaratılmaya çalışılacaktır. Cumhuriyetin ilk yıllarında mimari ve bayındırlık alanındaki çalışmalar için Falih Rıfki Atay: *“Baştanbaşa ziraatı ile ticareti ile şehirleri ve köyleri ile yeniden inşa edilecek, maddi ve manevi inşa edilecek bir vatan ve 12.000.000 İngiliz lirası, yani irice bir anonim şirket sermayesi kadar bir bütçe.”* şeklinde ifade etmiştir. Ancak bu olumsuz havaya

¹⁴⁴ Tansuğ, a.g.e., s. 204, 205, 207.

rağmen, 1923'te 4.000.000 lira olan kamu inşaat harcamaları, 1924'te 26.000.000, 1925'te ise 46.000.000 liraya çıkarılmıştır. Bu bağlamda 1920'li yılların mimari ve bayındırlık alanında yapılması uygun görülen program şu şekildedir:

- *“Altyapı tesislerinin millileştirilmesine, ulaşım ağının geliştirilmesine vb. mühendislik yatırımlarına eşlik eden hizmet yapılarının.*
- *Savaş geçirmiş Anadolu kentlerinin onarımı ve küçük ölçekli hizmet ve saygınlık yapılarının yapımı ile*
- *Başkent Ankara'nın, bayındırılma ve kuruluş girişimleri*
- *Misak-ı Milli sınırları dışında kalmış yörelerden gelen göçmenlerin iskânı olarak belirtilebilir.”¹⁴⁵*

Genel olarak bakıldığında, Cumhuriyet dönemi mimarlık anlayışı dört döneme ayrılabilir. Buna göre:

- Birinci Ulusal Mimarlık (1908-1927)
- Çağdaş Mimariye Yönelme Çabaları (1927-1940)
- İkinci Ulusal Mimarlık (1940-1950)
- Yeni Arayışlar (1950-?)¹⁴⁶

Cumhuriyet mimarisinin ilk dönemlerini kapsayan yıllarda ulusal bir mimari anlayış hedef alınmıştır. Hedef alınan bu çalışmalar genellikle Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde yoğunluk kazanmıştır. Sedat Hakkı Eldem'in başını çektiği bu

¹⁴⁵ Afife Batur , “Cumhuriyet Döneminde Türk Mimarlığı”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yay. İstanbul, 1983, C.5, s.1380.

¹⁴⁶ Kılınç, a.g.t., s. 133.

çalışmalarda modern ve milli bir mimari yaratma çabaları dikkat çekmektedir. İstanbul Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Sultanahmet'teki Adliye Sarayı ve Hilton Oteli bu amaç doğrultusunda yapılan yapılarıdır.¹⁴⁷

1927'ye kadar süren, Birinci Ulusal Mimarlık sürecinde, Osmanlı Devleti mimarisi tekrardan canlandırılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla söz konusu akımın öncülüğünü yapan, Kemalettin ve Vedat beyler gibi birçok mimar, yapılarda eski Türk mimarisi motiflerinden oldukça fazla bir şekilde yararlanmışlardır. Adı geçen dönem mimarisi arasında; İstanbul'daki dördüncü vakıf hanı, Tayyare Apartmanları, Bakırköy ve Bebek camileri, Ankara'da Gazi Terbiye Enstitüsü, İstanbul Büyük Postanesi, Tapu Kadastro Binası, Ankara'da ikinci TBMM ve Ankara Palas gösterilebilir.

1927'den sonra ise dışı açılma hedeflenerek çağdaş mimarlığa doğru bir yönelme başlamıştır. Önceki döneme kıyasla, bu dönemde klasik motiflere pek de bağlı kalınmamıştır. Dönemde betonarme bina sayısında önemli derecede artış kaydedilmiştir. 1927'den sonra önceki dönemdeki anlayışın değişmesinde, bu yıllarda Türkiye'ye gelen Alman ve Avusturyalı mimarların büyük etkisi olmuştur. Yine dönemde kurulan Yüksek Mühendis Mektebi sonraki adı ile Güzel Sanatlar Akademisi'nden yetişen mimarların da ikinci dönemdeki anlayışta önemli bir yeri vardır.¹⁴⁸

¹⁴⁷ Tansuğ, **a.g.e.**, s. 201, 202.

¹⁴⁸ Karaduman, **a.g.e.**, s. 165, 166.

Cumhuriyet dönemi yapılaşma faaliyetlerinde Ankara'ya başkent olması nedeni ile ayrı bir önem verilmiştir. Bu konuda Atatürk'ün 1 Mart 1924'te yapmış olduğu şu konuşma Ankara'ya verilen önemi belirtmek adına önemlidir: *“Cumhuriyetin Başkenti olan Ankara'nın hızla bayındırılması gereklidir. Yeni, çağdaş bir devletin çalışmalarının düzgün ve verimli olabilmesi ancak uygar ve bayındır bir başkent içinde gerçekleşebilir. Bu günde, yarında Ankara'nın başkent olması ülkenin varlığını nasıl yakından ilgilendiriyorsa, bu kentin hızla gelişmesini de o kadar gerekli kılıyor. Başkent için gerekli bütün yapılar bir çırpıda sağlanamaz. Bunların yıllara bölünerek, ama yapımlarına aralık verilmeyerek tamamlanması bütçeye dayanılmaz bir yük olmadan başarılmış olacaktır.”*¹⁴⁹

Böylece, başta Ankara olmak üzere Atatürk döneminde yurdun çeşitli yerlerinde mimari alanda çalışmalara girişilmiştir. Dönemde genellikle Türk mimarlar tarafından inşa edilen mimari yapılar şu şekilde sıralanabilir: Ankara 1924 BMM binası (mimar Vedat Bey), Ankara 1926 Ankara Palas Oteli (Vedat Bey), Ankara 1924 Gazi ve Latife Okulları (mimar Mukbil Kemal), Ankara 1925 Maliye Bakanlığı Binası (mimar Halim Bey), İzmir 1925 Türk Ocağı Binası (mimar Necmettin Emre), Ankara 1926 Adliye Sarayı, 1926 Konya PTT Binası ;(mimar Falih Ülkü), Ankara 1926 Gazi Eğitim Enstitüsü Binası (mimar Kemalettin Bey), Ankara 1926 Osmanlı Bankası Binası (mimar G. Mongeri), İzmir 1926 Osmanlı Bankası Binası, Ankara 1927 Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü Binası (mimar G. Mongeri), Ankara 1927 Milli Eğitim Bakanlığı Binası (mimar Arif Hikmet Koyunoğlu), Ankara 1928 Tekel Genel Müdürlük Binası (mimar G. Mongeri),

¹⁴⁹ A.S.D., C. I, s. 348.

Ankara 1928 DDY İşletme Müdürlüğü Binası mimar Kemalettin Bey), Ankara 1928 Etnografya Müzesi Binası (mimar Arif Hikmet Koyunoğlu), Ankara 1929 İş Bankası Genel Müdürlük Binası (mimar G. Mongeri), Ankara 1924-30 Türk Ocağı Binası (mimar Arif Hikmet Koyunoğlu).¹⁵⁰

Görüldüğü gibi, savaştan yeni çıkmış bir devletin yapmakta zorluk çekeceği derecede mimari bir yapılaşma Cumhuriyetin ilk dönemlerinde yapılmaya çalışılmıştır. Meydana getirilen bu yapılaşmada milli ve modern bir üslup izlenmeye gayret edilmiştir.

Mimari alanda bu gelişmeler yaşanırken, ne yazık ki zengin bir mirasa sahip olunan süsleme sanatları alanında aynı çalışmalar yakalanamamıştır. Meral Çizmeci bu durumun nedenini, Cumhuriyet döneminde, Türk kültüründe “*dinsel*” olan ile “*ulusal*” olanın birbirinden ayrılması nedeni ile genellikle dini ağırlıklı süsleme sanatlarında, yeniden üretmeye yönelik olmaktan çok, eserlerin onarımı ve korunmasına yönelik bir çalışma olmasından dolayı, bu sanatta herhangi bir gelişme gösterilememesi şeklinde açıklamaktadır. Ona göre, Cumhuriyet dönemi sanat anlayışı genellikle Batıya yönelik olduğu için, Osmanlı Devleti sanatının ürün verdiği birçok alanda yetersiz kalınmıştır. Bu nedenle, Cumhuriyet döneminde; minyatür, tezhip, oymacılık vb. alanlarda ürün vermiş sanatçı sayısı ve bu alanda yapılmış çalışmalar çok az olmuştur.¹⁵¹

¹⁵⁰ Batur, **a.g.m.**, s. 1381.

¹⁵¹ Meral Çizmeci, “*Süsleme Sanatları*”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yay. C.9, İstanbul, 1983, s. 2343, 2344.

Atatürk döneminde en fazla ilerleme kaydedilen sanat dallarından bir tanesini de tiyatro oluşturmaktadır. Atatürk, sahne sanatları arasında tiyatroya ayrı bir önem vermiştir. Onun, “*Asker olmasaydım aktör olurdum.*” sözü bu önemi fazlasıyla anlatmaktadır. Bu amaçla Atatürk, 1923’te Yunus Nadi ve Falih Rıfkı Atay gibi bazı yakın arkadaşları ile birlikte, Türk Tiyatrosunu Himaye Cemiyeti’ni kurmuştur. Cemiyetin amacı ise, “*Türk tiyatrosunun temelini atmak ve geliştirmek*” olarak ifade edilmiştir.¹⁵²

Atatürk, 1927’de Darülbedayi’in başına Muhsin Ertuğrul’u getirerek tiyatro alanında önemli bir adım atmıştır. Bu yıl, gerek yönetsel bir takım işleri yoluna koyma; gerekse sanatsal alandaki faaliyetleri sistemli bir şekilde yürütme açısından çok önemli bir dönem olmuştur. Bu gelişmelerin ardından, 23 Haziran 1927’de çıkarılan bir yasa ile kurumların verecekleri konser ve tiyatrolardan istihlak vergisi alınmaması karara bağlanmıştır. 1930’a gelindiğinde ise, belediyelere tiyatro binası yapma ve tiyatro toplulukları kurma konusunda yükümlülükler getirilmiştir.¹⁵³

Tam anlamı ile devlet ödenekli bir tiyatronun kurulması, Cumhuriyet döneminde gerçekleşmiştir. Bu amaçla ilk olarak, 1924’te Musiki Muallim Mektebi kurulmuş, daha sonra 1934’te okul, Milli Musiki ve Temsil Akademisi olarak genişletilmiştir. Devlet eli ile gerçekleştirilen bu girişimler özel tiyatro açma konusunda teşvik edici bir unsur olmuştur. Böylece, özel tiyatro konusundaki ilk girişimler arasında Fikret Şadi’nin açmış olduğu Milli Sahne gösterilebilir. Milli Sahne, kuruluşunun ardından yurdun dört bir tarafında turneler düzenleyerek

¹⁵² Sakaoğlu, a.g.e., s. 47; Karaduman, a.g.e., s. 159.

¹⁵³ Özdemir Nutku, “*Cumhuriyet Tiyatrosu*”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yay. C.9, İstanbul, 1983, s. 2511.

tiyatroyu halka sevdirmeye çalışmıştır. Tiyatrodaki özel girişimlerden bir diğerini ise, 1924'te Muhsin Ertuğrul'un kurduğu Ferah Sahnesi Topluluğu oluşturmaktadır. Yaşanan bu gelişmeler, tiyatronun alanını da geliştirmiş ve ilk kez çocuk tiyatrosu açma girişimleri bu dönemde başlamıştır. Bu amaçla, 1935'te Türkiye'nin ilk çocuk tiyatrosu Muhsin Ertuğrul'un yönettiği Şehir Tiyatrosunda kurulmuştur.¹⁵⁴

Cumhuriyet döneminde tiyatro alanında da millileşmeye önem verilmiştir. Dönem entelektüellerinden olan İsmail Hakkı Baltacıoğlu, milli değer ve ülkülerimizin Türk tiyatrosunda nasıl biçimlenmesi ve olması gerektiği konusunda uzun süren çalışmalara yapmıştır. Baltacıoğlu, tiyatrodaki daha çok teknikle alakalı olan ışık, sahne gibi etmenlerin her ülkede değişmeyen unsur olduğunu ancak, tiyatro alanında milliliği öne çıkaracak unsurların tem, diksiyon, deklamasyon ve aksiyon gibi öze yönelik değerlerin olduğunu vurgulamıştır.¹⁵⁵

Bu doğrultuda Atatürk'te, milli bir tiyatro anlayışı içerisinde olmuş ve geleneksel Türk tiyatrosunun yaşatılması gerektiğini savunmuştur. Bu amaçla temellenen Türk tiyatrosu günümüze kadar sürdürülen yoğun faaliyetler neticesinde çıtasını yükseltmeyi başarmıştır.

Bu süreç dâhilinde Atatürk dönemi Müzik devrimine gelinmiştir. Bu dönem, müzik alanında köklü reformların yapılacağı bir dönem olacaktır.

¹⁵⁴ Nutku, **a.g.m.**, s. 2511, 2512, 2513, 2515, 2517.

¹⁵⁵ Nurhan Karadağ, "*Milli Kültürümüzün Bir Unsuru Olarak Tiyatro*", **Milli Kültür Unsurlarımız Üzerine Genel Görüşler**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yay. Ankara, 1990, S.46, s. 248, 249.

Müziğe çok büyük önem veren Atatürk, 14 Ekim 1925'te İzmir Kız Öğretmen Okulu'nda, kendisine sorulan; “*Hayatta müzik gereklidir?*” sorusuna karşılık; “*Hayatta müzik lazım değildir, çünkü hayat, müziktir! Müzikle ilgisi olmayan canlılar, insan değildir. Eğer sözü geçen yaşam, insan hayatı ise, musiki herhalde vardır. Musikisiz hayat, zaten mevcut olamaz. Müzik yaşamın neşesi, ruhu, sevinci ve her şeyidir. Yalnız, müziğin türü düşünölmeye değer...*”¹⁵⁶ cevabını vererek, ilerde yapacağı müzik devrimi konusunda, müziğin türü düşünölmeye değer diyerek ipuçları vermiştir.¹⁵⁷

Geleneksel Türk Sanat Musikisini, Batı tarzı müzik anlayışıyla değiştirmekte kararlı olan Atatürk bu kararlılığını 1934'te TBMM'nin açılış konuşmasında şu sözlerle ifade etmiştir: “*Arkadaşlar! Bu gün dinlenen musiki, yüz ağartacak değerde olmaktan uzaktır. Bunu açıkça bilmeliyiz. Ulusal, ince duyguları, düşünceleri anlatan, yüksek deyişleri, söyleyişleri toplamak, onları bir gün önce, genel son musiki kurallarına göre işlemek gerekir. Ancak, bu düzeyde, Türk ulusal musikisi yükselebilir, evrensel musikide yerini alabilir.*”¹⁵⁸ Alınan bu kararlılık gereği ölkede musiki alanında çalışmalar yoğunlaşmıştır.

Bu bağlamda, 1924'te Mızıka-ı Hümayun'un adı Riyaseti Cumhur Musiki Heyeti'ne dönüştürölmüş ve hemen ardından Eylül 1924'te ise Musiki Muallim Mektebi açılmıştır. Bu okulların açılmasında, ortaöğretime çok sesli musikiyi yerleştirecek öğretmenler yetiştirmektir. Ardından 1925'te müzik alanında sanatçı ve öğretmen kazanmak için Paris, Berlin ve Prag'a öğrenciler gönderilmiştir.

¹⁵⁶ A.S.D., C. II, s. 242, 243.

¹⁵⁷ Necip P. Alpan, *Atatürk'ün Milli Müzik Devrimi*, TTK Yay. Ankara, 1989, s. 2204.

¹⁵⁸ A.S.D., C. I, s. 396.

Bir sene sonra, 1917’de kurulmuş olan Darülelhan’ın adı İstanbul Belediye Konservatuarı olarak değiştirilmiştir. Bu konservatuarda, Batı musikisinin benimsenmesi konusunda ciddi önlemler alınmıştır. Buna örnek olarak, buradaki öğrencilere geleneksel Türk musiki öğretiminin ve çalgılarının yasaklanması gösterilebilir. Bunun sonucunda, sayıları bir hayli fazla olan ut ve tambur sanatçısı, Batı tarzı müzik aletleri olan keman ve viyolonsel çalmaya yönlendirilmişlerdir. İlk olarak okullarda başlatılan bu değişim süreci daha da genişletilmiştir. Bu bağlamda 1934’te Türkiye’deki radyo yayınlarında, geleneksel Türk Sanat Musikisinin çalınması yasaklanmıştır. Daha sonra da, Batı tarzı musikinin iyi kavranabilmesi adına yurt dışından getirilen Paul Hindemith, 1935-37 arasında Türkiye’de bu amaçla görev yapmıştır.¹⁵⁹

Müzik devrimi yapılırken bu konuda yerli ve yabancı birçok müzisyen ile görüşülmüştür. Bu amaçla, dönemin Milli Eğitim bakanı Abidin Özmen 1934-35 yılları arasında Türk müzikçilerinden oluşan bir kongre toplamıştır. Kongreye; Cemal Reşit Rey, Cevat Memduh Altar, Cezmi Erinç, Nurullah Şevket Taşkiran ve Ulvi Cemal Ekin gibi isimler katılmıştır. Kongre sonunda Türkiye Devlet Musiki ve Tiyatro Akademisinin Ana Çizgileri adlı bir rapor hazırlanmıştır.

Yerli uzmanlar dışında bu konuda yabancı uzmanlara da başvurulmuş ve onlardan da konuyla alakalı raporlar alınmıştır. Rapor veren uzmanlar arasında; Lico Amar, Joseph Marx, Paul Hindemith ve Carl Ebert örnek olarak gösterilebilir. Alınan

¹⁵⁹ Gültekin Oransay, “Çok Sesli Musiki”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yay. C.6, İstanbul, 1983, s. 1520, 1521.

bu raporların da dikkate alınmasıyla, 1934'te Devlet Konservatuarı yasası çıkartılarak, ilerde yurdun birçok yerinde açılacak olan konservatuarlara zemin hazırlanmıştır.¹⁶⁰

Çoğu, Atatürk dönemi öncesi kurulup Cumhuriyetin ilk yıllarında müzik devrimi içerisinde, yenilenerek faaliyet gösteren müzik kurumları: Darü't Ta'lim-i Musikisi, Darü'l Feyzi-i Musikisi, İstanbul Belediye Konservatuarı, Şark Musiki Cemiyeti, İzmir Musiki Cemiyeti, Anadolu Spor Kulübü Musiki Topluluğu, Eskişehir Darü'l Elhan'ı, İzmir Musiki Mektebi, Eyüp Musiki Cemiyeti, Musiki Federasyonu, Türk Musiki Ocağı, Anadolu Musiki Cemiyeti, Süleymaniye Musiki Mektebi, Balıkesir Musiki Cemiyeti, Kanlıca Musiki Ocağı, İstanbul Musiki Birliği, Eşref paşa Musiki Birliği, Musiki Koruma Cemiyeti, Beşiktaş Musiki Birliği, Yeni Üsküdar Musiki Cemiyeti, Ayomak Meşkhanesi, İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği Müzik Kolu, Üsküdar Musiki Cemiyeti, İzmir Türk Musikisi Cemiyeti ve İleri Türk Musikisi Konservatuarı Derneği olarak sıralanabilir.¹⁶¹

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde çok sesli musiki alanında da önemli atılımlar kaydedilmiştir. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

- Mızıka-ı Hümayun'un tüm kadrosu ile beraber Ankara'ya taşınarak, Cumhurbaşkanlığına bağlı bir orkestraya dönüştürülmesi.

¹⁶⁰Filiz Ali, "Türkiye Cumhuriyeti'nde Konservatuarlar", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yay. C.6, İstanbul, 1983, s. 1531.

¹⁶¹Gültekin Oransay, "Cumhuriyetin İlk Elli Yılında Geleneksel Sanat Musikimiz", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yay. C.6, İstanbul, 1983, s. 1504, 1505.

- Mızıka-ı Hümayun'un askeri bando kısmının Armoni mızıkasına dönüştürülüp, Milli Savunma Bakanlığı'na bağlanması.
- 1936'da Riyaset-i Cumhur Filarmoni Orkestrasının kurulması.¹⁶²

Atatürk'ün döneme damgasını vuran müzik anlayışı konusunda, Falih Rıfkı Atay şunları dile getirmiştir: “*M. Kemal yalnız Rumeli folklor türkülerini mat sesi ile güzel ve tatlı söylemekle kalmaz, klasik alaturka musiki makamlarını da bilirdi. Kafaca batı musikisine inanmış, zevkçe alaturkaya bağlı kalmıştı.*”¹⁶³ Görüldüğü gibi, Atatürk döneminde müzik kültürü alanında çok köklü reformlar yapılmıştır. Bu reformlarla, geleneksel Türk sanat müziğinin yanında, Batı tarzı müzik ülke genelinde yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. Bu çaba sırasında bir takım önlemlere de başvurulmuştur.

Müzik alanında gerçekleştirilen önemli başarılar, bu sanat dalıyla yakından alakalı olan operayı da etkilemiş ve yabancı olunan bu sanat dalını geniş kesimlere ulaştırabilmek adına çalışmalar başlatılmıştır.

Cumhuriyet döneminde operalar ve operetler bestelemiş ilk besteci, Cemal Reşit Rey'dir. Rey'in ilk operası ise, Sultan Cem, Zeybek ve Köyde Bir Facia'dır.¹⁶⁴ Opera sanatının devlet tarafından desteklenerek topluma sunulması, Atatürk dönemine rastlamaktadır. Bu dönemdeki opera gösterileri, genellikle Halk Evleri aracılığı ile gösterime girmiştir. Opera alanında ilk girişim “*Özsoy Operası*”

¹⁶² A. Bülent Alaner, “*Cumhuriyet Döneminde Çok Sesli Müzik*”, **Türkler**, Yeni Türkiye Yay. C.18, Ankara, 2002, s. 326.

¹⁶³ Falih Rıfkı Atay, **Çankaya**, Pozitif Yay. İstanbul, 2004, s. 32.

¹⁶⁴ Alaner, **a.g.m.**, s. 326.

olmuştur. Atatürk, 1934'te Türkiye'ye gelecek olan İran Şahı Rıza Pehlevi'ye, hazırlanacak bir opera gösterisi ile Türkiye ve İran arasındaki kardeşlik ve dostluğu gösterebilmeyi düşünmüş ve bu amaçla, Münir Hayri Egeli'ye Özsoy operasını yazdırtmıştır.¹⁶⁵

19 Haziran 1934'te Atatürk'ün ve Rıza Pehlevi'nin huzurunda sergilenen Özsoy operasının konusunu Nail Tan şu şekilde özetlemektedir: “*Yeryüzünde insanlar türedikten sonra, karanlık ile aydınlık arasında bir çatışma başlamış. Nihayet gün gelmiş, karanlığa tutsak düşen insanlık, İranlı şair Firdevs'inin Şehnamesi'ne konu olmuş ve şair eserinde, insanoğluna musallat olan karanlığı, 'Dahhak' adı ile nitelemiştir. Ne var ki, zulmü yüzyıllar boyu sürmüş olan Dahhak'ı, Türk ve İran mitolojilerinde ayrı ayrı adlarla anılan bir kahraman (Gave, Bozkurt) devirip, aydınlığa yol vermiş ve yeniden ışığa kavuşan insanlar, başlarına Feridun adlı bir bey seçmişlerdir. Feridun'un üç oğlu doğmuş, Tur, İraç, Selm. Tur, tüm Asya'ya egemen olarak, Turanîlere ata olmuş. İraç, İran'da kalmış. Selm ise batıya giderek, Avrupa Arifilerine baba olmuştur.*”¹⁶⁶ Görüldüğü gibi Atatürk, Batıdan alınan bu sanatı millileştirerek, opera aracılığı ile iki ülke arasındaki dostluk bağlarını tarih öncesi dönemlere dayandırmak istemiştir.

Aynı yıl içerisinde, “*Türk Beşleri*” olarak bilinen grubun içerisinde yer alan Necil Kazım Akses, Mete ve Bayönder adlı oyunları da besteleyerek operaya kazandırmıştır. Opera alanındaki bu başarılar bu alanda eser vermenin önünü

¹⁶⁵ Perihan Çambel, **Atatürk, Evrim, Devrim ve Müzik**, TTK Yay. Ankara 1989, s. 1847.

¹⁶⁶ Nail Tan , “*Atatürk Dönemi Tiyatro ve Opera Çalışmalarında Türk Halk Kültüründen Nasıl Yararlanıldı?*”, **I. Uluslar arası Atatürk ve Türk Halk Kültürü Sempozyum Bildirileri**, Ankara, 2001, s. 212.

açmıştır. Bu bağlamda, Münir Hayri Egeli de, Türk masalları ve efsanelerinden esinlenerek Taş Bebek operasını meydana getirmiştir.¹⁶⁷

1.7 YAYIN, İLETİŞİM, SPOR VE MÜZECİLİK

Atatürk dönemi, kitap basımı konusunda yepyeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemin ilk beş yılında basım-yayın alanında kitaplar Arap Harfleri ile basılmaya devam etmiştir. Ayrıca bu dönemde, on milyon küsur olan Türkiye nüfusunun da sadece bir milyonu okuma-yazma bilmektedir. 1928’de yeni alfabeğe geçilmesi ile birlikte, o zamana kadar basılmış olan beş bin civarında eski yazılı eser olduğu tahmin edilmektedir.

Arap harflerinin yasaklanması, ilk dönemler yayıncılıkta büyük bir bunalıma sebep olmuştur. Bu anlamda, eski eserlere talep birden azalma eğilimi göstermiş ve bu eserler artık işportalarda ve sahaflarda satılmaya başlanmıştır. Birçok yayımevi kitaplarını hurda olarak satma yoluna gitmiştir. Bu nedenle, yayınevleri ilk dönemlerde çok az iş yapabilmışlerdir. Ancak bu fazla uzun sürmemiş, devlet yayınevlerini bu zor durumlarından kurtarabilmek adına bir takım yardımlarda bulunmuştur.¹⁶⁸

Yayıncılık alanında, Osmanlı Devleti döneminde genellikle din ve saltanat ekseninde bir süreç izlenirken Cumhuriyet döneminde farklı bir yol izlenmiştir. Dönemin laik ve halka yönelik tutumu yayın alanında da kendisini göstermiş ve bu

¹⁶⁷ Tan, a.g.m., s. 264; Tunçay, a.g.t., s. 34.

¹⁶⁸ Arslan Kaynaradağ, “Yayın Dünyası Türkiye’de Yayıncılığın Gelişmesi ve Sorunları”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yay. C.10, İstanbul, 1983, s. 2824, 2825.

alanlarda eserler meydana getirilmiştir. Bu bağlamda, 1923'ten sonra yayıma giren atmış eserin sekizi felsefe alanında, yirmisi eğitim ve psikoloji, dördü sosyoloji ve onu da tarihle ilgilidir.

Dönemde basılan önemli eserler arasında; Hüseyin Kazım Kadri'nin Büyük Türk Lügatı, Evliya Çelebi'nin eserleri ve John Dewey'in Demokrasi ve Terbiye adlı eserleri gösterilebilir. Öte yandan, Nutuk'un yanında milli mücadele dönemini anlatan; Halide Edip Adıvar, Falih Rıfki Atay ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun eserleri de dönemde basılan önemli yayınlar arasındadır. Yine bu dönemde, Birinci Türk Tarih Kurultayı Tutanakları da basılarak okullara ücretsiz olarak dağıtılmıştır.

Dönemde basılan dergilerin en önemlisini ise Belleten oluşturmuştur. Hemen ardından, 1934'te kabul edilen yasa ile Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğü kurulmuş ve bu sayede Türkiye Bibliyografyası adı ile önemli bir dergi de yayım hayatına girmiştir.¹⁶⁹

Yayım alanında bu gelişmeler olurken iletişim alanında da önemli bir değişim bu dönemde kendisini göstermiştir. İletişim alanında ilk girişim Abdülaziz ve II. Abdülhamit dönemlerindeki telgraf şebekesi kurma çalışmaları olarak gösterilebilir. Ancak bunun dışında fazla bir çalışma olmaması Cumhuriyet Türkiye'sine iletişim konusunda kötü bir miras bırakmıştır. Bu nedenle Türkiye'nin ilk yapacağı iş yurt genelinde telefon ve telgraf ve radyo şebekesi kurmak olacaktır.¹⁷⁰

¹⁶⁹ Kaynarca, a.g.m., s. 2825, 2526.

¹⁷⁰ Uygur Kocabaşoğlu, "Radyo", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yay. C.10, İstanbul, 1983, s. 2732.

Türkiye’de ilk radyo yayınları özel bir şirket tarafından gerçekleştirilmiştir. “T.C. *Havza-i Hükümeti Dâhilinde Telsiz Telefon Mürsile ve Ahize İstasyonları İşletme Ruhsatnamesi*” ismiyle, 8 Eylül 1926’da Telsiz Telefon Türk Anonim Şirketi kurulmuştur. Böylece, Türkiye’de ilk radyo yayınlarına 1927’de İstanbul Stüdyosu’nda başlanmıştır. İlk yayınlar süre açısından günde dört-beş saat kadar süren yayınlardır. Radyo alanında bu şekilde başlayan gelişmeler 1930’lara gelindiğinde önemli bir mesafe kat etmiştir. 1936’da, ülke genelinde 10.000 civarında radyo alıcısı görülmektedir.

Türk musikisi yasaklanmadan önce, radyo aracılığı ile halka sunulan musikide önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Radyo sayesinde, bazı musikiciler sanatlarını geliştirecek bir ortama kavuşmuşlardır. Birçok musikici Ankara radyosunda bir araya gelip burada önemli çalışmalar yapmışlar böylece disiplinsiz musiki icrası yerine, radyo sayesinde musikiye ciddiyet gelmiştir.¹⁷¹ Öte yandan, musiki alanında yapılan inkılâp hareketinin halka yayılması ve anlatılması radyo aracılığı ile olmuştur. Bu amaçla; radyoda çalınacak olan parçaların açıklaması yapıldıktan sonra çalınmış olması önemli bir faktördür.¹⁷²

Dünyada, iktidar-halk ilişkisinde radyonun önemli bir kitle-iletişim aracı olarak algılanması ile birlikte, Türkiye’de radyonun devletleştirilmesi süreci başlamış ve 18 Ağustos 1936’da çıkarılan bir kararname ile Türkiye’de radyo devletleşmiştir.¹⁷³

¹⁷¹ Bülent Aksoy, “*Cumhuriyet Döneminde Devlet Radyosunun Türk Musikisi Üzerindeki Etkileri*”, **Türkler**, Yeni Türkiye Yay. C.18, Ankara, 2002, s. 333.

¹⁷² Yasemin Doğaner, “*Atatürk Döneminde Radyo*”, **Türkler**, Yeni Türkiye Yay. C.18, Ankara, 2002, s. 379.

¹⁷³ Kocabaşoğlu, **a.g.m.**, s. 2733; Kılınç, **a.g.t.**, s. 130.

Her alanda bir yenileşme eğilimi gösteren Atatürk döneminde spor alanında da bu döneme kadar görülmeyen atılımlar yapılmıştır. Örgütlü bir spor anlayışı ilk kez 1863'te bazı okullara, terbiye-i bedeniye derslerinin konulması ile başlamıştır. Bu süreç içerisinde 1903'e gelindiğinde ise; İstanbul Futbol Ligi adı ile spor alanında ilk “*federatif*” örgütlenme gerçekleştirilmiştir. 1905'te ise bunun bir sonucu olarak Galatasaray gibi bazı kulüpler kurulmuştur.¹⁷⁴

Spor alanında, Cumhuriyet dönemindeki il gelişme 18 Ağustos 1923'te Beden Eğitimi Yüksek Okulu'nun açılacağına duyurulması olmuştur. Yüksek okul açılmadan önce Atatürk, Çapadaki Muallim Mektebinde özel bir kurs düzenleyerek başına da Selim Sırrı Tarcan'ı getirtmiştir. Bu arada, bayan beden eğitimi öğretmeni yetiştirmek amacıyla da, İsveç'ten İnga Nerman ve Ragnar Johnson adlı iki bayan öğretmen getirtilmiştir.

31 Temmuz 1922'de Türkiye İdman Cemiyeti İttifakı kurularak, spor alanında ilk ciddi boyuttaki örgütlenme gerçekleştirilmiş, başına da Ali Sami Yen getirtilmiştir. Bu örgütlenmeler neticesinde Türkiye, Paris'te düzenlenecek uluslararası olimpiyatlara katılmak için hazırlıklara başlamıştır. Ancak, olimpiyatlar için gerekli para konusunda sıkıntı yaşanmıştır. Savaşlardan yenice çıkmış olmasına rağmen Atatürk, bu konuda gerekli duyarlılığı göstererek, Türkiye İdman Cemiyeti

¹⁷⁴ Kurthan Fişek, “*Türkiye’de Spor*”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yay. İstanbul, 1983, C.8, s. 2178.

İttifakına 17.000 lira para verilmesini sağlamıştır. Böylece Türkiye, 1924'te ilk kez olimpiyatlara katılarak kendisini gösterme fırsatı bulmuştur.¹⁷⁵

Müzecilik alanında da, Cumhuriyet döneminde önemli atılımlar yaşanmıştır. Türkiye'de, müzecilikteki ilk ciddi girişim Tanzimat dönemine rastlamaktadır. Bu dönemde, Müze-i Hümayun adı ile bir kurum oluşturulmuş daha sonra kurumun başına Osman Hamdi Bey'in getirilmesi ile birlikte bu alanda önemli ilerlemeler sağlanmıştır. Osman Hamdi Bey'in, Eski Eserler Yönetmeliği hazırlamasıyla, ülkedeki birçok tarihi eser bu sayede tek elde toplanabilmiştir.

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde ise, önceki dönemde yapılan çalışmalar daha da genişletilerek uygulama alanı bulmuştur. Atatürk, henüz istiklal savaşı bitmeden 9 Mayıs 1920'de Asar-ı Atika Dairesini kurmuştur. Böylece; Türk kültürü hakkında incelemelerde bulunmak, yabancı kazılar kontrol etmek ve ören yerlerinin korunmasını sağlamak amaç edinilmiştir. Bu dairenin adı 1922'de Hars Müdürlüğü olarak değiştirilmiştir. Dönemde, Topkapı Sarayı Müzesi, Ayasofya Camii Müzesi ve Etnografya Müzesi, Resim ve Heykel Müzesi, Efes, Bergama, Aspendos, Side, Perge, Patara ve Göreme gibi birçok kapalı ve açık hava müzeleri kurulmuştur.¹⁷⁶

1.8 HALKEVLERİ

Cumhuriyet dönemi kültür politikalarının halka ulaştırılmasında çok büyük bir araç olan Halkevlerine değinmeden önce, Halkevlerinin oluşumunun temeli

¹⁷⁵ Cem Atabeyoğlu , “*Cumhuriyet Döneminde Spor Politikası*”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yay. C.8, İstanbul, 1983, s. 2187, 2188, 2189.

¹⁷⁶ Karaduman, *a.g.e.*, s. 168, 170, 171.

sayılan Türk Ocakları'ndan bahsetmek konunun daha iyi anlaşılması açısından yararlı olacaktır.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde, devletin yıkılmasını geciktirmek maksadıyla bir takım görüşler devletin son zamanlarında etkili olmuştur. Bu dönemde, üç politika döneme damgasını vurmuştur. Birincisi Pan-İslamizm, ikincisi Osmanlıcılık, üçüncüsü ise Türkçülüktür. İslamcılık politikasından II. Abdülhamit döneminin ardından vazgeçilirken, Osmanlıcılık ise İttihat ve Terakki Cemiyeti iktidarının ilk dönemlerinde uygulama alanı bulmuştur.

Özellikle, İttihat Terakki iktidarı döneminde Türkçülük akımı ön plana çıkmıştır. Balkan Savaşları döneminde Türk milliyetçiliği etkin bir akım haline gelmiş ve Ziya Gökalp, Yusuf Akçura ve Mehmet Emin Yurdakul gibi aydınların da katkıları ile 25 Mart 1912'de Türk Ocakları kurulmuştur.¹⁷⁷

Türkler arasında milli bilincin uyanmasını sağlamak, Türk kültür ve medeniyetini üst safhalara taşımak, milli kültürü ön plana çıkararak, ekonomik, bilimsel ve sosyal alanlarda gelişmeye katkıda bulunmak gibi amaçlarla kurulan Türk Ocakları, kuruluşunun hemen ardından yoğun bir reaksiyon almıştır. Gittikçe büyüyen Türk Ocağı, 1914'te 3000'in üzerinde üye sayısına sahip olmuştur. 9 Eylül 1922'deki zaferden sonra ise, Anadolu'da ilk olarak İzmir'e Türk Ocağı açılmış ve böylece, Türklük şuurunun Anadolu'ya da aşılması amaç edinilmiştir. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte 35 şubesi olan Türk Ocakları'na 19 şube daha ilave

¹⁷⁷ Tefrik Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950**, İmge Yay. Ankara, 1999, s. 309.

edilmiştir. Burada, Atatürk'ün katkıları çok büyüktür. Türk Ocakları'nın yapımı ve faaliyetleri için Atatürk, büyük para yardımlarında bulunmuştur.

Böylece kısa sürede yurdun çeşitli yerlerinde kurulan Türk Ocakları amaçları doğrultusunda önemli işler gerçekleştirmişlerdir. Ancak, çok partili hayata geçiş denemeleri sırasında, Ocaklara özellikle Serbest Cumhuriyet Fırkası'ndan ve o düşünce yapısından kişilerin sızdığı görüşünün hâkim olmaya başlaması ile birlikte, Türk Ocakları 10 Nisan 1931'de kapatılmıştır.¹⁷⁸

Türk Ocakları'nın kapatılmasının ardından, onun görevlerini, kültürel anlamda bazı öğelerin eklenmesi ile Halkevleri yürütmüştür. Bu amaçla, 1932'ye gelindiğinde Halkevleri kurulmaya başlanmıştır. Gönüllü bir kurum olan Halkevlerine, on sekiz yaşını geçmiş olan bütün vatandaşlar üye olabilmektedir. Ancak, Atatürkçü düşünce sistemi dışında bir görüşe burada yer verilmemiştir.

Cumhuriyetin amaçları arasında, seçkin ve sağlam karakterli insan yetiştirme hedeflenmiştir. İşte, bu amacı gerçekleştirecek başlıca kuruluş Halkevleri olmuştur.¹⁷⁹ Bu anlamda, Halkevleri'nin kuruluş amaçları şu şekilde özetlenebilir;

- *“Ulus bilinçli, birbirini anlayan, seven, ortak ideale bağlı bir halk kütlesi şeklinde örgütleyebilmek.*
- *Kültür, ülkü, amaç ve düşünce birliğini güçlendirecek bir toplum olmayı sağlamak.*

¹⁷⁸ İbrahim Karaer, **Türk Ocakları (1912-1931)**, Türk Yurdu Yay. Ankara, 1992, s. 13, 18, 41.

¹⁷⁹ Adem Kara, **Halkevleri Nedir?**, Halkevleri Yay. Ankara, 1999, s. 17, 18.

- *Ulusal birliği oluşturan, ulusal ruhu biçimlendiren ve güçlendiren kültür öğelerini ortaya çıkarıp geliştirmek.*
- *Köylü ile kentli, köylü ile aydın zümreler arasındaki ilişkileri düzenleyerek, geliştirilecek köycülük çalışmalarını yürütmek.*
- *Kısa zamanda, toplumsal ve kültürel kalkınma sağlanarak, Türk toplumunun ve devletin çağdaşlaşma savaşına katkıları artırmak.*¹⁸⁰

Bu amaçlar doğrultusunda Halkevleri dokuz çalışma koluna ayrılmıştır, bu kollar şöyle sıralanabilir;

- Dil ve Edebiyat kolu.
- Güzel sanatlar kolu.
- Temsil kolu
- Spor kolu.
- Sosyal yardım kolu.
- Halk dersaneleri ve Kurslar kolu.
- Kütüphane ve Yayın kolu.
- Köycülük kolu.
- Tarih ve Müze kolu¹⁸¹

Görüldüğü gibi Halkevleri sahip olduğu bu kollar sayesinde, Türk kültürünü olabildiği en üst seviyede Türk halkına yayma çalışmalarında bulunmuştur. Mesela, Türk dili konusunda Halkevlerinin büyük çabaları olmuştur. Halkevlerinin dil ve

¹⁸⁰ Anıl Çeçen, **Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri**, Gündoğan Yay. Ankara, 1990, s. 122.

¹⁸¹ Çavdar, **a.g.e.**, s. 311, 312.

edebiyat kolu, Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin doğal bir organı haline gelmiştir. Bu bağlamda, yeni kelimeler ve kökler türetilmesi ve halk dili araştırmalarında Halkevleri önemli başarılarla imza atmıştır.¹⁸²

Dildeki gelişmelere önemli katkıları olan Halkevleri, aynı başarıyı tarih alanındaki faaliyetleri ile de göstermiştir. Tarih kolu bünyesinde çıkarılan Halkevi mecmualarında, dünya tarihi içerisinde Türk tarihinin geniş bir bölümüne yer verilmiştir.¹⁸³ Güzel sanatlar alanında Halkevleri, musiki şubeleri kurarak bu alandaki kabiliyetleri topluma kazandırmayı hedeflemiştir. Aynı şekilde bu hedef doğrultusunda Mardin'de heykeltıraşlık kursları açılmıştır. Spor alanında ise, milli bir spor yaratmakta çaba sarf etmek halk evlerinin görevlerinden birisini oluşturmuştur. Bu amaçla birçok Halkevinde spor şubeleri açılmıştır. Sosyal yardımlaşma alanında da önemli bir görevi olan Halkevleri, bünyesindeki pek çok doktorla köylere hizmet götürerek, pek çok hastanın tedavisini vesile olmuştur. Yine, oluşturulan okuma odaları sayesinde Halkevleri pek çok kişiye okuma imkânı sunmuş ve Halkevleri bünyesinde çıkarılan pek çok dergi topluma sunulmuştur.¹⁸⁴

Köy şubelerinde ise, köylere yönelik önemli çalışmalar yapılmıştır. 1933'te, bu kolun üye sayısı 2908 olarak tespit edilmiştir. Halkevlerinin kuruluş amaçlarından en önemlisini köy faktörü oluşturmaktadır. Zira köylerde yapılacak çalışmalar ile köylü ile kentliyi kafa yapısı açısından eşit düzeye getirme hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda, Halkevleri aracılığı ile köylere eğitmen gönderilerek, buralarda

¹⁸² Nuray Bayraktar, **Halkevlerinin Ülke Kültürüne İnsanın Gelişimi ve Dönüşümü Açısından Katkıları**, Halkevleri Yay. Ankara, 1999, s. 90.

¹⁸³ Kara, **a.g.e.**, s. 31.

¹⁸⁴ Kara, **a.g.e.**, s. 51, 55, 56, 58.

eğitim seferberliğine başlanmıştır.¹⁸⁵ Tiyatro şubeleri aracılığıyla ise, kaynaklarını bölge insanı ve kültüründen alan oyunlar sergilenmiştir. Halkevleri, yurdun birçok yerinde tiyatro oyunlarının görülmesine ve tiyatro salonlarının yapılmasına aracı olmuştur.¹⁸⁶

Halkevleri, ülkede sanatın gelişmesine büyük katkılarda bulunmuştur. Bu amaçla, yurdun çeşitli yerlerinde resim ve çeşitli sanat sergileri açılarak, halkın sanatla olan teması gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Kültür Bakanlığı'nın çalışmaları sonucunda açılan "*Milli Resim ve Heykel Galerisi*", açılan bu sergiler arasında önemli bir yer tutmaktadır. Bu galeri, çeşitli sergilerde gösterilen önemli eserlerin satın alınması sonucu oluşmuş ve sanat açısından ciddi bir iz bırakmış olması bakımından önem arz etmektedir.¹⁸⁷

Halkevleri dil ve tarih çalışmalarına da çok büyük katkılar sağlamıştır. 1935 yılı bazı illere göre, Halkevleri dil ve tarih çalışmalarına bakıldığında şunlar söylenebilir:

Adana: Kurtuluş savaşının tarihçesini yazmak amacıyla, canlı tanıklarla görüşülmüştür. Ayrıca, şehirde Arapça konuşan köylerde Türkçe dil kursları açılarak, Türkçe ğrenimi sağlanmaya çalışılmıştır.

¹⁸⁵ Türkan Başyığit, "*Türkiye'de Kırsal Kalkınma Politikaları (1923-1950)*", **Türkler**, Yeni Türkiye Yay. Ankara, 2002, C.17, s. 691.

¹⁸⁶ Enver Tre, "*Atatürk ve Sonrası Dönemi Tiyatro Faaliyetleri*", **Türkler**, Yeni Türkiye Yay. C.18, Ankara, 2002, s. 308.

¹⁸⁷ BCA 030 10 173 195 1

Adapazarı-Afyon: Bu şehirlerde, dil bayramlarında toplantı ve konferanslar düzenlenmiştir.

Akçakoca: Dil ve İnkılâp konularında çeşitli konferanslar düzenlenerek, adları Türkçe olmayan birçok köye Türkçe adlar bulunmuştur.

Gaziantep: Açılan Türkçe kurslarında 125 kişiye Türkçe dersleri verilerek kurs notları kitap halinde basılmış, Antep tarihi araştırılarak, “*Gaziantep Büyükleri*” adında kitap basılmıştır.

Isparta: 4000’den fazla yer adı toplanmış, dil bayramlarında çeşitli konferanslar verilmiş, Isparta tarihinin aydınlatılmasına yönelik birçok vesika incelenmiş ve şehirde bulunan arkeolojik eserler Halkevi müzesinde toplanmıştır.

Kastamonu: Çeşitli konferansların yanı sıra, atasözleri, bilemeceler ve koşmalar şehir gazetesinde yayımlanmış, ilin tarihi eserleri incelenerek bu konuda kitap basılmıştır.

Kayseri: Basılan Kayseri sözlüğü adlı kitabın genişletilmesi için çalışmalar yapılmış, Kayseri’deki halk şairlerinden toplanan şiirler kitap olarak basılmış ve ili tanıtmak için “*Kayseri Kılavuzu*” adlı bir eser bastırılmıştır.

Mardin: 12 dil kursu açılmış, 137 öz Türkçe ders verilmiş, dil ve tarih konularında çeşitli konferanslar verilerek ille alakalı bir kitap ve broşür basılmıştır.

Samsun: Dil ve tarih konularında 30 konferans verilmiş, dil bayramı 1000 kişi ile birlikte kutlanmış, birer broşür ve dergi çıkarılmıştır.

Siirt: Açılan dil kursları ile Türkçe bilmeyen 295 kişiye dersler verilmiş, 3500 kişiye toplam beş konferans, üç söylev ve toplantılar yapılarak dil bayramları kutlanmıştır.

İstanbul (Şehremini): Öz Türkçe kelimeler beyaz kartonlar üzerinde çoğaltılarak dağıtılmış, soyadı bulunmayan üyelere soyadı bulunmuş, 200 halk bilgisi toplanarak TTK'ye yollanmış, dil bayramı kutlanarak çeşitli konferanslar verilmiştir.

Zonguldak: Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin yapmış olduğu anketler çoğaltılarak üyelere dağıtılmış, Türk dili hakkında söylevler verilmiş, Kalafatlı köyünde yıkılmış bir medresede bulunan el yazması 15 kitap Kültür Bakanlığı'na gönderilmiş, 800'den fazla mani ve türkü derlenerek basıma hazır hale getirilmiştir.¹⁸⁸

Görüldüğü gibi Halkevleri dil ve tarih çalışmalarına çeşitli illerde yapmış olduğu faaliyetlerle önemli katkılarda bulunmuştur. Halkevlerinin 1933-36 yılları arasındaki çalışmalarına genel olarak bakıldığında ise şunlar söylenebilir;

¹⁸⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. BCA 490 01 1005 880 2

1933'de Halkevlerinde toplam 1633 toplantı yapılmıştır. Yapılan bu toplantılara, 500.569 kişi katılmış ve bir yıl içerisinde 915 konferans, 373 konser ve 511 tiyatro oyunu sahnelenmiştir. 1934'e gelindiğinde Halkevlerinin sayısı 80'ne kadar çıkmıştır. Bu yıl içerisinde ise 1537 konferans, 402 konser ve 539 tiyatro oyunu sahnelenmiştir. Aynı yılda 97 bin kitap okunurken okuyucu sayısı yarım milyonu geçmiştir. 1935'te ise, 782 gösteri düzenlenmiş, 776 konser yapılmış, 1503 konferans verilmiş, 1867 spor günü, 564 gezi düzenlenmiş ve 291 bayram kutlaması yapılmıştır. 1936'da, edebiyat kolu 29 konferans, 15 oturum ve 6 gösteri düzenlerken, güzel sanatlar kolu 2 sergi, 8 konferans, 25 konser ve 3 gösteri düzenlemiştir. 1937'ye gelindiğinde ise Halkevlerinin sayısı 150'ye yükselirken, 1938'de ise bu sayı 209'u bulmuştur.¹⁸⁹

Halkevlerinin bu başarılı çalışmalarını, dönemin İç İşleri Bakanı Şükrü Kaya: *“Halkevleri teşkilatı, memleket için faydası ve kıymeti ölçülemeyecek yüksek bir eser olmuştur. Halkevleri, her tarafta gençliği ve çevrenin düşünür ve rejime yardımcı unsurlarını sinesinde toplayan hayat ve hareket kaynakları halinde doğmaya ve inkişaf etmeye başlamışlardır.”*¹⁹⁰ şeklinde ifade ederek, Halkevlerinin ülke için ne kadar önemli bir unsur olduğunu dile getirmiştir.

Görüldüğü gibi kurulduğu günden itibaren, ülke çapında çok önemli kültürel ve sanatsal başarıya imza atan Halkevleri, Türk kültür hayatında çok önemli bir yer işgal etmiştir. Devrimlerin halka anlatılmasında ve yayılmasında araç vazifesi gören Halkevleri sayesinde, çağdaşlaşma yolunda önemli bir mesafe kat edilmiştir. Atatürk

¹⁸⁹ Çeçen, a.g.e., s. 143, 145, 147, 152, 163, 164, 166.

¹⁹⁰ BCA 030 10 117 817 2

döneminde temeli atılan Halkevleri bu görevini İnönü döneminde de devam ettirerek, kapanana kadar ciddi vazifeler meydana getirmiştir denilebilir.

II. BÖLÜM

İNÖNÜ DÖNEMİ KÜLTÜR POLİTİKALARI

1. ATATÜRK'ÜN VEFATI VE İNÖNÜ'NÜN CUMHURBAŞKANI OLMASI

İsmet İnönü, ulusal kurtuluş savaşı sırasında ve sonrasında yapmış olduğu hizmetler sonucunda, Türkiye'nin siyasi ve kültürel hayatına önemli izler bırakmıştır. 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile birlikte, uzun yıllar boyunca Türkiye'nin Başbakanlığını yapmış olan İsmet İnönü, 25 Ekim 1937'ye gelindiğinde bu görevinden istifa etmiş ve yerine Celal Bayar getirilmiştir.¹⁹¹

İnönü'nün istifa etmesinden cumhurbaşkanı olmasına kadar geçen süre, aynı zamanda Atatürk'ün hastalığının oldukça ağırlaştığı bir döneme rastlamıştır. Bu dönem içerisinde Atatürk, yerine Cumhurbaşkanı olarak kimin geçeceği konusunda her hangi bir açıklama yapmamıştır. Atatürk'ün durumunun iyice kötüleşmesi üzerine Bayar, hemen kabineyi toplantıya çağırılmış ve Bakan olmamasına rağmen bu toplantıya İnönü'nün de katılması istenmiştir. Atatürk'ün ölümünün hemen ardından ise Bayar, İnönü'yü Cumhurbaşkanlığı için tek aday göstermiştir.¹⁹²

Türkiye'nin yeni Cumhurbaşkanı belirlemek üzere, TBMM 11 Kasım 1938'de toplanmıştır. 348 milletvekilinin katılımı ile yapılan oylamada, İnönü oyların

¹⁹¹ Faik Reşit Unat, **İsmet İnönü Biyografisi**, Ankara Maarif Matbaası, Ankara, 1945, s. 44.

¹⁹² Sevda Mutlu, **Devlet Adamı Kişiliği ile İsmet İnönü'nün Düşünce ve Uygulamalarının Değerlendirilmesi (Yayımlanmamış Doktora Tezi)**, Sivas, 2007, s. 155, 161, 165.

tamamını alarak oy birliği ile Cumhurbaşkanı seçilmiştir. İnönü, Cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından, yapacağı siyasi ve kültürel reformlar için kendisine bir kadro oluşturma hazırlıklarına başlamıştır. İnönü, bu amaçla Atatürk dönemindeki muhalif hareketleri ile dikkat çeken Kazım Karabekir, Fethi Okyar ve Rauf Orbay gibi bazı isimlerin milletvekili sıfatı ile Meclise girmesine izin verirken, şükrü Kaya gibi bazı isimlerin ise Meclis dışında kalmasını sağlamıştır.¹⁹³ İnönü, Cumhurbaşkanı olmasından sonra, CHP olağanüstü toplantısı 1938'de gerçekteşmiş ve bu toplantıya, 375 milletvekili ve 216 delege katılmıştır. Yapılan kurultay sonucu, oy birliği ile İsmet İnönü, partinin değişmez genel başkanı ve milli şef seçilmiştir.¹⁹⁴

Böylece, kendi kadrosunu oluşturan İnönü, Atatürk dönemi uygulamalarına farklı ekler yaparak Türkiye'nin siyasi ve kültürel hayatına şekil vermiştir.

2. KÜLTÜREL AÇIDAN İNÖNÜ DÖNEMİNDE MEYDANA GELEN DEĞİşİMLER

2.1 İNÖNÜ DÖNEMİ HÜMANİZM ANLAYIşI

İnönü döneminde, Türk modernleşmesinin temelini Hümerizm¹⁹⁵ düşüncesi oluşturmuştur. Türkiye'de hümerizmin öncüleri arasında, Yahya Kemal Beyatlı,

¹⁹³ Kadir şeker, **İnönü Dönemi Kültür Hayatı (1938-1950) (Yayımlanmamış Doktora Tezi)**, Isparta, 200, s. 9, 10.

¹⁹⁴ şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam**, Simge Yay. Ankara, 1999, C.2, s. 38

¹⁹⁵ İlk olarak M.Ö. I. yy'da, Roma döneminde ortaya çıkan Hümerizm sözlükte, insana ait, insanla ilişkili olan anlamlarını taşımaktadır. Bu bağlamda hümerizm, insanın ne olduğunu ve ne olması gerektiği gibi soruları temel alan bir anlayıştır. Avrupa merkezli ortaya çıkan bu anlayışı Avrupa, ortaçağa kadar ciddiyle uygulamıştır. Ancak ortaçağ skolástik düşüncesi ile birlikte, hümerist anlayış Avrupa'da kilisenin etkisi altına girerek içeriğini kaybetmiştir. (Burcu Korucu, **Türk Hümerizminin Çeviri Boyutu: Tercüme Bürosu ve Tercüme Dergisi (1940-1946)**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2007, s. 16, 17, 18.) Rönesans çalışmaları ile birlikte, İtalya merkez olmak üzere Avrupa'da hümerist anlayış tekrar canlanmaya başlamıştır. Hümeristler ilk

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ziya Gökalp ve Ömer Seyfettin gösterilebilir. Bu yazarlar, hümanizmin edebiyat yönü ile ilgilenmişler ve ülkede daha iyi bir öğretim sisteminin oluşturulabilmesi için dünya edebiyatının incelenmesini zorunlu görmüşlerdir.¹⁹⁶

1940'lı yıllara gelindiğinde hümanizm; “*Eski Yunan ve Roma medeniyetine inmek*” olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Hümanizmin Türkiye’de bir kültür politikası olarak kabul edilmesi ise Hasan Ali Yücel dönemine rastlamaktadır. Bu dönemde¹⁹⁷, Arapça ve Farsça eserlerden ve bu dillerden uzaklaşılırken, Batı kaynaklı eserler incelenmeye başlanmıştır.¹⁹⁸

Bu bağlamda, İnönü’nün Hümanist anlayışa verdiği önemi, Şerafettin Turan şu şekilde dile getirmektedir: “*Başbakan İnönü bu uygulamalarda gönülden inanarak büyük katkılarda bulunmuştu. O daha 1914’te Yemen’de bir Fransız şirketinden satın alınan gramofon ve plakları dinleye dinleye klasik Batı müziğine büyük bir ilgi duymuştu. Tedavi amacı ile gittiği Berlin’de ömründe ilk kez izlediği*

olarak klasik eserleri, Yunan ve Latin edebiyatına ait kitapları araştırmakla işe başlamışlardır. Böylece, Yunan felsefe ve düşünceleri hümanistler tarafından tanınma olanağı bulmuştur. Klasiklerin incelenmesi ile işe başlayan hümanistler daha sonra bu çalışmalarını geniş alana yaymışlardır. Bu bağlamda bir adım daha atan hümanistler, ortaçağ anlayışının aksine insanı ön plana çıkartan laik bir anlayışa ilk adımlarını atmışlardır. Artık doğada ve insanın çevresinde olup biten her şey, hümanistlerin araştırma konusu olmuştur. (Orhan Buriyan, “*Hümanizm ve Biz*” **Cumhuriyet Dönemi Düşünce Yazıları Seçkisi**, Haz. Konur Ertop, T.C. Kültür Bakanlığı Yay, Ankara, 1998, s. 136, 137.) Batıda meydana gelen bu gelişmeler, Avrupa modernleşme hareketlerine temel unsur olmuştur. Bu çalışmalar sonucunda, Batı toplumu birçok millet tarafından yenilik hareketlerine referans olarak gösterilmiştir. Bu bağlamda, hümanist çalışmalar Osmanlı Devleti’nde özellikle II. Mahmut döneminde uygulanmak istenilmiş fakat istenilen düzey yakalanamamıştır. Cumhuriyetin ilk dönemi olan Atatürk dönemindeyse kültür politikalarında, hümanist bir anlayıştan daha çok ulusal bir çizgide gelişme kaydedilmiştir. Hümanist anlayışın, Türkiye’de en yoğun olarak yaşandığı dönem ise İnönü dönemi olmuştur. Bu dönem, milli kültürden hümanist kültüre geçişte bir köprü vazifesi görmüştür.

¹⁹⁶ Suat Sinanoğlu, **Türk Hümanizmi II**. Yeni Gün Haber Ajansı Yay. İstanbul, 1999, s. 11.

¹⁹⁷ Söz konusu dönem hümanistlerinden, Yahya Kemal ve Yakup Kadri, medeniyetin kaynağı olarak Anadolu ve Mezopotamya’yı görme tezine karşılık, uygarlığın kaynağı olarak Yunan-Latin uygarlıklarını göstermişlerdir. Medeniyetin temeli olarak Roma’yı işaret eden Yakup Kadri, Homeros’ansa uygarlığın çıkış noktası olduğunu iddia etmiştir. “*Nev-Yunani*” adı verilen bu yeni anlayışa, özellikle İslamcı ve Türkçü çizgideki birçok yazardan eleştiriler gelmiştir. (Nilüfer Öndin, **Cumhuriyetin Kültür Politikası ve Sanat 1923-1950**, İnsancıl Yay. İstanbul, 2003, s. 88.)

¹⁹⁸ Şeker, a.g.t., s. 13; A. İlhan Sezer, **İsmet İnönü Döneminde Eğitim ve Kültür Politikaları (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Ankara, 2005, s. 36.

Wagner'in operasını güçlükle izlemişti, ama sonradan operadan zevk almaya başlamıştı."¹⁹⁹

İnönü döneminde kabul gören hümanist anlayışın uygulama alanı bulmasında dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in önemli bir rolü olmuştur. Bu dönemde hümanizmin adı, bizzat Yücel tarafından "*Türk Hümanizmi*" olarak değiştirilmiştir. Ayrıca, liselerde Latince ve Yunanca dersleri verilmeye başlanmış, Halkevleri, Köy Enstitüleri ve Üniversiteler aracılığı ile hümanizmin yayılması amaçlanmış ve Batı klasikleri Türkçeye tercüme edilerek hümanist anlayışa uygun vatandaş yetiştirme amaç edinilmiştir.

Atatürk dönemi kültür politikalarından farklı olarak hümanist kültür politikası izlenen bu dönemdeki hümanist kültür taraftarlarına göre, Avrupa'nın seviyesine erişebilmek için onlar kadar uzun bir yol kaydetmeye gerek yoktur, hızlı bir şekilde Yunan-Latin kaynaklarının tercüme edilmesi ile bu yol kısa sürede kat edilebilecektir.²⁰⁰

Sonuç olarak, İnönü dönemi kültür politikaları ile hümanist anlayış doğrultusunda çeviriler yapılmış, bu kültürü halka yaymak için Halkevleri ve Köy Enstitüleri gibi kültür kurumları oluşturulmuş, Yunanca ve Latince öğretimine başlanmış, radyo ve basın aracılığı ile amaçlanan kültürel anlayışın geniş kitlelere

¹⁹⁹ Şerafettin Turan, **İsmet İnönü: Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği**, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 2000, s. 220, 221.

²⁰⁰ Şeker, **a.g.t.**, s. 13, 14, 16.

iletilmesi hedeflenmiştir. Böylece, toplumun kültürel hayatında, Atatürk dönemi milli ve halkçı kültürün yanında hümanist kültürel öğeler yer almaya başlamıştır.²⁰¹

2.2 DİL VE TARİH

Cumhuriyetin ilk dönemlerinden itibaren başlatılan dil çalışmaları, İnönü döneminde gelindiğinde aynı hızla devam etmiştir. Ancak, İnönü dönemi dil çalışmaları ile Atatürk dönemi dil çalışmaları arasında bazı farklılıklar söz konusu olmuştur. Bu dönemdeki dil çalışmaları da, dilde özleşme başlığı altında yapılmış, fakat özleşmeyi sağlamak için atılan Arapça kelimelerin yerine geçecek kelimeler konusunda farklı bir metot izlenmiştir. Atatürk döneminde, öz Türkçe kelimeler yolu ile sadeleşme sağlanmaya çalışılırken, İnönü döneminde, Batı kökenli kelimelerle bir özleşme sağlama yoluna gidilmiştir.

Türk diline Yunan-Latin dillerinden kelimeler alınması gerektiği görüşünü ilk öne süren kişilerden birisi, Hasan Ali Yücel olmuştur. Yücel bu görüşünü: “*Kültür anlayışımızda milliyetçiliğin belirtilerinden biri de Cumhuriyetin daha ilk zamanlarında, Arapça ve Farsçayı kaldırmamız olmuştur. Bu boşluğu da seneler sonra ve bu yakınlarda Latince ve Yunanca ile doldurmaya başladık.*”²⁰² şeklinde açıklayarak, bu konudaki kararlılığını ortaya koymuştur.

Bu dönemde, dilde özleşmenin en büyük taraftarlarından bir tanesi de, Nurullah Ataç olmuştur. Ataç, Türkçenin özleşmesi için, Yunan-Latin kelimelerinin

²⁰¹ Şeker, a.g.t., s. 18.

²⁰² Bilal Elbir, Karakaş Ömer , “*Cumhuriyet Dönemi Türk Kültür ve Edebiyatında Hümanizmin Etkileri*”, **Turkish Studies**, C.2, S.4, 2007, s. 384.

Türkçeye kazandırılması gerektiğini iddia etmiştir. Ataç'ın şu sözleri dil konusundaki düşüncesini açıkça ifade etmektedir: *“Ben öteden beri, konuşmalarında olsun yazılarında olsun hep bunu söyledim, Türkçenin Latinleştirilmesini, Yunancalaştırılması gerektiğine inandığım içindir ki öz Türkçeci oldum. Ona inandığım içindir ki, öz Türkçeyi bırakmıyorum. Bu toplumun çocuklarına Latince ile Yunancanın öğretileceği, şöyle iyice, gereğince belletileceği güne değin de bırakmayacağım.”*²⁰³

Türk Hümanizmin öncülerinden olan Nurullah Ataç bir başka demecinde ise, çağdaşlaşmak ve Avrupa Hümanizmini yakalamak için Yunanca ve Latincenin kesinlikle öğrenilmesi gerektiğini ve bu yolla klasiklerin daha iyi anlaşılabilceğini düşünmektedir. Ataç bu düşüncelerini şu sözleri ile ifade etmektedir: *“İş Homeros'u, Sophokles'i, Vergilius'u, Cicero'yu okumakta değil. Okuyoruz okumasına. Fransızca öğreniyoruz, İngilizce öğreniyoruz, Almanca öğreniyoruz, o dillerde ilkçağ yazarlarının hepsini okuyor biliyoruz. Ama onları bir Avrupalının anladığı gibi anlayamıyoruz... Kullandığımız kelimelerin köklerini bilmesek de olur. Ama iş ilk çağ yazarlarının eserlerini okumakta, kullandığımız kelimelerin köklerini bilmekte değil. Büsbütün başka, iş Batı kafasını, Avrupalı kafasını edinmektedir. Avrupalılar bu günkü kafa ile bu günkü medeniyete, bu günkü düşünceye Yunancayı, Latinceyi öğrenerek ermişler. Eğitimlerinin temeli o diller olmuş. Demek ki büyük bir güç var o dillerde... Biz suyu aşamadık, çocuklarımızın aşmasını istiyoruz. Dalsınlar o suya, Yunanca ile Latincenin kurduğu ırmağa, çimsinler orada, o sudan aldıkları yeni*

²⁰³ Belge, “Türk Dilinde...”, s. 2601, 2602.

*canla çıksınlar karşı kıyıya. Bunu istiyoruz.”*²⁰⁴ Ataç’ın bu görüşüne dönemin dil bilimcilerinin bir kısmı destelerken, bazıları ise şiddetle karşı çıkmıştır.

Ataç ile aynı doğrultuda düşünen hümanist aydınlar ile bu düşünceye karşı çıkan aydınlar arasında yaşanan tartışmanın en önemli sebeplerinden birisini, sadeleştirme çalışmalarında izlenilen metot oluşturmaktadır. Hümanist aydınlar, dilde sadeleştirme çalışmalarını Latin kökenli kelimeler ile gerçekleştirmek isterken, bu metoda karşı çıkanlar ise söz konusu çalışmaların Türkçenin kendi bünyesi çerçevesinde yapılması gerektiğini dile getirmişlerdir.

Bu bağlamda, dilde özleşmeye karşı çıkanlar arasında Fuat Köprülü gösterilebilir. Köprülü bu konuda: *“Mektepteki çocuklar, evde ana ve babaları ile anlamakta güçlük çekmeye başladılar. Diğer taraftan Türk dilinin kendi bünyesi içerisindeki gelişmesinin ve sadeleşmesinin hızını kıran bu yapmacık dil, nesiller arasında bir uçurum yaratmaya başladı.”*²⁰⁵ diyerek, hümanist aydınlar sınıfının karşısında yer almıştır.

Hümanizm başlığı altında gerçekleştirilen sadeleşme çalışmaları, Türkçü çizgide olan Nihal Atsız gibi yazarların olumsuz eleştirilerine maruz kalmıştır. Atsız, sadeleştirme çalışmalarında Türkçeyi, Arapça kelimelerden temizlerken bunun yerine Orta Asya kökenli kelimeler getirilmesi gerektiğini ifade etmiş, Latin dillerinden kelime alınmasına karşı çıkmıştır. Atsız’ın bu görüşünü Peyami Safa’da

²⁰⁴ Nurullah Ataç, *“Batı Kafası”*, Cumhuriyet Dönemi Düşünce Yazıları Seçkisi, Haz. Konur Ertop, T.C. Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1998, s. 148, 149.

²⁰⁵ Belge, Külebi, **a.g.m.**, s. 2587

desteklemiş ve dili bir bahçe olarak kabul eden Safa, bu bahçeye yabancı çiçeklerin girmemesi gerektiğini vurgulamıştır.²⁰⁶

Ancak, Nihal Atsız ve Peyami Sefa gibi düşünen aydınların aksine, hümanistlere göre, Türkiye'nin çağdaş bir uygarlık seviyesini yakalayabilmesi için Türk dilinin de bir değişim sürecine girmesi gerekmektedir. Yapılacak bu değişim ise Batı dil grubundan Türkçeye yeni kelimelerin kazandırılması ile mümkün olacaktır.

Bu doğrultuda düşünen Agâh Sırrı Levent: *“Arapça, Farsça kelimeler ve tamlamalarla dolu eski dil, eski uygarlığın şartlarına göre işlenip gelişmiştir. Yeni hayatın gereklerini karşılayamaz. Bundan dolayı yalnız bizim değil, her milletin dili sürekli bir değişme içindedir. Bizim sadeleşme akımı, Cumhuriyet devrinin devrim atılımları arasında ve onlarla birlikte en hızlı şeklini bulmuştur. Oldukça büyük olan bu değişiklik, çocukluğumuz ile gençliğimiz arasına sığacak kadar kısa bir zamanda meydana geldiğinden hepimizin hayatında etkisini göstermiş, hatta bazılarıımıza ‘baba ile oğul anlaşamaz oldular’ dedirtmiştir... İçinde bulunduğumuz hayatın şartlarını ve özleşmenin önüne geçilemeyeceğini düşünerek dilimize ilerlediği yolda yardım etmeliyiz.”*²⁰⁷ diyerek, bu dönemdeki dilde sadeleşme çabalarını desteklemiştir.

Aydınlar arasında bu tartışmalar yaşanırken dilde hümanist anlayış çerçevesinde çalışmalar devam etmiştir. 1940’da Hasan Ali Yücel tarafından bazı liselerde *“klasik kol”* kurularak Latin dillerinin öğrenilmesi için olanaklar

²⁰⁶ Şeker, **a.g.t.**, s. 64.

²⁰⁷ Agâh Sırrı Levent, *“Özleştirme Durdurulabilir mi?”*, **Cumhuriyet Dönemi Düşünce Yazıları Seçkisi**, Haz. Konur Ertop, T.C. Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1998, s. 296, 297.

sağlanmıştır. Bu gelişme daha sonra üniversite düzeyine de çıkartılarak, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde Latin ve Yunan Filolojisi kürsüleri kurulmuştur.²⁰⁸

6 Haziran 1941’de toplanan Birinci Coğrafya Kongresi’nde, ders kitaplarına yeni coğrafi terimlerin girmesi kararlaştırılmış, aynı yıl içerinden toplanan Gramer Komisyonu, Tahsin Bagoğlu’nun “*Ana Hatları ile Türk Grameri*” adlı kitabının da okullarda okutulmasını karara bağlamıştır. Daha sonra, Anayasa dili üzerinde de sadeleştirme çalışmaları başlamıştır. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı, Ali Fuat Başgil’in önerisi ile 1944’de Anayasanın dilinin özleştirilmesi için bir komisyon kurulmuş ve komisyonun hazırladığı tasarı 1945’te TBMM’den geçerek kabul edilmiştir.²⁰⁹

Sonuç olarak, İnönü döneminde gerçekleştirilen dil çalışmaları ile Türkçeye çok sayıda Latin kökenli kelime yerleşmiştir. Bu durum, sonraki dönem edebiyat dilinde de kendisini göstermiştir. Ancak, dildeki bu çalışmalar çok partili hayata geçilmesi ile değişime uğramış, bu bağlamda, bir sonraki hükümet döneminde sadeleşme çalışmaları önemli ölçüde zayıflamıştır.

İnönü dönemindeki tarih çalışmalarını da hümanist kültür anlayışı içerisinde değerlendirmek uygun olacaktır. Bu dönemde tarih ders kitaplarındaki konular, dönemin tarih anlayışını yansıtması açısından önemlidir. İnkılâp tarihi konularının, tarih ders kitapları arasında yer alması için bu dönemde çalışmalar başlatılmıştır. Bu konuda İnönü TBMM’nin 1 Kasım 1941’deki açılış konuşmasında: “*Şimdiye kadar*

²⁰⁸ Sinanoğlu, **a.g.e.**, s. 13, 15.

²⁰⁹ Korucu, **a.g.t.**, s. 106, 107.

Yüksek Öğretim Kurumlarının son sınıflarına konferans şeklinde verilmekte olan inkılâp derslerinin, bu kurumlarda ‘İnkılâp Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Rejimi’ adı altında esaslı bir ders şeklinde verilmesi ve bu mevzular etrafında ilmi incelemeler yapmak ve yaymak üzere, ayrıca bir de ‘İnkılâp Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Enstitüsü’ kurulması kararlaştırılmıştır.”²¹⁰ diyerek, inkılâp tarihinin derslerinin artık okullarda ders düzeyinde anlatılması gerektiğini vurgulamıştır.

Alınan bu karar doğrultusunda, 1942’de Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesine bağlı olarak, İnkılâp Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Enstitüsü kurulmuş ardından İnkılâp Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Rejimi adlı dersin, üniversite düzeyinde zorunlu olarak işlenmesi kararlaştırılarak bu dersleri veren hocalara önemli miktarda maaş zammı yapılmıştır.²¹¹ Bu dönemdeki tarih kitapları ders müfredatlarında Atatürk dönemine kıyasla Türk tarihi daha az yer tutarken dünya tarihine, Yunan ve Roma uygarlık tarihlerine daha fazla yer ayrılmıştır.²¹² Bunda hümanist kültür anlayışının önemli bir payı vardır denilebilir.

Atatürk döneminde olduğu gibi, İnönü döneminde de Tarih Kongreleri toplanmıştır. Kongre kararları, dönemin tarih anlayışının anlaşılması açısından önemlidir. Atatürk dönemi kongre bildirimlerinde Türklerin Orta Asya ile bağlantılı olduğu vurgulanırken, İnönü döneminde bunun yanı sıra, Türklerin Avrupa ile de kan bağı ile bağlantılı olduğu üzerine araştırmalar yoğunlaşmıştır. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi hocalarından olan Yusuf Ziya, Türklerin Yunanlılar ile akraba

²¹⁰ Ali Rıza Cihan, **İsmet İnönü’nün TBMM’deki Konuşmaları 1920-1973**, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay. C.2, Ankara, 1993, s. 28.

²¹¹ Yaşar Özüçetin, Nadar Senem, “Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Dersinin Üniversiteler Düzeyinde Okutulmaya Başlanması ve Gelinen Süreç”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.5, S.11, 2010, s. 471.

²¹² Elbir, Karakaş, **a.g.m.**, s. 386.

olduğunu ayrıca Yunan dili ve medeniyetinin onlara Türklerden bir armağan olduğu iddiasında bulunmuştur. Yusuf Ziya, Yunan tanrılarının eski Türk tanrıları olduğunu dile getirerek, Yunan medeniyetinin köklerinin Türklere dayandığı görüşünü ortaya atmıştır.²¹³

1948'e gelindiğinde toplanan dördüncü Tarih Kongresi kararlarında ise Yunanlıların Türk olduğu iddialarından vazgeçilerek bir nevi, Atatürk dönemi tarih anlayışına yakın bir çizgide hareket edilmiştir. Bu dönemde Belleten de, Hitit kazı çalışmaları sonucu yayınlanarak, Hititlerin Türk olabilmeleri ihtimali üzerinde durulmuştur. Ayrıca, 1948'den sonra TTK yayınları arasında Selçuklu ve Osmanlı Devleti Tarihi çalışmalarında önemli bir artış söz konusu olmuştur.²¹⁴

Sonuç olarak, İnönü dönemi tarih anlayışı hümanist bir anlayış çerçevesinde Őekillendiđi için Atatürk döneminde ulusal köklere dönmeye yönelik tarih araştırmalarından farklı bir yol izlenmiştir. Bu dönemde, dünya tarihine ve Helenistik unsurlara daha ağırlık verilerek Türk tarihi ile söz konusu medeniyetlerin tarihi birleştirilmek istenmiştir. TTK ise araştırmalarında bu nedenle özgün bir metot izleyememiş ve hümanist tarih anlayışının oluşmasında görev almıştır. Ancak, sonraki dönemlerde hümanist tarih anlayışından vazgeçilmiştir denilebilir.

²¹³ Şeker, **a.g.t.**, s. 80, 81.

²¹⁴ Şeker, **a.g.t.**, s. 82.

2.3 EDEBİYAT

İnönü dönemi edebiyat anlayışında genellikle hümanist bir anlayış hüküm sürmüştür. Bu dönem edebiyatında en etkili kol çeviri kolu olarak görülmektedir. Edebiyatta, Batı'dan yapılan klasik çevirileri neticesinde, Latin medeniyetini daha iyi bir şekilde kavramak amaçlanmıştır. Bu nedenle, dönem edebiyatının daha iyi anlaşılabilmesi için, dönemde yapılan çeviri hareketlerinin incelenmesi faydalı olacaktır.

Türkiye'de ilk defa sistemli ve kapsamlı çeviri hareketleri, İnönü döneminde, Hasan Ali Yücel'in Bakanlığı döneminde gerçekleşmiştir. Ancak çeviri konusunda İnönü dönemi öncesinde de bir takım gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmelere kısaca göz atılacak olursa;

İlk çeviri hareketleri Osmanlı Devleti dönemine kadar uzanmaktadır. Lale devrinde, Nevşehirli İbrahim Paşa tarafından yirmi beş kişilik bir çeviri kurulu oluşturularak, dönemdeki çeşitli kitapların çevirisi yaptırılmıştır. 1832'ye gelindiğinde ise bir Tercüme Odası oluşturularak, Devletin yabancı konsolosluklarla yapmış olduğu yazışmalar bu odanın çalışmaları ile yürütülmüştür. Tanzimat dönemine kadar yapılan çeviri faaliyetlerinde daha çok dini içerikli kitap çevirileri yapılırken, Tanzimat dönemiyle birlikte, Batı'nın sanat ve felsefe düşünceleri ile alakalı eserlerin de çevirileri yapılmaya başlanmıştır. Bu süreç içerisinde meşrutiyet dönemine gelindiğinde, çeviri çalışmaları hız kazanmış ve Hammer'in Osmanlı

Tarihi çevirilerinin yanında, Shakspeare ve Schiller'den önemli çeviriler yapılmıştır.²¹⁵

Bu bağlamda, çeviri hareketleri Cumhuriyet dönemine kadar sürmüştür. Atatürk dönemine gelindiğinde, 1924'te “*Telif ve Tercüme Heyeti*” kurularak, öğretim kurumları için gerekli görülen bir takım kitapların çevirisi görevi verilmiştir. 1926'da ise heyetin bu görevi “*Dil Heyeti*” ne verilmiştir.²¹⁶

Cumhuriyet döneminde ve öncesinde, çeviri konusunda en kapsamlı ve sistemli çalışma İnönü döneminde gerçekleşmiştir. İnönü dönemi çeviri hareketlerinin başlangıcı 1-5 1939 tarihlerinde toplanan I. Neşriyat Kongresi olarak kabul edilebilir. Yücel'in çabası ile toplanan bu kongrenin amacı, Türkiye'de yayıncılık alanında ortaya çıkan sorunları tartışmak ve bu konuda çözüm önerileri getirmektir. Yücel, kongrenin açılış konuşmasında, bundan sonra çok geniş kapsamlı ve sistemli bir şekilde bir çeviri programı belirlenmesi gerektiği üzerinde durmuştur.²¹⁷ Ayrıca, Yücel kongrede, sadece Türk yazarların eserlerinin okunması ile çağdaşlaşmanın sağlanamayacağını belirterek, Batı eserlerinin Türkçeye çevrilmesi gerektiğini belirtmiştir. Yücel, böylece Türk toplumunun, Batı kültürünün bir üyesi olma yolunda mesafe kat edeceğine inanmaktadır.²¹⁸

²¹⁵ Vedat Günyol, “*Türkiye’de Çeviri*”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yay. C.2, İstanbul, 1983, s. 325, 326, 327.

²¹⁶ Şinasi Sönmez, **Eğitim ve Siyasette Hasan Ali Yücel**, T.C. Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 2000, s. 51.

²¹⁷ Suat Karantay, “*Tercüme Bürosu Normlar ve İşlevler*”, **Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Çevirileri Seçkisi**, Haz. Öner Yağcı, T.C. Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1999, s. 341; Hasan Anamur, “*Hasan Ali Yücel ve Bir Aydınlanma Yolu Olarak Çeviri*”, **100. Doğum Yıldönümünde Hasan Ali Yücel**, Haz. Songül Boybeyi, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay. Ankara, 1998, s. 121, 122.

²¹⁸ Turan, **a.g.e.**, s. 226.

Ayrıca Yücel, Birinci Türk Neşriyat Kongresi Kitabının ön sözünde: “*Bundan sonraki çalışma safhası, kongrede aldığımız ilhamlarla esaslı bir neşriyat programı vücuda getirmek, bunun gerçekleşmesine devletçe tedbirler alınmasını temine gayret etmek olacaktır. Bu hususta en büyük emniyet ve itimadı, Türk milletinin irfan ve medeniyetçe yücelmesini büyük bir gaye bilen Milli Şefimiz İsmet İnönü’nün basım ve yayın işinde gösterdikleri yakın alaka ve önemde bulmaktayız.*”²¹⁹ diyerek, yapılacak olan çalışmalarda İnönü faktörünün önemini vurgulamıştır.

Kongre sonucu altı encümen oluşturulmasına karar verilmiş ve bu encümenlerden bir tanesini de “*Tercüme İşleri Encümeni*” oluşturmuştur. Ağırlıklı olarak CHP milletvekilleri, öğretmenler, öğretim görevlileri ve yazarlardan oluşan encümen, yapmış olduğu çalışmalar sonucunda, 248 eser tespit ederek bunların Türkçeye çevrilmesi gerektiği kararına varmıştır.

Encümenin tespit etmiş olduğu listedeki eserlerin 101’ini Fransız yazarlar oluştururken, 41’ini İngiliz, 35’ini Latin ve Yunan ve 29’unu ise Rus yazarlar oluşturmaktadır. Encümen tavsiye raporunda, listedeki eserlerden özellikle hümanizmle ilgili olanlarının tam ve asıllarından çevrilmesi gerektiğini, çevirilerin hızlı bir şekilde yapılabilmesi için görevi Maarif Vekilliği’nin üstlenmesi gerektiği, sürekli bir tercüme bürosu ve çeviri dergisinin kurulmasını ifade etmiştir.²²⁰

Encümenin vermiş olduğu rapor da dikkate alınarak, eski ve yeni klasik yapıtları Türkçeye çevirebilmek amacı ile sürekli bir “*Tercüme Bürosu*” kurulması

²¹⁹ Hasan Ali Yücel, “*Hasan Ali Yücel’in Birinci Türk Neşriyat Kongresi Kitabına Önsözü*”, **Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Çevirileri Seçkisi**, Haz. Öner Yağcı, T.C. Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1999, s. 231.

²²⁰ Korucu, **a.g.t.**, s. 114, 117, 118, 119.

kararlaştırılmıştır. 1940’da kurulan, Nurullah Ataç’ın başkanlık ettiği ve Saffet Pala’nın yazmanlığını üstlendiği Tercüme Bürosu’nun üyeleri ise; Sabahattin Ali, Sabahattin Eyüboğlu, Enver Ziya Karal ve Bedrettin Tuncel gibi isimlerden oluşmuştur. Bunun yanında bir de Tercüme Dergisi çıkarılmaya başlanmıştır. Adnan Adivar’ın başkanlığındaki bu dergi, 1940’dan 1966’ya kadar toplam 85 sayı olarak yayımlanmıştır. İki bölümden oluşan derginin ilk bölümünde orijinal metinle birlikte şiir, öykü ve romanlar yayımlanırken, ikinci bölümde güncel çeviri üzerine tartışma platformu yer almaktadır.²²¹

Tercüme Bürosunun kurulması ile birlikte, o güne kadar dağınık ve gelişigüzel bir şekilde yapılan çeviri faaliyetleri, sistemli bir şekle sokulmak istenmiştir. Nitekim bu zaman kadar ciddi bir devlet desteği olmadığı için, çeviri konusunda aydınlar, seviyeyi istenilen düzeye çıkartamamışlardır. 1940-46 yılları arasında Nurullah Ataç ve Sabahattin Eyüboğlu önderliğinde sürdürülen çeviri faaliyetleri sonucunda, Türk edebiyatına yaklaşık olarak dokuz yüz eser kazandırılmıştır. Bürodaki çevirmenler arasında; Ataç, Eyüboğlu, Orhan Burian, Saffet Korkut, Azra Erhat, İrfan Şahinbaş, Nurettin Sevim ve Bedrettin Tuncel dikkat çeken isimler olmuştur.

Bu kadro ile çok önemli klasikler Türk edebiyatına kazandırılırken, İnönü: *“Eski Yunanlılardan beri milletlerin sanat ev fikir hayatlarında meydana getirdikleri şaheserleri dilimize çevirmek, Türk milletinin kültüründe yer tutmak ve hizmet etmek isteyenlere en kıymetli vasıtayı hazırlamaktadır. Edebiyatımızda, sanatlarımızda ve*

²²¹ **Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Çevirileri Seçkisi**, Haz. Öner Yağcı, T.C. Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1999, s. 231; Sönmez, **a.g.e.**, s. 54; Mustafa Çıkar , *“Tercüme Bürosu”*, **Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Çevirileri Seçkisi**, Haz. Öner Yağcı, T.C. Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1999, s. 346.

*fikirlerimizde istediğimiz yüksekliği ve genişliği bol yardımcı vasıtalar içerisinde yetişmiş olanlardan beklemek, tabii yoldur. Bu sebeple, tercüme külliyyatının kültürümüze büyük hizmetler yapacağına inanıyoruz.”*²²² diyerek, bu konudaki inancını ortaya koymuştur.

Yapılan tercüme faaliyetlerinde ilk tercüme arasında, Shakspeare'den “*Hakikate Dair*”, Goethe'den “*Okumaya Dair*”, F. Bacon'dan “*Düşünceler*”, P. Valery'den “*Gölgesini Kaybeden Adam*” ve A. Van. Chamisso'dan “*Şamdancı*” gösterilebilir.²²³ Yücel'in tespitlerine göre 1940-50 yılları arasında; 1940'da 10, 1941'de 13, 1942'de 28, 1943'te 71, 1944'te 103, 1945'te 129, 1946'da 165, 1947'de 58, 1948'de 52, 1949'da 73 ve 1950'de, 41 eser Türkçeye çevrilmiştir.²²⁴

Yapılan bu çevirilerde sadece edebi eserler değil, bunun yanında felsefi ve ansiklopedik eserlerinde çevirisi yapılmıştır. Bu amaçla ilk olarak, Leiden'in İngilizce, Fransızca ve Almanca olarak yayımlanmış olduğu “*Encyclopedie de Islam*” adlı ansiklopedik eserinin çevirisine karar verilerek, 13 ciltten oluşan İslam Ansiklopedisi 1988'de bitirilmiştir. Yine, “*Larousse du Vingtieme Siecle*” ansiklopedisi örnek alınarak İnönü ansiklopedisi meydana getirilmiştir.²²⁵

Çeviri yapılan eserler arasında en çok çevirisi yapılan eserler Fransızca olmakla birlikte, Latince ve Yunancadan çevrilen eserler, toplam çevirilerin beşte

²²² Günyol, **a.g.m.**, s. 328; Melahat Özgü “*Klasikler Çevirisinin Kültür Niteliği*”, **Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Çevirileri Seçkisi**, Haz. Öner Yağcı, T.C. Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1999, s. 287.

²²³ Şeker, **a.g.t.**, s. 92.

²²⁴ Hasan Ali Yücel, “*Tercüme Cenneti*”, **Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Çevirileri Seçkisi**, Haz. Öner Yağcı, T.C. Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1999, s. 267.

²²⁵ Mustafa Çıkar, **Hasan Ali Yücel ve Türk Kültür Reformu**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay. Ankara, 1997, s. 85, 86.

birini kapsamaktadır.²²⁶ Yapılan bu tercümeleler, bu tarihten sonraki Türk edebiyatını da önemli ölçüde etkilemiştir. Böylece, dış dünyaya açılan Türk edebiyatında, dünyaca ünlü edebiyatçı ve yazarlardan izler bulmak kaçınılmaz hale gelmiştir.²²⁷

Hasan Ali Yücel döneminde yoğun bir şekilde yapılan tercüme faaliyetlerini o dönem içerisinde, entelektüel camianın bir bölümü desteklerken bazıları ise bu çalışmalara yönelik bir takım eleştirilerde bulunmuşlardır.

Çeviri faaliyetleri içerisinde yer alarak, önemli çalışmalarda bulunan Azra Erhat: *“Tercüme Bürosu, Tercüme Dergisi ve Klasikler çevirileri Türkiye’de bir çığır açmıştır. Bu çığır bütünü ve çeşitli yönleri ile burada incelememe olanak ve yer yoktur. Bu çığır kültür ve edebiyatımızda yenilik getirmekle, dilimizi biçimlendirmekle kalmadı, yayın hayatımızı da bir düzene soktu, bilimde metne ve somut gerçeğe dayanılmasına yol açtı, dünya düşünüyü yazını ve sanatı ile alış-verişe koydu Türk aydınını ve sanatçısını. Yazara ve okura bir kitap ahlakı aşıladı. Sağladığı faydalar ve değerler sonsuzdur. Açtığı yolda yürüyoruz, daha çok yürüyeceğiz...”*²²⁸ diyerek, çevirilerin Türk yazın hayatına ne gibi katkılar sağladığını ve Türk düşün hayatını ne açıdan etkilediğini ifade etmiştir.

Bedrettin Tuncel ise, dünya edebiyatının ve düşünce tarihinin önde gelen kişilerinin anlaşılabilmesinin, onların biyografilerinin okunması ile mümkün olamayacağını belirterek, *“Eflatun: ünlü Yunan filozofudur. Şu yüzyılda, şurada*

²²⁶ Korucu, **a.g.t.**, s. 125.

²²⁷ Nedim Gürsel, *“Uygurluk ve Çeviri”*, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yay. C.2, İstanbul, 1983, s. 323.

²²⁸ Azra Erhat, *“Tercüme Bürosu”*, **Cumhuriyet Dönemi Düşünce Yazıları Seçkisi**, Haz. Konur Ertop, T.C. Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1998, s. 305.

yaşamıştır. Anasının adı, babasının adı... Şunu severdi, bunu sevmeydi. Hayat, dünya, insanlar, devlet üzerine şunu söylemiştir, bunu söylemiştir, ama nasıl söylemiştir, hangi dilde söylemiştir, o yok..."²²⁹ ifadelerinde bulunarak, bu tür bir anlayış ile kişilerin dünya görüşlerinin ve fikirlerinin anlaşılmasının çok zor olduğunu vurgulamış ve bu kişilerin eserlerinin ancak, asıllarının ve tercümelerinin okunarak anlaşılacağı görüşünü savunmuştur. Bu nedenle, bu dönemdeki çeviri faaliyetlerinin en büyük destekçileri arasında yer aldığı söylenebilir.

Yapılan çevirilerin ulaştığı başarı konusunda Sabahattin Eyüboğlu örneğini veren Güzin Dino, Eyüboğlu'nun çevirilerinden Montaigne, La Fontaine ve Rabelais gibi Fransız yazarların eserlerini, sanki bu yazarların eserlerini Türkçe yazmışlar gibi çevirmesini büyük bir başarı olarak görmüş ve bu yazarların, Eyüboğlu sayesinde Türkiye'de çok önemli bir sanatsal düzeye eriştiğini dile getirmiştir.²³⁰

Erol Güngör ise, "*Klasikler hareketi Batı medeniyeti hakkında yeni bir anlayış getiriyordu. Bu yeni anlayış, Atatürk devrindeki tarih ve medeniyet tezine açıkça karşı olmamakla birlikte, onun yerine geçmek üzere ortaya atıldı... Bu günkü Batı medeniyeti, Yunan kaynaklarına dayanıyordu. Onu öğrenebilmek ve ona katılabilmek için bu kaynakları Sofokles'ten İbsen'e, Eflatun'dan Bergson'a kadar okumak gerekiyordu. Klasikler hareketi Türkiye'ye Batı kültürünü yerleştirme yolunda, Atatürk inkılâpları kadar radikal bir tavrın eseri idi.*"²³¹ ifadelerini

²²⁹ Bedrettin Tuncel, "*Hasan Ali Yücel ve Tercüme*", **Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Çevirileri Seçkisi**, Haz. Öner Yağcı, T.C. Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1999, s. 270.

²³⁰ Güzin Dino, "*Sabahattin Eyüboğlu ve Türkiye'de Çeviri Hareketleri*", **Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Çevirileri Seçkisi**, Haz. Öner Yağcı, T.C. Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1999, s. 299, 300.

²³¹ Elbir, Karakaş, **a.g.m.**, s. 390.

kullanarak, Batı medeniyetinin daha iyi bir şekilde kavranabilmesi için, klasik çevirilerinin bu noktadaki önemine dikkat çekmiştir.

Bu dönemdeki çeviri faaliyetleri, devrin bir takım aydınları tarafından ise eleştiri konusu olmuştur. Bu konuda Semiha Ayverdi, Batı'nın doğu kültürü araştırmalarında, İslam dünyasından etkilenirken bunun adına "Şarklılaşma" demeyerek, felsefesini Grek-Roma kültürüne bağlamakta direndiğini belirtmiştir. Ayverdi, İnönü dönemindeki, hümanist anlayışın temel hedefinin "Garphlaşmak" olmasını eleştirerek, bu durumun Milli bir kültürden koparak "Garphlaşma" anlayışına dönüştüğünü savunmuştur.²³²

Çeviri hareketine en sert eleştirilerde bulunan aydınlar arasında Atilla İlhan'da gösterilebilir. İlhan, Ayverdi gibi, bu çalışmaların Türk milli kültürü anlayışı ile ters orantılı olduğunu düşünerek bu konudaki düşüncelerini: "Çağdaş Türk edebiyatında çevirinin katkısı büyüktür. Bizim kafamız öylesine ütülenmiştir ki, aramızdan yerli roman okumayı küçümseyenler, -küçümsemek ne laf- ayıp sayanlar çıkmıştır. İnönü Cumhuriyeti, Yunan/Latin kültürüne yöneldiğinden, lise hayatımızda, Aristophanes, Euripides, Sophocles vb. handiyse ders kitabı diye okutulurdu... 40'lı yıllarda Türk edebiyatı 'ulusal' bir 'bileşim' aramıyordu ki! Tıpkı Tanzimat edebiyatı gibi, çeşitli Batılı edebiyatlara özeniyordu. ... Önemli olan, çeviri olayına nasıl yaklaştığımız, o sıralar, 'klasikler' çevrilecek deniyor, fakat ağırlık Yunan/Latin klasiklerine, Fransız, Alman, İngiliz klasiklerine veriliyor; göstermelik olsun diye, bir iki Mevlana, Şeyh Sadi vs. yayınlandı galiba, yayınlandı ama esamisi

²³² Şeker, a.g.t., s. 97, 98.

*okunmuyor ki! Liselere Sophokles'i sokuyor, Mevlana'yı kapının dışında bırakıyor. Ne demek bu, sömürgelerde olduğu gibi Batılı 'meteropol' kültürüne başatlık tanımak, ana kültüre üvey evlat muamelesi yapmak değil mi?"*²³³ şeklinde ifade etmiştir. İlhan çevirilerde daha çok yabancı kaynaklara ağırlık verilmesinin, milli kültürü olumsuz yönden etkilediğini savunarak İnönü dönemi edebiyat çalışmaları ile Tanzimat dönemi edebiyat çalışmaları arasında benzerlik kurmuştur.

Çeviri faaliyetlerinin yoğun olarak yaşandığı İnönü döneminde, II. Dünya Savaşı'nın da etkisiyle çeşitli edebiyat akımları meydana gelmiştir. Bunlardan en önemlilerini; Garipçiler-Birinci Yeniler ve Toplumsal Gerçekçiler oluşturmaktadır.

1940'lı yılların şartları, İnönü dönemi edebiyatına yön vermesi açısından önemlidir. Atilla Özkırımlı : *"II. Dünya Savaşı'nda tarafsızlığın seçilmesi, sola açık düşünüşe sınırlı da olsa başlangıçta hoşgörülü davranılmasına yol açmıştır. Bunun en belirgin örneği dergilerde görülür. 1939 sonlarından 1946'ya kadar süren bu dönemde, sol düşünüşün temsil edildiği ve sanatın toplumsal işlevinin savunulduğu yeni dergiler çıkarılır... Türkiye savaşa girmemiştir ama savaşın etkileri toplumun yaşayışında, özellikle ekonomide büyük ölçüde hissedilmektedir. Bu nedenle, antifaşist, savaşa karşı düşünüş edebiyata da egemen olur."*²³⁴ ifadelerini kullanarak, İnönü dönemi edebiyatının şekillenmesinde, dönemin şartlarının önemli bir rol oynadığını, dünya şartlarının dönem edebiyatçılarının eserlerine yansıdığını vurgulamaktadır.

²³³ Atilla İlhan , *"Atilla İlhan'la Çeviri Üzerine"*, **Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Çevirileri Seçkisi**, Söyleşi: Selim İleri, Haz. Öner Yağcı, T.C. Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1999, s. 131

²³⁴ Atilla Özkırımlı, *"Ana hatlarıyla Edebiyat"*, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yay. C.3, İstanbul, 1983, s. 591.

Garip akımının kurucuları arasında; Orhan Veli Kanık, Oktay Rıfat Horozcu ve Melih Cevdet Anday yer almaktadır. Marksizm'e yakın bir akım olan Sürrealizm akımından etkilenen Garip akımı savaş şartlarından dolayı, toplumsal bunalımın artış gösterdiği bir dönemde ortaya çıkmıştır.

Alışılmadık, değişik anlamına gelen “*Garip*” sözcüğünü, kurdukları akımın adı olarak benimseyen Garipçiler, şiirde vezin ve kafiyeye karşı çıkarak halkın kullandığı dilin, şiirde en etkili dil olduğunu savunmuşlardır. Sanat toplum içindir anlayışını benimseyen Garip akımı, kendinden önceki birçok edebi birikime tepki olarak, özellikle Varlık Dergisi'nde çok sayıda eser yayımlamışlardır. Şiirlerinde genellikle savaş şartlarının etkisiyle, toplumsal olaylara değinen Garip akımı temsilcileri, farklı üslupları ile dönem edebiyatında önemli bir yer edinmişlerdir.²³⁵

Batılılaşma sürecinin hız kazandığı bir dönemde ortaya çıkan Garip akımı, bu süreç içerisinde Batılı edebiyatçıların etkisi altında kalmışlar ve eserlerinde yeniliklere açık olmak gerekliliğini vurgulamışlardır. Garip akımının kurucularından Orhan Veli: “*Şiir Türkiye’de doğuş halindedir... Bu güne kadar Türkiye’de hiçbir şekilde şiir yoktu*” diyerek başlattıkları akımı savunmuştur. Ancak Garipçilerin bu tutumu, dönem edebiyatçılarının eleştirilerine neden olmuştur.²³⁶

²³⁵ Adem Çalışkan, “*Ana Çizgileriyle Cumhuriyet Devri Türk Şiirine Teorik Bir Yaklaşım 1923-160*”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 3, S. 10, 2010, s. 160, 163; Necati Tonga, “*Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Divan Şiiri Tartışmaları ve Gelenekten Faydalanma*”, **Turkish Studies**, C.2, S.4, 2007, s. 777.

²³⁶ Yasemin Mumcu Ay, “*Türk Şiirinde Garip Hareketi*” **Turkish Studies**, C.4, S.1-2, 2009, s. 1243.

İnönü döneminde etkili olan diğer edebiyat akımı ise “*Toplumsal Gerçekçiler*” olmuştur. Başını Nazım Hikmet’in çektiği bu akım “*Marksizm*” den etkilenmiştir. II. Dünya Savaşı’nın yarattığı olumsuz etki, Toplumcu-Gerçekçi yazarların ön plana çıkmasına sebep olmuştur.²³⁷ Özellikle 1946’dan sonra çok partili hayata geçişin vermiş olduğu imkânların da etkisiyle, toplumsal gerçekçiler ön plana çıkmışlardır. Toplumcu-Gerçekçi akımın öncüleri arasında; Cahit Irgat, Ceyhun Atıf Kansu, Ömer Faruk Toprak, Nevzat Üstün, Enver Gökçe, Metin Eloğlu, Mehmet Kemal ve Ahmet Arif gösterilebilir.²³⁸

2.4 HALKEVLERİ

1932’de kurulan Halkevleri, Cumhuriyet dönemi kültür hayatına önemli izler bırakmıştır. Atatürk’ün ölümüne kadar önemli görevler üstlenen Halkevleri, onun ölümünden sonra, İnönü döneminde de aynı amacını devam ettirmiştir.

1938’de, Halkevlerinin sayısı 210’a üyelerinin sayısı ise 90.000’e yükselmiştir. İnönü’nün Cumhurbaşkanı olması ile Halkevlerinde bazı değişiklikler söz konusu olmuştur. İnönü, nüfusu az olan yerlere Halkevleri yerine daha küçük boyutta olan fakat aynı işlevi gören Halk Odaları açılmasını gerektiğini düşünmüş ve CHP’nin 29 Mayıs 1939’daki beşinci kurultayında Halk Odalarının açılmasını karar verilmiştir. Bu bağlamda Halk Odaları, en az 150 üyenin bulunduğu ilçe, kasaba ve bucaklarda açılmıştır. Halk Odalarında, Halkevlerinde bulunan kollar bulunmamış ama Halkevlerinde yürütülen tüm etkinlikler yürütülmüştür. Alınan bu kararlar

²³⁷ Hande Sonsöz, *II. Dünya Savaşı’nın Türk Hikâye ve Romanına Etkileri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, İstanbul, 2010, s. 49.

²³⁸ Çalışkan, *a.g.m.*, s. 168.

doğrultusunda, ilk olarak 1940'da 141 Halk Odası açılmıştır. 1946'ya gelindiğinde ise, halkevlerinin sayısı 455'e yükselirken Halk Odalarıysa 4066'yı bulmuştur. Daha sonraki yıllarda Halkevleri ve Odalarının yurt dışı şubeleri de açılmıştır.²³⁹

İnönü dönemi Başbakanlarından Şükrü Saraçoğlu, Halkevlerinin açılışının 13. Yıldönümü nedeniyle yapmış olduğu konuşmasında: *“Halkevi bilindiği gibi, çok taraflı bir kurumdur. Bir Halkevini çevirmek için çok üyesinin bulunması lazımdır. Onun için köylerimizde, bir Halkevinin çekirdeği demek olan ve köyün yapısına daha elverişli durumda bulunan Halk odalarını açıyoruz... Bir Halk odası, toplanma için yeter genişlikte bir salonla, iki üç tane çalışma odasından ibarettir. Bu küçük yuva, her zaman temiz, bakımlı, içinde bir okuma yeri, bir radyosu bulunan, kadın-erkek vatandaşlar için bir arada toplanma yerleridir. Burada köyün işleri konuşulmak için toplanılır.*

Burada gazete, dergi, kitap okumak için toplanılır... Aydınlar, öğretmen, eğitimci, sağlık memuru... Gibi arkadaşlar, halk odalarında birleşir konuşurlar... Köy gençliğinin güzel sanatlar ve spor zevkini halk odaları düzenler. Çiftçinin, köylünün sağlığı ve çalışması için yararlı bilgiler, konuşma suretinde veya kurslar açarak öğrenme suretinde burada sağlanır. Okuma ve yazma bilmeyen yetişkinler, burada okuma ve yazma öğrenmeye çalışırlar.”²⁴⁰ ifadelerini kullanarak, Halk Odalarının amacını, işlevini, ülke kalkınmasındaki yeri ve önemini dile getirmiştir.

²³⁹ Turan, a.g.e., s. 229, 230.

²⁴⁰ BCA 030 01 11 64 10

İnönü dönemi ile birlikte, Halkevleri ve Odalarında bir takım değişiklikler yaşanmıştır. Buna göre, Halkevlerinde ve Odalarında artık Atatürk'ün yanında, İnönü'nün de portresi asılmaya başlanmıştır. Ayrıca, dönemde hümanist kültürün ağırlık kazanması sebebiyle Halkevlerine bu yönde bir anlayış hâkim olmaya başlamıştır. Atatürk döneminden farklı olarak, İnönü döneminde Halkevlerinde hümanist anlayışın etkili olmaya başlaması bir takım eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Bu konuda Kadir Şeker: *“1938’den itibaren halkevlerinin verim ve dinamizminde de değişimler yaşanmaya başlamıştır. Tarih ve dil meselelerinde hümanist anlayışa verilen ağırlık ve halkevlerine Batılı motiflerin ağır bastığı sanat eserlerinin özendirilip sergilenmesi yönünde eğitim faaliyetleri artmıştır. Bu durum merkezden köye yönelik, tepeden inme yaklaşımları getirmiştir. Taşrada, hümanist düşünce sahiplerinin getirdiği öneriler üzerine verilen konferanslar ve Batı klasiklerinden uyarlanan temsillerin verilmesi, bu kültüre yabancı olan halkın, Halkevleri ve odalarına olan ilgisinin azalmasına neden olmuştur.”*²⁴¹ ifadelerini kullanarak, halkevlerinde etkili olmaya başlayan bu yeni anlayışa, halkın bir anda uyum sağlayamadığına dikkat çekmiştir.

İnönü dönemi Halkevleri kollarının faaliyetlerinde hümanist kültür önemli bir yer tutmaktadır. Bu dönem Halkevleri müzik çalışmalarında Batı müziği ağırlıklı olarak ele alınarak, Mozart, Vivaldi, Haydn, Shubert ve Çaykovsky'nin gibi Batılı bestekârların eserleri işlenmiştir. Aynı zamanda, halk müziği ile Batılı müzik

²⁴¹ Şeker, a.g.t., s. 21; Fatma Er, **Milli Şef Döneminde Çağdaşlaşma Anlayışı ve Uygulamaları (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Ank, 2000, s. 17.

anlayışının birleştirilmesi amaçlanarak, halk müziklerinin piyano eşliğinde çalınması istenmiştir.²⁴²

1940'lı yıllarda müzik çalışmaları için Türkiye'ye birçok yabancı sanatçı getirilmiştir. Bu durumun da etkisiyle, fasıl müziğe karşı olan ilgi azalırken Batı tarzı müzik anlayışı ön plana çıkarılmıştır. Dönemde, çok sesli müziğe ve orkestraya önem verilmesi bu düşüncenin bir sonucudur. Buradaki amaç ise; Batıda olduğu gibi, bando ve koroların halkın müziğe olan ilgisinde artış kaydedileceğinin düşünülmesidir.²⁴³ Bu açıdan bakıldığında, Halkevleri müzik çalışmaları ile Batılı tarzda ve klasik müzik temelinde bir müzik anlayışı oluşturulmak istenmiştir.²⁴⁴

Müzik konusunda atılan önemli adımlar, tiyatro alanında da gerçekleştirilmek istenmiştir. Halkevleri tiyatro kolu sayesinde, ülkedeki yetenekli gençler keşfedilerek bu alanda yetişmeleri amaç edinilmiştir. Gençlere sahne, dekor ve sahne malzemeleri başta olmak üzere birçok konuda destek verilmiştir. Ayrıca, Halkevlerinin teşvikiyle, toplum baskısından çekinerek tiyatrodan uzaklaşan kız çocukları da temsil kollarına alınarak, onlara da bu alandaki yeteneklerini gösterme fırsatı sunulmuştur.²⁴⁵ Bunun yanında, Halkevlerinde sahnelenen bazı temsiller bir takım eleştirilere de maruz kalmıştır.²⁴⁶

²⁴² Nurhan Karadağ, **Halkevleri Tiyatro Çalışmaları 1932-1951**, T.C. Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1998, s. 84, 86.

²⁴³ Bayraktar, **a.g.e.**, s. 114, 115.

²⁴⁴ Şeker, **a.g.t.**, s. 22.

²⁴⁵ Oğuz Temizhan, **Halkevleri ve Halkevlerinin 1932-1940 Arası Eğitim Faaliyetleri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Ankara, 2006, s. 75, 76.

²⁴⁶ 23 Şubat 1942'de Çankırı Halkevindeki temsilde, cüppeli ve sarıklı olarak gösterilen köy imamına yapılan ağır hakaretler sonucunda, yapılan bu gösteri halk tarafından, dönemin Diyanet İşleri Başkanı M. Şerafettin Yaltkaya'ya bildirilmiş, Yaltkaya'da bu durumu, 28.04.1942'de yazılan bir dilekçe ile Başbakanlığa bildirecek duyulan üzüntüyü dile getirmiştir. (BCA 030 10 26 151 17)

Bu dönemde, Halkevleri aracılığı ile dil ve edebiyat alanında da önemli çalışmalar söz konusu olmuştur. 1940'dan sonra 405 halk evinin 175'inde dil ve edebiyat kolu açılmıştır. Açılan bu kollar aracılığı ile dil ve edebiyat yarışmaları düzenlenerek dereceye girenlere çeşitli ödüller verilmiştir. Ayrıca, Halkevleri tarafından hazırlanan halk türküleri, kısa konuşmalar, öğütler, atasözleri ve şiirler radyo aracılığı ile geniş kitlelere dinletilme olanağı bulmuştur.

1940'dan sonra Halkevleri, önemli konferanslara imza atmıştır. Başta edebiyat ve tarih olmak üzere çeşitli konularda verilen konferanslarda, konferans konusu, verilen yerin şartlarına göre belirlenmiştir. Halkevleri dil ve edebiyat kollarının düzenledikleri konferanslar üç şekilde yapılmıştır:

1. “ *CHP tarafından, profesörlere ve doçentlere verdirilen konferanslar.*
2. *Halk evleri üyelerinin konularını kendileri seçerek verdikleri konferanslar*
3. *Asgari çalışma programına göre, 1939 senesi içinde bütün halk evlerinde verilmesi istenilen konferanslar.”²⁴⁷*

Yapılan bu konferanslara yabancı ülkelerden de katılım gerçekleşmiş, özellikle 1940'lardan itibaren yoğunluk kazanan Türk-İngiliz kültürel iş birliği çerçevesinde İngiliz konuşmacılar, Türkiye'de birçok konferansa katılmışlardır. Burada, İngilizce kurslarda veren yabancı konuşmacılar, Batı hayatına dair yaşantıları halkevlerinde dinleyenlerle buluşturmışlardır.²⁴⁸ Görüldüğü gibi dönemde halk evleri tarafından geniş kapsamlı bir konferans programı hazırlanmıştır.

²⁴⁷ Nurcan Toksoy, **Halkevleri**, Orion Yay. Ankara. 2007, s. 260, 262, 264.

²⁴⁸ Şeker, **a.g.t.**, s. 23.

Halk dershaneleri ve kurs kolu faaliyetleri sonucu, 1944’de sayısı 103 olan bu kurslar, 1945’te 145 olmuş, 1946’ya gelindiğinde ise 80 kurs daha açılmıştır. Açılan bu kursların toplam öğrenci sayısı ise 10.000’ni geçmiştir Açılan bu kurslar arasında İnönü döneminde yaygınlaşan dil kurslarının önemli bir yeri vardır. Dil kurslarında, Almanca, İngilizce ve Fransızca, ağırlıklı olarak verilmiştir. Söz konusu kursların normal derslikler dışında, fabrikalarda, iş yerlerinde ve ceza evlerinde açıldığı ve kitap-defterlerin yoksullara ücretsiz olarak dağıtıldığı göz önüne alındığında, kursların açıldığı yerlerin kalkınma açısından ne derece önem gösterdiği anlaşılabilir.²⁴⁹

İkinci Dünya Savaşı şartları göz önüne alındığında, alınan savaş tedbirleri sonucunda ülkede ciddi boyutta ekonomik sıkıntı yaşanmıştır. Bu bakımdan Halkevlerinin sosyal yardımlaşma kolu önemli görevler üstlenmiştir. 1940’larda, bu kol sayesinde 38.112 liralık para, 102.279 kilo yiyecek ve 32.370 kilo da yakacak yardımı yapılmıştır. Gerek maddi yardım; gerekse yoksullara yapılan sağlık hizmetleri noktasında, yardımlaşma kolu önemli bir konumda yer almıştır.²⁵⁰

Resim sanatının gelişmesinde Halkevleri önemli bir görev üstlenmiştir. Bu dönemde, Halkevleri öğrencilerinin yapmış oldukları resimler, açılan sergiler aracılığı ile halka tanıtılmıştır. Yapılan bu resim sergileri, bu sanata yeteneği olan kişilerin yeteneklerinin keşfedilmesi adına bir fırsat doğurmuştur.²⁵¹

²⁴⁹ Karadağ, **a.g.e.**, s. 88; Bayraktar, **a.g.e.** s. 136

²⁵⁰ Bayraktar, **a.g.e.**,s. 132; Erol Turgut, **Halkevleri ve Halk Eğitimi (1932-1950) (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Ank, 1998, s. 60.

²⁵¹ Bayraktar, **a.g.e.**, s. 109.

1940'da açılan CHP Halkevleri Birinci Amatör Resim ve Fotoğraf Sergisi'nde birçok genç sanatçı adayı kendisini gösterme fırsatını yakalamıştır. Açılan bu resim sergisinde, 100'ün üzerinde eser sergilenmiş ve sanatçı adaylarına para ödülü verilmiştir. Konu ile ilgili olarak, CHP'den yapılan açıklamada: "... Memleketin en uzak köşesindeki genç kabiliyetleri uyandırarak Türk sanatkârların çoğalmasına hadim olmak, sanat zevk ve anlayışını memleket ölçeğine aşılıyarak, sanatı bir zümrenin malı olmaktan çıkarıp halk tabakalarına götürmek. Onun gelişmesi için muhtaç olduğu tarlayı ve kültürü hazırlamak: Halkevleri amatör resim ve fotoğraf sergileri, bu amacın resim ve fotoğraf bakımından bir tezahürüdür."²⁵² ifadeleri kullanılarak, açılan bu sergiler ile güdülen amaç açıklanmıştır.

Ancak, çok partili hayata geçilmesi ile birlikte, Halkevlerinin durumu da iktidar ve muhalefet arasında tartışma konusu olmuştur. Yapılan bu tartışmaların başlıca nedenleri arasında, valilerin illerde CHP il başkanı gibi hareket etmeleri ve devlet bütçesinden Halkevlerine yapılan yardımlar olmuştur. Yapılan bu tartışmalar üzerine İnönü, Halkevlerine yeni bir biçim verilmesini önermiştir. Bu amaçla, bir komisyon toplanarak rapor hazırlanmıştır. Buna göre;

1. "Yeni kuruluş CHP'ye bağlı olmalıdır.
2. Tesisin kamu yararına çalışır kurumlardan olması yasa ile sağlanmalıdır.
3. Düzenlenecek senette, halkevlerinin kapanması durumunda tüm mallarının CHP'ye geri verilmelidir."

²⁵² BCA 490 01 977 788 1.

Fakat bu kararlar uygulamaya geçirilemediği gibi, Halkevlerinden yararlanmak isteyen DP'lilere, CHP Genel sekreteri T.F. Sılay'ın: *“Yürürlükteki yönetmeliğe göre, başka partilerin halkevlerinden yararlanmalarına olanak bulunmadığını”*²⁵³ bildirmesi ile müsaade edilmemiştir. Daha sonra, 1950 seçimleri sonucunda DP'nin iktidara gelmesiyle birlikte Halkevleri kapatılmıştır.

2.5 KÖY ENSTİTÜLERİ

Temelleri Atatürk döneminde atılan ve İnönü döneminde geniş bir uygulama alanı bulan Köy Enstitüleri, Cumhuriyet tarihinde çok önemli bir görev üstlenmiştir. Amaçları arasında, köy eğitiminin önemli bir yer tuttuğu enstitülerin daha iyi anlaşılabilmesi için, bunlardan önceki eğitim hayatına ve köylerin durumuna kısaca göz atmak konu bütünlüğü açısından faydalı olacaktır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında okuma-yazma oranı hayli düşük bir düzeydedir. Atatürk döneminde, gerek alfabe değişikliği gerekse bu alanda yapılan diğer çalışmalar ile halkın eğitim seviyesi üst seviyelere çekilmek istenmiştir. Yapılan bu çalışmalar ile 1935'e gelindiğinde öğrenim çağında olan 1.920.000 köy çocuğu bulunmaktadır. Ancak bu rakamın sadece 347.071'i okul imkânından yararlanmaktadır. Kentlerde okul sorunu hızla çözülürken köylerde bu gelişme kaydedilememiştir.²⁵⁴

²⁵³ Turan, a.g.e., s. 232, 233.

²⁵⁴ Mahmut Makal, **Köy Enstitüleri ve Ötesi**, Güldiken Yay. Ankara. 1997, s. 55.

Bu dönemde, Türkiye nüfusunun yüzde sekseni köylerde yaşamakta olup ülke çapında 40.000 köy bulunmaktadır. 35.000’inde okul bulunmayan ve okuma-yazma oranının çok düşük olduğu bu köylerde, okur-yazarlığı olan bir kasabalı 10-15 köyün kâtipliğini üstlenmektedir. Ayrıca başta tarım olmak üzere, köy hayatı için gerekli çoğu konuda ilkel metotlar uygulanmaktadır.²⁵⁵

Bu genel tablo çerçevesinde, köylünün ihtiyaçlarına cevap vermek ve başta eğitim olmak üzere birçok konuda köy hayatına canlılık getirmek amacı ile ilk olarak Saffet Arıkan döneminde Köy Eğitmenleri Yasası çıkarılarak Köy enstitülerinin temelleri atılmıştır. 1940’a gelindiğinde, Hasan Ali Yücel döneminde Köy Enstitüleri Yasası çıkarılmış ve son olarak 1942’de Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Yasası çıkarılarak, Köy Enstitülerinin kuruluşu tamamlanmıştır.²⁵⁶

1930’lu yıllara gelindiğinde, ülke nüfusunun yüzde sekseninin yaşadığı köylerde okur-yazar oranı az olduğu gibi, sağlık ve üretim konularında da seviye yakalanamamıştır. Bu bağlamda, 1930-40 yılları arasında, devlet köye hizmet götürmekte oldukça zorlanmıştır. Bu konuda bir takım çabalar olmuşsa da, gerek köylünün beklentilerine uymaması gerekse becerilememesi sonucu başarısız olmuştur. Bu açıdan, köylünün dilinden anlayan aydın tipine ihtiyaç doğmuştur. İşte bu noktada, İsmail Hakkı Tonguç’un fikir babalığını yaptığı Köy enstitüsü projesinin gereksinimi gündeme gelmiştir.²⁵⁷

²⁵⁵ İhsan Güvenç , “*Kuruluş*”, **Köy Enstitüleri Amaçlar-İlkeler-Uygulamalar**, Haz. Mustafa Aydoğan, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yay. Ankara, 2007, s. 21, 25.

²⁵⁶ Bekir Semerci, “*Yeni Arayışlar*“, **Köy Enstitüleri Amaçlar-İlkeler-Uygulamalar**, Haz. Mustafa Aydoğan, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yay. Ankara, 2007, s. 35; Feyzullah Ertuğrul, **Köy Enstitüleri Sistemi ve Düşündürdükleri**, Güldikeni Yay, Ank, 2001, s. 47.

²⁵⁷ Necdet Aysal, “*Anadolu’da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri*”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S. 35-36, Kasım 2005, s. 270.

Köy Enstitüleri kurulurken beklenen amaçlar şu şekilde özetlenebilir:

- *“Köy öğretmeni ve diğer meslekler içerisinde, köye gerekli olacak elemanları yetiştirebilmek.*
- *Yeni öğretmen tipinin köyde önder rolü oynayabilmesi için, farklı bir öğrenim süreci ve yöntemini uygulayabilmek.*
- *Eğitim aracılığı ile tarımsal ekonominin rasyonelleştirilmesini sağlamak.*
- *Yalnızca öğrenim çağında olanlara okuma-yazma öğretmeye yönelik değil; halkı eğitmeye yönelik biçimde bir eğitim sistemi oluşturmak.*
- *Köylüyü ekonomik, toplumsal ve kültürel yaşamda etkin kılmak, bilinç düzeyini yükseltmeye çalışmak.”*²⁵⁸

Bu amaçlar doğrultusunda yurdun çeşitli bölgelerinde, köy enstitüleri kurulmaya başlanmıştır. Enstitüler kurulurken, kurulacak bölgenin iklim ve yer şekilleri dikkate alınmış ve bölgelerin; büyük şehirlerin dışında yer almasına, köy yaşamının tam anlamı ile uygulanabilmesi için geniş topraklara ve su kaynaklarının olmasına dikkat edilmiştir.²⁵⁹

Bu bağlamda 1940-1947 yılları arasında, yurdun çeşitli yerlerinde 21 adet köy enstitüsü kurulmuştur. Enstitülerin kuruldukları yerler şu şekildedir: Akçadağ-Malatya, Akpınar-Samsun, Aksu-Antalya, Arifiye-Adapazarı, Beşikdüzü-Trabzon, Cılavuz-Kars, Çifteler-Eskişehir, Dicle-Diyarbakır, Düziçi-Adana, Ernis-Van,

²⁵⁸ Ziyet Bahadır, **Köy Enstitülerinin Sosyolojik İncelemesi (Yayımlanmamış Doktora Tezi)**, Sivas, 1994, s. 74.

²⁵⁹ Nazif Evren, **Köy Enstitüleri Neydi Ne Değildi**, Güldiken Yay. Ankara, 1998, s. 30.

Gölköy-Kastamonu, Gönen-Isparta, Hasanoğlan-Ankara, İvriz-Konya, Kepirtepe-Trakya, Kızılçullu-İzmir, Ortaklar-Aydın, Pamukpınar-Sivas, Pazaröven-Kayseri, Pulur-Erzurum, Savaştepe-Balıkesir.²⁶⁰

Kurulan bu köy enstitülerine öğrenci alımı konusunda belirli ölçütler belirlenmiştir. Buna göre; Çocuğun köylü olması, annesinin ve babasının köyde olması ve ebeveynlerinin tarımla uğraşması, sağlık yönünden her hangi bir probleminin bulunmaması ve gürbüz olması gerekmektedir. Bu açıdan Hasan Ali Yücel, öğrenci seçiminde dikkat edilecek noktalara değinirken, öğrencilerin muhakkak köyde yetişmesi ve köy ilkokullarının her iki devresini bitirmiş çocukların sınavla ve karakter tahlilleri yapılarak alınması gerektiğinin altını çizmiştir. Ancak, 1940'dan sonra öğrencileri alımı konusunda esnek davranılmıştır.²⁶¹

Köy Enstitülerinin eğitim-öğretim programlarını, önceden hazırlanmış bir eğitim programının bulunmadığı dönem ve hazırlanmış eğitim programlarının bulunduğu dönem olarak ikiye ayırmak mümkündür. 1937-43 arasında, köy enstitülerinde belirlenmiş bir eğitim programı yoktur. Her enstitü, uygulayacağı eğitim programını kurulmuş oldukları bölgenin özelliklerine göre hazırlayıp Bakanlığa sunmuştur.²⁶²

1943'e gelindiğinde ise Hasan Ali Yücel'in onayı ile köy enstitüleri için bir eğitim programı belirlenmiştir. Bu program şu şekilde özetlenebilir:

²⁶⁰ Mevlüt Kaplan, **Aydınlanma Devrimi ve Köy Enstitüleri**, T.C. Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 2002, s. 63.

²⁶¹ Nurgün Koç, **Türk Kültür Tarihi İçerisinde Köy Enstitüleri (Yayımlanmamış Doktora Tezi)**, İzmir, 2007, s. 193, 195.

²⁶² Baha Mutlu Aydın, **Köy Enstitüleri ve Toplum Kalkınması**, Anı Yay. Ankara, 2008, s. 84.

1. *“Beş yıllık öğrenim süresinin 114 haftası kültür derslerine, 58 haftası ziraat derslerine ve çalışmalarına, 58 haftası teknik derslere ve çalışmalara ayrılmıştır.*
2. *Enstitüler haftalık, aylık, mevsimlik çalışma programlarının, kendi özelliklerine, işlerinin durumuna, öğrencilerin düzeyine ve sayısına, öğretmenlerin özelliklerine, iş araçlarının çeşitliliğine, iş alanlarının genişliğine, hayvanların cins ve sayılarına göre düzenlerler.*
3. *Enstitüler, öğretim ve uygulama çalışmalarını kültür, tarım ve teknik alanlarında ilgili dersleri yarım gün, tam gün veya hafta arasına göre düzenlemekte serbesttirler.*
4. *Bina, yol, köprü yapımı veya su arki açılması veya bitirilmesi yahut ekin ekilmesi veya hasat kaldırılması gibi önemli işler çıktığı zaman bütün çalışmalar o iş üzerinde yoğunlaştırılır. Önceden planlanan ders ve uygulama kayıplarının uygun bir zamanda telafisi yoluna gidilir.”²⁶³*

Bu bağlamda, verilen kültür dersleri grubunda; Türkçe, tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi, matematik, fizik, kimya, tabiat ve okul sağlık bilgisi, yabancı dil, el yazısı, resim, beden eğitimi ve milli oyunlar, müzik, askerlik, ev idaresi ve çocuk bakımı, öğretmenlik bilgisi ve zirai işletme ekonomisi yer almıştır.

Tarım Dersi ve Çalışmaları Grubunda; Tarla tarımı, bahçe tarımı, sanayi bitkileri tarımı, zooteknik, kümes hayvancılığı, arıcılık ve ipekböcekçiliği, balıkçılık

²⁶³ Yahya Özsoy, “Uygulamalar”, **Köy Enstitüleri Amaçlar-İlkeler-Uygulamalar**, Haz. Mustafa Aydoğan, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yay. Ankara, 2007, s. 71

ve su ürünleri dersleri görülmüştür. Teknik Dersler ve Çalışmalar Grubunda ise; Köy değirmenciliği, dülgerliği ve yapıcılığı ile ev ve el sanatları derslerine yer verilmiştir. Bu bağlamda öğrenciler; 114 hafta kültür dersleri, 58 hafta tarım ve hayvancılık 58 hafta da teknik dersler görmektedirler. ²⁶⁴

Köy enstitülerinde dersler dışında gündelik yaşam, öğrencilerin yaptıkları çeşitli etkinliklerle renklenmiştir. Köy enstitüsü mezunu olan Mahmut Makal, enstitülerdeki gündelik yaşamı: *“Köy enstitülerindeki gündelik yaşam, kalk kampanasının ala şafakta vurması ile başladı. Soğukta, sıcakta, kışta, yazda hep aynıydı. Yataklıklarda canlanma, alanlarda kaynaşma, derken halaya ve türkiye dönüşürdü... Ruhun ve bedenin gerçek eğitimi olan bu coşkulu sürede, Sivas ağırlamasından tutun, Tavas kırmasına kadar aklınıza gelebilecek ne kadar oyun varsa, harmandalısıyla, Bengisiyle oynanırdı. Sonra, büyük alanda toplanılır, iş ve ders yerlerine gidiş başladı. Bu alandan, dersliklere, işliklere, tarım alanlarına, taş ve tuğla ocaklarına, yapı yerlerine yollanırdı öğrenciler.”* ²⁶⁵ ifadeleri ile anlatarak, o dönemin enstitü ortamını yansıtmıştır.

Köy Enstitülerinde öğrencilerin üretim kavramını iyi kavrayabilmeleri için, iş eğitimi derslerine büyük önem verilmiştir. Bu amaçla, iş eğitimi dersleri genellikle uygulamalı bir şekilde verilmiştir. Öğrenciler, okullarının yapımında çalışarak burada duvar örmesini öğrenmişler, malayı ve su terazisini burada tanımışlardır. Okul çatısı yapılırken marangozluğa ilk adımını atmış, ardından verilen marangozluk dersleri ile kapı, pencere ve dolap yapmayı öğrenmişleridir. Demircilik alanında

²⁶⁴ Özsoy, a.g.e., s. 70, 72; Ali Efe, **Köy Enstitüleri**, Gürler Matbaası, Ankara, 2007, s. 52.

²⁶⁵ Makal, a.g.e., s. 59.

eğitim alanlar, pulluk, araba ve çeşitli aletler yapmayı öğrenmişlerdir. Kız öğrenciler ise, tezgâhlarda çalışarak dokumacılığı, elbise dikerek dikiş-nakişı öğrenmişlerdir.²⁶⁶

Enstitülerde iş eğitimi ile öğrencilere çeşitli alanlarda meslekler öğretilirken, okutulan kitaplarla da ufuklarının genişlemesi hedeflenmiştir. Hasan Ali Yücel dönemindeki çeviri faaliyetleri sonucu tercüme edilen klasikler enstitü öğrencilerine sunulmuştur. Enstitülerde, her gün bir saat serbest okuma dersi yapılmıştır. Çoğu zaman öğretmenler tarafından toplu okuma dersleri düzenlenmiştir.²⁶⁷ Köy Enstitülerinin çok zengin bir okuma kitaplıkları vardır. Özellikle akşam saatlerinde, öğretmenlerin gözetiminde tüm sınıflar zorunlu kitap okuma faaliyetlerine katılmışlardır.²⁶⁸

Mahmut Makal, enstitülerdeki kitap faaliyetleri hakkında: “*Köy Enstitüleri kitaplıklarını dolduran kitaplar, daha çok MEB’in çevirtip yayınladığı dünya klasikleriydi. Bu dizide yayımlanan kitapların sayısı ilk aşamada 496’ya ulaşmış, sonradan beş yüzü geçmiştir... Genelde Hint, Çin, Yunan, Alman, Amerikan, Fransız, İngiliz, İtalyan, Macar, Rus ve İskandinav klasiklerinden oluşuyordu bu liste. Bu kitaplar okuya okuya eskitiliyordu.*”²⁶⁹ ifadelerini kullanarak, enstitülerdeki okuma faaliyetleri hakkında önemli bilgiler vermektedir. Ancak, burada okutulan kitapların genellikle hümanist kültür çerçevesinde ve yabancı kökenli olması, bazı aydınlar tarafından eleştiri konusu olmuştur.

²⁶⁶ Abdullah Özkucur, “*Köy Enstitülerinde İş Eğitimi ve Demokratik Eğitim*”, **Köy Enstitüleri Amaçlar-İlkeler-Uygulamalar**, Haz. Mustafa Aydoğan, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yay. Ankara, 2007, s. 83.

²⁶⁷ Turan Altuntaş, **Bozkırın Eğitim Abideleri**, Özgün Yay. Adana, 1998, s. 44.

²⁶⁸ H. Nedim Şehhüseyinoğlu, **Köylünün Güneşi**, Prospero Yay. Ankara, 1994, s. 90.

²⁶⁹ Mahmut Makal, “*Köy Enstitülerinde Kitap Okuma*”, **Köy Enstitüleri Amaçlar-İlkeler-Uygulamalar**, Haz. Mustafa Aydoğan, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yay. Ankara, 2007, s. 93.

Enstitülerinde müzik ve tiyatro başta olmak üzere çeşitli sanat dallarında önemli faaliyetler yapılmıştır. Müzik alanında, Türk halk müziğinin yanında, Batı müziğine ve halk danslarına da yer verilmiştir. Öğrencilere Batı müziğinin sevdirmesi için çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca, öğrencilerin cumartesi günleri Ankara'da Cumhurbaşkanlığı Filarmoni Orkestrası'nı dinlemesi zorunlu hale getirilmiştir. Müzik aleti olarak genellikle mandolin çalınırken, bunun yanında Batı müziği plakları da öğrencilere dinletilmiştir. Müzik alanında, Batı müziğine ayrı bir önem verilmiş bu açıdan, öğrencilere ısrarla Batı müziği dinletilerek onların bu alanda gelişme göstermesi hedeflenmiştir. Karl Ebert gibi yabancı öğretim görevliler enstitülere çağrılarak, “*yüksek kültür*” olarak görülen Batı müziği yaygınlaştırılmak istenilmiştir. Bu alanda başarılı olan öğrencilerin besteleri, köy enstitüleri dergisinde notaları ile birlikte yayınlanmıştır.

Müzik alanında olduğu gibi tiyatro alanında da enstitülerde önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Özellikle Mahir Canova gibi isimlerin katkılarının, bu gelişmede önemli bir yeri vardır. Tiyatro faaliyetlerinin en yoğun olduğu enstitülerden birisi Hasanoğlan enstitüsü olmuştur. Öğrenciler, burada meydana getirdikleri oyunlar ile Türkiye'nin ilk köy tiyatrosunu oluşturmuşlardır. Bu enstitüde sergilen oyunlardan bazıları şu şekildedir:

Bizim Köy (öğrenciler tarafından yazılan), Üvey ana (öğrenciler tarafından yazılan), Çömlek (Platus), Bir Evlenme (Gogol), Kral Oidupus (Sophokles), Cimri (Moliere), Bir Yaz Gecesi Rüyası (Shakspeare), Amphitriion (Moliere), Müfettiş

(Gogol), Horoz İbiği (Jules Renard), Teklif (Çehov), Bizim Şehir (Thornton Wilder).

270

Görüldüğü gibi, enstitülerdeki temsiller genellikle hümanist eserlerden seçilerek, öğrencilere hümanist bir ruh kazandırılmak istenmiştir. Ancak bu durum da, milli kültürden uzaklaşıldığı gerekçesi ile dönemin bazı aydınları tarafından tepkiyle karşılanmıştır.

Köy Enstitülerinin kurulduğu dönemde, başta ulaşım sıkıntısı olmak üzere diğer bazı sebeplerden dolayı sağlık hizmetleri köylere, şehirlere oranla daha az verilebilmektedir. Köylerde, sıtma ve verem başta olmak üzere salgın hastalıklar ve bebek ölümleri yaygındır. Bu bölgeleri sağlık açısından, kentlerle aynı standartlara getirebilmek için çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu açıdan 1943’de, Köy Enstitülerinin ilk üç yılını başarı ile tamamlayanlardan seçilecek kişiler arasında, yapılacak ek bir eğitimle köy sağlık memurları yetiştirilmesine karar verilmiştir. Böylece, buradan yetişen gençler, aldıkları eğitim sayesinde sağlık açısından köylerdeki mevcut durumu, eskiye nazaran daha iyi bir çığaya yükseltmişlerdir.²⁷¹

Köy Enstitüsünden yetişen gençlerin öğretmen olabilmeleri için aldıkları eğitime ilave eğitim almaları gerekmektedir. Bu amaçla, 1943’te “*Yüksek Köy Enstitüleri*” kurulmuştur. Yüksek Köy Enstitüsüne girmek de bir takım şartlara bağlanmıştır, buna göre;

²⁷⁰ Koç, **a.g.t.**, s. 309, 310.

²⁷¹ M. Rahmi Dirican, “*Köy Enstitüleri Kanalıyla Toplum Kalkınması ve Köylerdeki Sağlık*”, **Köy Enstitüleri Amaçlar-İlkeler-Uygulamalar**, Haz. Mustafa Aydoğan, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yay. Ankara, 2007, s. 105.

- Köy Enstitüsünü bitirmiş ve köylerde en az bir yıl çalışmış ve başarı raporu almış olanlar.
- Köy Enstitüsünü bitirmiş öğrenciler arasından, enstitü öğretmen kurulunun göstereceği adaylar arasından seçilenler bu enstitüye başvurabilmek hakkını kazanmıştır.²⁷² Kurulan Yüksek Köy Enstitüleri çeşitli kollara ayrılmıştır. Bu kollar:

1. Güzel Sanatlar Kolu (kız ve erkek öğrenciler için)
2. Yapıcılık Kolu (erkek öğrenciler için)
3. Maden İşleri Kolu (erkek öğrenciler için)
4. Hayvan Bakım Kolu (erkek öğrenciler için)
5. Kümes Hayvancılığı Kolu (kız öğrenciler için)
6. Tarla-Bahçe-Ziraat Kolu (erkek öğrenciler için)
7. Köy ev ve El Sanatları Kolu (kız öğrenciler için)
8. Zirai İşletme Ekonomisi Kolu (kız ve erkek öğrenciler için)²⁷³ şeklinde özetlenebilir.

Bu kollar çerçevesinde verilen derslerin dışında, toplantılar yapılmış, kitaplar dağıtılmış, yurt gezileri düzenlenmiş, köy sorunları araştırılmıştır. Yüksek Köy Enstitülerini bitirenler, Köy Enstitülerine öğretmen, müfettiş, gezici başöğretmen ve okul müdürü olarak atanmışlardır.²⁷⁴

²⁷² Şehhüseynoğlu, **a.g.e.**, s. 107.

²⁷³ Sezer, **a.g.t.**, s. 85.

²⁷⁴ Aydın, **a.g.e.**, s. 101; Mehmet Cihangir, “*Yüksek Köy Enstitüleri*”, **Köy Enstitüleri Amaçlar-İlkeler-Uygulamalar**, Haz. Mustafa Aydoğan, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yay. Ankara, 2007, s. 111.

1946 yılı Recep Peker Hükümet Programında: “*Bütün okulsuz köyleri okula kavuşturma işi, öğretmen yetiştirme faaliyetine muvazi ve bununla ahenkli bir şekilde ve ortalama 10 yıllık bir süre içinde tamamlanacak surette Bakanlar Kurulunca teferruatlı bir uygulama planına bağlanacaktır... İlkokulu bitiren köy çocuklarını, köyde işe yarar bir meslek sahibi yapmak üzere bölge okullarının teşkiline devam edilecektir. Köy Enstitülerinden çıkan gençlerin kendilerinden beklenen hizmeti başaracak surette bilgi ve tam bir milli duygu içinde yetişmelerine dikkat edilecektir. Enstitülerde yetiştirilmekte bulunan köy sağlık memurlarının sayısı artırılabilecektir.*”²⁷⁵

ifadelerine yer verilerek, Köy Enstitüleri alanında gelinen nokta özetlenmiştir.

1946’ya kadar büyük bir destekle ilerleyen Köy Enstitüleri için, 1946 seçimlerinin ardından kapanma dönemine giden süreç başlamıştır. 7 Ağustos 1946’da Recep Peker’in Başbakan olmasının ardından, Peker, 1938-46 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı yapan Hasan Ali Yücel’i bu görevinden alarak, yerine Reşat Şemsettin Siner’i getirmiştir. Yaşanan bu değişiklik, enstitülere Yücel dönemine kıyasla daha az önem verildiği şeklindeki eleştirileri de beraberinde getirmiştir.²⁷⁶

Bu dönemde, enstitülerin kapatılmasından yana olan isimler arasında, Kazım Karabekir, Şemsettin Günaltay, Feridun Fikri Düşünsel ve Kemal Cemal öne çıkan isimlerdir. Hasanoğlan Köy Enstitüsünü ziyaret eden Karabekir ve Günaltay’ın buradaki diyalogları, kapanışın sinyalini vermesi açısından önemlidir. Karabekir, buradaki öğrencilerle girdiği diyalogda, kendilerine Türk tarihinin okutulup

²⁷⁵ Selçuk Kantarcıoğlu, **Türkiye Cumhuriyeti Hükümet Programlarında Kültür**, T.C. Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1998, s. 42.

²⁷⁶ Aydın, a.g.e., s. 109.

okutulmadığını sormuş, Günaltay ise, enstitüde müzik çalışmalarının yapıldığı sırada, “Görüyorum, yazma, besteleme, çalma kabiliyetleri mükemmel bu çocukların. Neden, kalkar boyuna Frenk yazarlarını, Frenk eserlerini okuturlar bunlara?”²⁷⁷ diyerek, bir anlamda Enstitülerde verilen hümanist kültür anlayışını eleştirmiştir denilebilir.

Enstitülerinin kapanmasına sebep olarak gösterilen gerekçeler arasında, Köy Enstitülerinin Sovyet Eğitim sisteminin etkisinde kaldığı ve Enstitü yayınlarında komünist düşüncelere yer verildiği iddiası olmuştur. Bu iddialar, daha sonra enstitülerin din düşmanlığı yaptığı iddiasına kadar gitmiştir. Ayrıca, II. Dünya savaşı sonrası, Hitler ve Mussolini rejimlerinin tasfiye edilmesi ile birlikte, tek partili sistemlere karşı olumsuz bir hava hâkim olmuş, köy enstitülerin de, bu dönemde tek partiye özleşmiş olmasından dolayı, bu kurumlara karşı bir duruş kendisini göstermiştir.²⁷⁸

Sonuç olarak, yapılan bu eleştirilerle birlikte, İsmail Hakkı Tonguç ve Hasan Ali Yücel gibi isimlerin görevlerinden alınmaları ile Köy enstitüleri bu iki önemli isimden mahrum kalmıştır. Bu durumu izleyen süreçte ise enstitülerin kapatılmasının yasal zemini oluşturulmuş ve Köy Enstitüleri, 27 Ocak 1954’te 6234 sayılı kanunla kapatılmıştır.²⁷⁹

²⁷⁷ Makal, a.g.e., s. 73.

²⁷⁸ M. Asım Karaömerlioğlu, “Köy Enstitüleri Üzerine Düşünceler”, **Toplum ve Bilim**, Bahar 1998, S. 76, s. 74, 75, 76, 79; Ahmet Emin Yalman, **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim**, Pera Yay. İstanbul, 1997, C. 2, s. 1241.

²⁷⁹ Şeker, a.g.t., s. 46.

2.6 RADYO YAYINCILIĞI

İnönü dönemi radyo yayıncılığında bir önceki döneme kıyasla önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Bunda, II. Dünya Savaşı nedeni ile halkın haber alma isteği ve radyonun Matbuat Umum Müdürlüğü'ne bağlanarak, devlet bütçesinden radyoya önemli fonlar sağlanması etkili olmuştur.

Savaş dönemin zor koşullarına rağmen, bu dönemde radyo alıcı sayılarında önemli bir artış göze çarpmaktadır. Buna göre; 1940'da 80.000 civarında olan alıcı sayısı 1946'ya gelindiğinde 180.000'e ulaşmıştır. Bunun yanında, günlük yayın süreleri artarken, söz ve müzik programları zenginleşmiş, işçi ve köylülere iktidarın görüşlerini açıklayıcı programlarda, bu dönemde önemli bir artış görülmüştür. Bu anlamda, radyo siyasal iktidarın bir parçası konumuna gelmiştir.²⁸⁰

1939-40 yılları arasında, radyo yayıncılığında söz programlarının yayınlanma sürelerine bakıldığında, ortaya çıkan tablo şu şekilde özetlenebilir: Haber ve siyasal yayınlar 1170, Eğitici yönü ağır basan yayınlar 90, Manevi yayınlar 60, Kültür-sanat yayınları 470, İşçi-köylü yayınları 70, Çocuk-gençlik yayınları 80, Sağlık-kadın-ev programları 120, Mektuplara dayalı programlar 80 ve Eğlence-spor yayınları ise, 105 dakika olarak yayın imkânı bulmuştur.²⁸¹

1942'ye gelindiğinde, radyo aboneliğinde Türkiye'deki toplam abone sayısı 105.653 olarak göze çarpmaktadır. 1943'de ise bu sayı 148.488'e ulaşmıştır. En fazla

²⁸⁰ Kocabaşoğlu, a.g.m., s. 2734.

²⁸¹ Uygur Kocabaşoğlu, **Şirket Telsizlerinden Devlet Radyosuna**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay. Ankara, 1980, s. 166, 167.

abone, 50.588 ile İstanbul'da bulunurken, 15,921 ile Ankara ikinci, 9.064 ile İzmir üçüncü sırada yer almıştır. Ancak, bu rakamlar o döneme göre az sayıdadır. Bunun için yeni radyo istasyonlarının kurulması gündeme gelmiş, fakat teknik imkânsızlıklar nedeni ile başarısız olunmuştur. Bu duruma örnek olarak, açılan İstanbul radyosunun kısa bir süre sonra kapatılması gösterilebilir.²⁸²

Bu dönemde Halkevleri gibi kurumlarda toplu olarak radyo dinleme faaliyetleri, CHP tarafından teşvik edilmiştir. Buna örnek olarak, 19 Şubat 1939'da Halkevlerinin kuruluş yıl dönümü nedeni ile radyodan yapılan konuşmaların Bursa Halk evi tarafından, parti önünde toplanan halka dinletilmesi gösterilebilir. Radyo yayın akışı arasında en çok haber programlarına yer verilirken, az da olsa yöresel kültür öğelerinin yer aldığı programlara da yer verilmiştir.²⁸³

Sonuç olarak, İnönü dönemi hümanist kültür politikalarının halka ulaştırılmasında, radyo önemli bir unsur olmuştur. Bu dönemde, halkta hümanist bir bilinç oluşturabilmek adına, Batı tarzı müzik ve temsil yayınları yapılmıştır. Bu açıdan, radyo yayıncılığı İnönü dönemi kültür politikalarını geniş kitlelere yaymada bir vasıta görevi görmüştür.

2.7 SANAT

Atatürk döneminde temelleri atılan milli sanat anlayışı, İnönü dönemine gelindiğinde aynı doğrultuda devam ettirilmiştir. Bu dönemde başta sinema, müzik,

²⁸² Şeker, **a.g.t.**, s. 130, 131.

²⁸³ Şeker, **a.g.t.**, s. 132, 133; 29 Eylül 1942'de radyoda Kırşehir gecesi programı yayınlanmış ve Cevat Hakkı tarım programda, Kırşehir tarihi ve Ahilik üzerine konuşma yapmıştır.

resim, tiyatro, opera ve bale olmak üzere birçok sanat dalında, ciddi çalışmalar yapılarak bu konuda önemli gelişmeler kaydedilmiştir.

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde fazla gelişme imkânı bulamayan sinema sanatı, bu dönemde devlet tarafından en çok desteklenen sanat dallarından birisi olmuştur. Türkiye, Sinema ile ilk olarak 1906'da tanışmıştır. İlk yerli film ise 1914'te Enver Paşa tarafından kurulmuş olan Merkez Ordu Sinemasında izlenen, “*Ayestefenos'taki Rus Abidesinin Yıkılışı*” adlı belgesel filmidir. Bu dönemde Türkiye'ye giren sinema, cumhuriyet dönemi ile birlikte önemli gelişmeler kaydetmiştir. Bunda, Atatürk ve İnönü'nün sinema sanatına karşı gösterdiği yoğun ilginin, önemli bir payı vardır.²⁸⁴

İnönü dönemine kadar geçen süre içerisinde, Türkiye'de uzun süreli bir sinema geçmişi olmaması nedeniyle, bu sanat dalı tiyatro anlayışı ile sürdürülmeye çalışılmıştır. Bu anlayış içerisinde bazı filmler yayınlanmıştır. Yayınlanan bu filmler köy filmi, polis filmi, kurtuluş savaşı filmi, tarihsel filmler, melodram, güldürü ve müzikli film olarak sınıflandırılabilir. Muhsin Ertuğrul'un *Ateşten Gömlek* (1923), *Bir Millet Uyanıyor* (1932) ve Aysel Bataklı *Damın Kızı* (1934-1935) dönemde çekilen yerli filmlerden bazılarıdır.

1939-50 arasında, sinema üzerindeki tiyatro üslubu yavaş yavaş kırılmaya başlamış ve bu nedenle söz konusu döneme “*Geçiş Dönemi*” adı verilmiştir. 1950'den itibaren sinemayı, tiyatro sanatından ayrı bir sanat dalı haline

²⁸⁴ Şeker, a.g.t., s. 134.

getirebilmek için sürdürülen çalışmalara hız verilmiştir. Geçiş döneminin ilk yarısı olan, 1939-45 dönemi İkinci Dünya Savaşı yıllarına rastladığı için, bu dönemde sinemada sansür kendisini göstermiştir. Bu dönemde, yabancı filmler Türk sinemasında önemli bir yer tutmakta olup, gösterilen bu yabancı filmler arasında Amerikan ve Mısır filmleri hâkim konumdadır.²⁸⁵

Sinemada Mısır etkisini ortadan kaldırmak adına, CHP Genel Sekreterliği, İç İşleri Bakanlığına bir yazı göndererek, Arap dili ile çevrilmiş olan filmlerin Türk dilini olumsuz yönde etkilediği gerekçesi ile bu tür filmlerin yasaklanmasını istemiştir. Bu isteği dikkate alan Bakanlık, 1943’de alınan bir kararla, Mısır filmlerinin gösterimini yasaklamıştır. Buna karşılık Türkiye’de, savaş sonrası güç kaybeden Avrupa film sektörünün yerini, 1945’den sonra güç kazanan Amerikan sineması almış ve bu dönemde Türk sineması arasında en çok gösterilen filmler Amerikan filmleri olmuştur.²⁸⁶

Savaş döneminde, sinema adına birçok yapım evi kurulmuştur. Geçiş döneminde kurulan yapım evleri, sinemada tiyatrocun geleneği yıkmak adına, bünyelerinde tiyatro dışında yer alan elemanları çalıştırmaya başlamışlardır. Bu kişiler, Amerika’da ya da Almanya’da sinemacılık, fotoğrafçılık öğrenimi görmüş kişilerdir. Bunun yanında Muhsin Ertuğrul’un başını çektiği “*Tiyatrocular Dönemi*” filmleri de duruşlarını korumaya çalışmışlardır. Bu yapım evlerinin gösterime sürdüğü film yönetmenleri arasında, Faruk Kenç, Şadan Kamil, Baha Gelenbevi,

²⁸⁵ Nijat Özön, “*Türk Sineması*”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yay. C.10, İstanbul, 1983, s. 1882.

²⁸⁶ Esin Berktaş, *1939-1950 Dönemi Türk Sinemasının Ekonomik, Politik, Toplumsal ve Kültürel Yapısı (Yayımlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi)*, İstanbul, 2008, s. 114, 161, 162.

Turgut Demirağ, Şakir Sırmalı, Çetin Karamanbey, Aydın G. Arakon ve Orhon M. Arıburnu örnek olarak gösterilebilir.²⁸⁷

Bu dönemde, sinemada ithal filmlerin ağırlıklı olarak gösterime girmesi, bazı aydınlar tarafından tepki ile karşılanmıştır. Abidin Dino bu konuda: “...*Umumi Harp gelip çattı. Bu arada 4.000.000 Türk seferber oldu. Milyonlara yakın insan can verdi. Memleket en büyük facialarını gördü. Fakat biz, bunları ait milli hissi anlatan tek mısra göremedik.*”²⁸⁸ İfadelerini kullanarak, bu alanındaki hümanist politikalara karşı eleştiri getirmiştir.

Yapılan bu eleştiriler, Türkiye’yi dış dünyaya tanıtacak propaganda filmlerinin yapılması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu amaçla, dönemin iktisat bakanı Mustafa Şeref Bey tarafından, Başbakanlık makamına: “*Memleketimizin mühim ihtiyaçlarından olan ve propaganda mahiyetine haiz umumi faaliyetlerimizi gösterir bir film ihzara dair*” başlıklı bir yazı gönderilmiştir. Serdar Öztürk’e göre, bu türde bir girişimin olmasının temel sebepleri arasında, imparatorluktan Cumhuriyete geçiş aşamasında kaydedilen devrimlerin, yurt dışında tanıtılmak istenilmesi önemli bir yer tutmaktadır.²⁸⁹

Bu bağlamda Türkiye’nin yurt dışında tanıtımına yönelik bazı filmler çekilmiştir. Atatürk’ün Adana seyahati, eski ve yeni Ankara, akarsulardan enerji elde edilmesi ve İsmet İnönü’nün yaşamı gibi içeriklere sahip bazı filmler buna örnek

²⁸⁷ Özön, **a.g.m.**, s. 1882; Fetay Soykan, **Türk Sinemasında Kadın 1920–1990**, Altındağ Matbaacılık, İzmir, 1993, s. 33; Nail Tan, **Cumhuriyet Dönemi Kültür Çalışmalarının Dünü, Bu Günü, Yarını**, BRC Basım Matbaacılık, Ankara, 2003, s. 36.

²⁸⁸ Berktaş, **a.g.t.**, s. 204

²⁸⁹ Serdar Öztürk, **Erken Cumhuriyet Döneminde Sinema Seyir Siyaset**, Elips Yay. Ankara, 2005, s. 47, 48.

olarak gösterilebilir. Ancak, bu tür filmlerin yurt dışında yayınlanmasına yönelik Fransız ve Amerikalı film şirketleri ile görüşmeler yapılmasına rağmen, istenilen sonuç alınamamıştır. Türkiye'nin tanıtımına dair filmlerin yabancılar eliyle çektilirmek istenilmemesinin temel sebebini, Türkiye'yi olumlu bir şekilde tanıtması şartıyla izin verilen filmlerin, ülke dışında Türkiye aleyhine bir filme dönüşebilmesi korkusu oluşturmaktadır.

Nitekim “*Turkey's \$ 100.000.000*” adlı film bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Başlangıçta, Türkiye lehine ve tanıtımına katkı sağlaması şartıyla yayınlanmasına izin verilen bu film, daha sonra Türkiye aleyhine yönelik bir film olarak gösterime girmiştir. Bu durum üzerine Türkiye, filmin gösterimden kaldırılması için uzun çalışmalar yürütmüştür.²⁹⁰

Sinema alanında yurt dışında istenilen verim alınamaması, sinemanın yurt içinde eğitici ve öğretici niteliğinin ön plana çıkarılması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Dönem aydınları da, sinemanın bu amaç doğrultusunda kullanılması gerekliliği konusunda bir takım öneriler sunmuşlardır. Ancak, ülkenin içinde bulunduğu koşullar başta olmak üzere, sinemacıların eğitici ve öğretici nitelikte film çekmek gibi bir kaygılarının olmaması ve sinema sektörüne, sadece kar elde etmek gözüyle bakılması gibi sebeplerden dolayı istenilen sonuç alınamamıştır.²⁹¹

1946'ya gelindiğinde Türk sineması önemli gelişmeler kaydetmiştir. Bu dönemde, “*Ankara Sinema İşleri Türk Anonim Ortaklığı*” kurulmuş ve 1948'de yerli

²⁹⁰ Öztürk, a.g.e., s 54, 84.

²⁹¹ Öztürk, a.g.e., s. 204.

filmlerden alınan vergi, yabancı filmlerden alınan vergiye oranla yarı yarıya indirilerek, devlet tarafından yerli film yapımı teşvik edilmiştir. Bu teşvik, yerli sinema adına çok önemli bir gelişme olmuştur. Sonuçta, 1917-44 arasında yılda ortalama 1.46 film gösterime girerken, 1945-59 yılları arasında bu oran 41.46'ya çıkmıştır. Fakat araç-gereç ve kalifiye eleman eksikliği nedeni ile bu dönemde Türk sineması, dünya sineması standartlarını yakalamakta zorlanmıştır.²⁹²

Sinema alanında elde edilmeye çalışılan başarılar, müzik alanında da söz konusu olmuştur. Atatürk döneminde olduğu gibi İnönü döneminde de, müzikte başarı oranını yükseltmek adına, yurtdışından uzman müzisyenlerin yardımına başvurulmuştur. Bu anlamda, Almanya ve SSCB gibi ülkelerdeki müzisyenlerle iletişime geçilerek, buradaki müzisyenlerin Türkiye'ye getirilmesi için çalışmalara başlanmıştır. Çalışmalar sonucu, Alman müzisyen Paul Hindemith ile anlaşma sağlanmıştır. Hindemith, seçmiş olduğu ekibi ve donanımı ile Türkiye'ye gelerek önemli çalışmalarda bulunmuştur. Ancak, II. Dünya Savaşı'nın yoğunluk kazanması ve diğer sebeplerden dolayı, Hindemith Türkiye'de uzun süre kalamamış ve çalışmalar istenilen düzeye getirilememiştir.²⁹³

Bu dönemde, yapılan müzik çalışmalarına İnönü, önemli derecede ilgi göstermiştir. İnönü'nün vermiş olduğu destek sonucu, 1939'da Askeri Müzikalar Ortaokulu açılmış ve 1949'a gelindiğinde bu okulun adı Askeri Müzika Meslek Okulu'na dönüştürülmüştür. 1940'da, Devlet konservatuvarı yasası geleneksel musikinin öğretimine yer vermeksizin kabul edilmiştir.

²⁹² Şeker, **a.g.t.**, s. 137.

²⁹³ Oransoy, "*Çok sesli...*", s. 1522.

Çoksesli ulusal müziğin geliştirilmesi adına İnönü Armağanı konulmuş ve ilk kez 1942’de F. Alnar, U.C. Erkin ve A.A. Saygun’a verilmiştir. Yapılan bu çalışmalar sonucunda, Cumhurbaşkanlığı Filarmoni Orkestrası ile Cumhurbaşkanlığı Armoni Müzikası, Ankara radyosundaki başarılı performanslarıyla yurt dışından bile ilgiyle dinlenme olanağı bulmuşlardır. Müzik alanında yaşanan bu gelişmeler, 1944’te İstanbul’da bir şehir orkestrasının kurulması ile daha da etili hale gelmiştir.²⁹⁴

Yapılan bu çalışmalardaki en büyük amaçlardan bir tanesini; yeni bir müzik anlayışının oluşturulması ve toplumun bu yeni müzik anlayışı ile kaynaştırılması oluşturmuştur. Bu amaç doğrultusunda yapılan çalışmalar öz bakımından ulusal bir nitelik taşıırken, yöntem bakımından çağdaş bir nitelik taşımıştır. Ancak, yeni müzik anlayışı oluşturulurken, geleneksel müzik anlayışına da ilk dönemde olduğu kadar kısıtlamalar getirilmemiştir. 1940’da Konservatuar Kanunu ile ilgili yapılan görüşmeler sırasında Hasan Ali Yücel’in: “*Dışarıda çiftetelli çalmasımlar diye karar verecek insanlardan değiliz; isteyen radyosunu açar opera dinler, isteyen Mısır’ı bularak herhangi bir peşrevi dinleyebilir*”²⁹⁵ ifadelerinden, geleneksel müzikle ilgili sergilenen tavırdaki esneklik anlaşılabilir.

Bu anlamda, tek parti döneminde halk müziği derlemelerinin en fazla yapıldığı dönem de İnönü dönemi olmuştur denilebilir. Bu konuda, Gürkan Ortakale’nin: “*Türkiye’de Halk müziği derlemeleri ile ilgili en verimli çalışmalar*

²⁹⁴ Oransoy, “Çok sesli...”, s. 1523.

²⁹⁵ Mehmet Coşkun, **Türk Müzik Kültürüne Yönelik Planlı Kalkınma Dönemi Politikaları ve Türk Müzik Eğitime Etkileri**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2008, s. 89, 91.

kuşku yok ki 1937-51 yılları arasında yapıldı. Milli Eğitim bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğüne bağlı Ankara Devlet Konservatuvarı aracılığıyla düzenlenen bu gezilerde, yurdumuzun her köşesinde birer halk kültürü olma özelliği kazanan Halkevlerinin de yardımıyla 8960 adet melodi ya da halk türküsü derlendi.”²⁹⁶

İfadelerinden de anlaşılacağı gibi, söz konusu dönemde geleneksel müzik konusunda da önemli çalışmalar yapılmıştır.

Müzik alanında yapılan yoğun çalışmalar resim sanatında da kendisini göstermiştir. Bu dönemde yurdun birçok yerinde resim ve heykel sergileri açılmıştır. Sergilere katılım sayısını artırmak amacıyla, dereceye giren eserlere ödüller verilmiştir. Her yıl, 29 Ekimlerde açılan bu sergiler 1948’e kadar düzenli olarak Ankara Sergi evinde açılmıştır.

1939 da açılan, I. Devlet Resim ve Heykel Sergisi’nin açılışında konuşan Başbakan Refik Saydam, açılan sergilerin Maarif Vekilliğine bir yönetmenliğe bağlandığını belirterek söz konusu sergilerin Türk sanatı için çok iyi bir gelişme olduğunu belirtmiştir. 1945’e kadar açılan sergiler devlet eliyle desteklenirken, bu tarihten sonra özel girişimler tarafında da sergilere destek gelmiştir. Bu bağlamda, Amaç dergisi ve Ahmet Çanakçı adlı bir sanatsever, sergilerde dereceye giren eserlere 1500 lira civarında ayrı bir ödül koymuşlardır. Böylece, resim sergileri devletin yanında özel girişimlerin de desteğini almıştır.²⁹⁷

²⁹⁶ Gürkan Ortakale, **Türk Halk Müziğinin Klasik Batı Müziğine Etkileri**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2007, s. 26.

²⁹⁷ Bugay, **a.g.t.**, s. 49, 50.

Bu dönemde, resim alanında önemli çalışmaların yapıldığı yerlerden birisini de Halkevleri oluşturmuştur. Her sene, Halkevlerinin kuruluş yıl dönümü sebebiyle resim sergileri düzenlenmiş ve dereceye girenlere ödüller verilmiştir. Halkevlerinde sergilenen resimlerin önemli bir bölümü de daha sonra CHP Genel Sekreterliği tarafından satın alınmıştır. Yurt içinde yaşanan bu gelişmeler, yurt dışına da yayılmak istenmiş ve bu amaçla yurt dışında açılan çeşitli resim sergilerine katılmak için çalışmalar başlatılmıştır. Ancak, II. Dünya Savaşı'nın da etkisiyle, devlet bu konuda yeteri kadar destek verememiştir.²⁹⁸

İnönü dönemi resim sanatının gelişmesinde ve bu sanatın ülke çapında yayılmasında etkili olan gelişmelerden birisini de yurt gezileri oluşturmuştur. 1938'den itibaren başlayan yurt gezileri, savaş yıllarının olumsuzluklarına rağmen devam ettirilmiştir. 1938-43 yılları arası, devlet desteği ile Türk ressamlar, yurt içi programlarını düzenli olarak sürdürmüşlerdir. Turan Erol bu gezilerle ilgili: *“Ressamların Yurt Gezisi, halka doğru akımının bir parçasıydı. Doğrusunu söylemek gerekirse, köye ilk giden kentli aydınlar böylece ressamlar oldu. Yurt Gezilerinin sağladığı en büyük kazanç belki de buydu.”*²⁹⁹ ifadelerini kullanarak, sanatsal amacın dışında, bu gezilerin köylü kentli iletişimini sağlama yönünden çok önemli bir rol oynadığını dile getirmiştir.

İnönü döneminde daha fazla gelişim imkânı bulan sanat dallarından birisini de tiyatro oluşturmaktadır. Dönem tiyatro anlayışı, Atatürk dönemi tiyatro anlayışına göre bazı farklılıklar göstermektedir. Atatürk döneminde daha çok milli unsurlar

²⁹⁸ Şeker, a.g.t., s. 145, 147.

²⁹⁹ Bugay, a.g.t., s. 51.

temsillerde ön plana çıkarken, İnönü dönemi ile birlikte tiyatrodaki hümanist bakış açısı etkili olmaya başlamıştır. Bu dönemde, hümanist anlayış çerçevesinde ortaya çıkan tiyatroların temelleri 1940 yılında çıkarılan “Devlet Konservatuarları Yasası” ile atılmıştır.³⁰⁰

1941’e kadar daha çok milli oyunlar sergilenmiştir. Behçet Kemal Çağlar’ın “Atilla”, Münir Hayri’nin “Bir Ülkü Yolu”, Nihat Şevki’nin “Ergenekon”, Faruk Nafiz Çamlıbel’in “Kahraman” ve Yaşar Nabi Nayır’ın “Mete” adlı eserleri bu dönemde oynanan temsillere örnek olarak gösterilebilir. 1943’e gelindiğinde ise, klasik eserlerin çevrilmeye başlanması ile birlikte, klasik oyunlar sahne almaya başlamıştır.³⁰¹

Devlet Konservatuarı, müzik ve Tiyatro olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Daha sonra kurulan “Tatbikat Sahnesi” ile 1941’den 1947’ye kadar çeşitli temsiller gösterilmiştir. Gösterilen bu temsiller arasında 1941’den sonra genellikle klasik eserler gösterilmiştir. Altı yıllık süre zarfında oynanan tek yerli piyes, Ahmet Kutsi Tecer’in “Yazılan Bozulmaz” adlı oyunu olmuştur.³⁰² 1943’te tiyatro bayramı düzenlenmiş ve oynanmak üzere on eser seçilmiştir. Seçilen bu eserler özetlenecek olunur ise: Sophokles “Gülünç Kibarlar-Kral Oidupus-Antigone”, Goldoni “Otelci Kadın”, Lessing “Minna Von Barhelm”, Shakspeare “Julius Ceaser” ve Puccini “Madam Batrflay” örnek olarak gösterilebilir.³⁰³

³⁰⁰ Deniz Tezuçan, **Türk Tiyatrosunun Gelişimine Kültür Politikalarının Etkisi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İstanbul, 2006, s. 20.

³⁰¹ Şeker, **a.g.t.**, s. 140.

³⁰² Nutku, **a.g.m.**, s. 2514.

³⁰³ Elbir, Karakaş, **a.g.m.**, s. 391.

1947'ye gelindiğinde Devlet Konservatuarı ve Tatbikat Sahnesinin başında bulunan Carl Ebert'in görevinden ayrılması ile birlikte bu göreve Muhsin Ertuğrul getirilmiştir. Böylece Tiyatro ve opera sahnesi de konservatuardan ayrılmıştır. 16 Haziran 1949'da çıkarılan “*Devlet Tiyatrosu ve Operası Kanunu*” ile Devlet Tiyatrolarının temeli atılmış ve 1 Ekim 1949'da devlet tiyatrosu resmen çalışmalarına başlamıştır.³⁰⁴

Opera alanında ilk girişim Atatürk döneminde başlamasına rağmen bu sanattaki gerçek gelişim İnönü döneminde yaşanmıştır. Bu dönem opera çalışmaları sonucu Türkiye'de ilk kez yerli bir opera sahnelenmiştir. 1942-43 sezonunda sahnelenen Cemal Reşit Rey'in “*Çelebi*” adlı eseri bu anlamda çok büyük bir önem taşımaktadır. İlk defa bir Osmanlı padişahının hayatının konu alındığı “*Çelebi*”yi, Necil Kazım Akses'in “*Bay Önder*” adlı operası izlemiştir. Bu operada da Atatürk'ün hayatı konu edinilmiştir.

1940-50 yılları arasında, Cemal Reşit Rey ve Adnan Saygun opera alanında çok önemli çalışmalar meydana getirmişlerdir. Saygun'un, 1 Nisan 1947'de Paris'te seslendirdiği “*Yunus Emre Oratoryosu*” çok büyük bir yankı uyandırmıştır. Yapılan bu çalışmalar, İnönü tarafından çok büyük bir destek görmüş, hatta İnönü, oğlu Erdal İnönü'ye yazmış olduğu mektuplarda, oğlunun opera ve balelere gitmesi konusunda telkinlerde bulunmuştur. İnönü tarafından, dönem sanat anlayışı bir devlet politikası

³⁰⁴ Levent Suner, “*Cumhuriyet Döneminde Tiyatroların Kurumsallaşması*”, **Tiyatro Araştırmaları**, 1995, S. 12, s. 15; Efdal Sevinçli, “*1940-1930 Yılları Arasında Türk Tiyatrosu'nda Eleştiri*”, **Eleştirmen Gözüyle Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu Eleştiri Seçkisi I (1923-1960)**, T.C. Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1994, s. 139.

haline getirilmiştir. Sanatın, devlet tarafından desteklenmesi sonucu sanatın her dalında önemli eserler ortaya çıkarılmıştır.³⁰⁵

Bale sanatı da operada olduğu gibi asıl gelişimini İnönü döneminde bulmuştur. Bu alanda ilk olarak, 1940'da “*üç dönemli bale okulu*” tasarısı oluşturulmuştur. Bale okulu sorumlusu Carl Ebert tasarısı gereği, ilk dönem (3 yıl) 8-11 yaş, ikinci dönem (3 yıl) 11-14 yaş ve üçüncü dönem (4 yıl)'de 14-18 yaş arası çocukları bale kapsamına almakla görevlendirilmiştir.

Ebert bu konuda: “*Operanın bir bölümü olarak, bir bale tiyatrosunun lüzumu, milli bir dans kültürünün temeli olarak Türk milli danslarının işlenmesi ve bakımı, genel bir sanat estetiği bakımından sanatkarane dansın eğitim kıymeti, bir Türk balesinin kuruluşunda en belli başlı modern dans tarzları ve onların kullanılabilir hale konması, Ankara'nın özel şartları ve bale okulunun ders planında bunun göz önünde tutulması.*” ifadelerini kullanarak, Türkiye’de bale girişimi ile ilgili düşüncelerini dile getirmiştir.

Bu doğrultuda, Türkiye’de bir bale okulunun açılması için girişimlerde bulunulmuş ve bu amaçla İngiltere Krallık Balesi'nin kurucusu olan Valois, Türk hükümetinin daveti ile Türkiye’ye gelmiştir. Türkiye’ye gelen Valois konu ile ilgili olarak: “*İngiltere’de insanlar bu girişimleri bir 1001 gece masalı olarak görüyorlardı, bu işi son derece ciddiye alan bir ben varım bir de Türkler*” diyecektir. Valois, Türkiye’de bulunduğu süre içerisinde, İstanbul ve Ankara’daki bazı

³⁰⁵ Şeker, a.g.t., s. 149, 150.

ilkokulları gezmiş ve çeşitli incelemelerde bulunmuştur. İnceleme sonucunda bir rapor hazırlayan Valois, Türkiye’de bale okulunun açılmasının bir düşünce olmadığını, ancak bu iş için yoğun bir çaba sarf edilmesi gerektiğini belirtmiştir.³⁰⁶

Sonuç olarak, Valois’in tavsiyeleri ile 1948’de İstanbul’da Yeşilköy Bale okulu açılmıştır. Valois ile birlikte Türkiye’ye gelen Joy Newton Bale okulunun yöneticiliğini üstlenmiştir. Bu bale okulu programında, İngiliz kültürüne yönelik temalar ağır basarken, ilahi temalara da yer verilmiştir. Yeşilköy Bale Okulu ilk gösterisini, 1-3 Haziran 1950’de Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın huzurunda, “Bale Salonu”, “Fındık Kıran”, “Coppelia” ve “Les Syphides” gibi bale dans gösterisi ile gerçekleştirmiştir.³⁰⁷

Görüldüğü gibi, İnönü döneminde başta tiyatro, sinema, opera ve bale olmak üzere, hümanist ve evrensel kültür çerçevesinde, gerek Batıdan getirilen sanat adamları; gerekse çeviri faaliyetleri sonucu, Türk sanatı evrensel sanat unsurları ile harmanlanarak yeni bir sanat anlayışı oluşturulmak istenilmiştir.

³⁰⁶ Jak Deleon, **Cumhuriyet Dönemi Türk Balesi**, Boğaziçi Üniversitesi Matbaası, İstanbul, 1990, s. 28, 30.

³⁰⁷ Şeker, **a.g.t.**, s. 153.

III. BÖLÜM

ATATÜRK VE İNÖNÜ DÖNEMİ KÜLTÜR POLİTİKALARININ KARŞILAŞTIRMASI

1. ATATÜRK VE İNÖNÜ DÖNEMİ KÜLTÜR POLİTİKALARINA GENEL BAKIŞ

Türkiye’de, Tanzimat’tan itibaren başlayan ve Cumhuriyet döneminde farklı anlayışlar ile devam eden kültür reformları sürecinde, bu politikalar zaman zaman tartışma konusu olmuştur. 1923’te Türkiye Cumhuriyeti’nin resmen kurulmasının ardından, çağdaşlaşma ve Batıya yönelik devlet politikası olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda, tek parti döneminin iki lideri olan Atatürk ve İnönü dönemlerinde kültürel açıdan önemli gelişmeler meydana gelmiştir. Atatürk’ün başlatmış olduğu kültür devrimi, İnönü döneminde de hız kesmeden devam ettirilmiştir. Fakat iki liderin kültür politikaları aynı doğrultuda görünse de, liderler bu yolda farklı yöntemler izlemişlerdir.

Gerek kurtuluş savaşı yıllarında gerekse Atatürk’ün vefatına kadar onun yanında yer alan ve “*ikinci adam*” olarak nitelendirilen İnönü ile Atatürk arasındaki ilk ayrılık İnönü’nün başbakanlıktan ayrılması ile başlamıştır. Atatürk’ün vefatının ardından, İnönü’nün Cumhurbaşkanı olmasıyla, Türk parasının üzerine İnönü resimlerinin konulması ve Atatürk dönemi muhaliflerinden, Kazım Karabekir gibi bazı isimlerin İnönü döneminde yönetim kadrosuna alınması, bazı konularda Atatürk

döneminden farklı tarzda bir yol izleneceğinin sinyalleri verilmiştir. Bunlardan birisini de kültür politikaları oluşturmuştur denilebilir.

Atatürk, yeni ulus inşasında milli kültürü bu politikanın temeline oturtmuştur. Uygulanan kültür politikalarında milli kültür unsurları ihmal edilmemeye çalışılmıştır. Türk Dil Kurumu ve Tarih Kurumu başta olmak üzere, bu dönemde meydana getirilen kültür kurumlarında millilik esas alınmıştır. Bu konuda, Güler Bek: *“Türkiye’de ulus kavramı gerçek anlamı ile ilk kez, Cumhuriyetin ilanından sonraki süreçte gündeme gelir. Çok uluslu bir yapı ile farklı dinleri bir arada tutan imparatorluğun dağılarak yıkılışı, Batı’da giderek artan romantik bir Grek hayranlığı, Kuruluş savaşı ile birlikte Türk aydınlarını zorunlu olarak bir ulusal kimlik arayışına yöneltmiştir... Cumhuriyetin ilanı ile birlikte, Osmanlı türü ümmete dayalı devlet anlayışını, ulusal bir yapıya dönüştürme çabasına girilir. Bu durum yeni kurulan devletin ulusal bir kimlikle özdeşleşmesini ve bu kimliğin de tarihe dayandırılmasını gerektirmiştir. Sözü edilen ulusal bilinç/kimlik oluşturma çabaları, Cumhuriyetin erken dönemlerinden itibaren çağdaşlaşmanın ön koşullarından biri olarak görülen kültür-sanat politikalarını da etkilemiştir.”*³⁰⁸ İfadeleri ile Atatürk dönemi milli kültür hareketlerini kast ederek, cumhuriyetin ilk dönemlerindeki ulusal ruh anlayışının, kültür politikalarına milli çerçevede bir yön verdiğini düşünmüştür. Mithat Atabay ise: *“... Mustafa Kemal ve yakın çalışma arkadaşları, eski kültürün yerine yeni rejim olarak cumhuriyeti oluşturabilmek için siyasal kararların yanında bir de cumhuriyet kültürü oluşturmaya dönük, planlı bir kültürel politika uygulamak*

³⁰⁸ Güler Bek, “Çağdaş Türk Sanatında ‘Ulusallık/Evrensellik’ Sorunsalı ve Bazı Temel Yaklaşımlar”, **SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Mayıs 2008, S. 17, s. 118, 119.

zorunda olduklarını görmüşlerdi.”³⁰⁹ Sözleri ile Atatürk döneminde izlenilen ulusal kültür politikalarını, yeni rejimin varlığını sürdürebilmesi açısından önemli görmüştür.

Atatürk dönemi kültür anlayışına karşılık, İnönü döneminde uygulanan kültür politikalarında milliliğin yer almadığı söylenemez, fakat metot anlamında Batıdan daha çok etkilenilmiştir denilebilir. Her iki dönemde de Batı’dan, gerek sanatta gerekse diğer dallarda olsun ana şablonlar alınmıştır. Ancak, Atatürk döneminde bu şablonların içi daha çok ulusal kültür öğeleri ile doldurulmak istenilirken, İnönü döneminde Avrupa patentli materyallerle bu boşluk giderilmek istenilmiştir. Bu duruma örnek olarak, sanat alanında Atatürk döneminde yabancı sanatkarlar yerine milli sanatçılardan yararlanılmak istenilirken, İnönü döneminde başta tiyatro ve diğer güzel sanatlar olmak üzere, klasik çevirilerden edinilen birikim ile yabancı patentli bir anlayış, sanatta daha hâkim bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır denilebilir.

Bu bağlamda, Latin-Yunan kültür öğeleri İnönü döneminde araştırılarak, bu kültür kapsamındaki eserler halkevleri ve köy enstitüleri aracılığı ile halka okutulmuş, Latince zorunlu ders olarak müfredatta yerini almış ve evrensel kültür çitasına ulaşabilmek için Batı standartlarında bir eğitim sistemi uygulanmıştır. Bu yanıyla İnönü dönemi, Atatürk dönemi milli kültüründen, evrensel kültüre geçiş de bir köprü vazifesi görmüştür şeklide değerlendirilebilir.

³⁰⁹ Mithat Atabay, “*Cumhuriyet Kültürü*”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Bahar 2009, S. 43, s. 456.

Atilla İlhan, İnönü dönemi kültür politikaları hakkında: “*İnönü Cumhuriyeti, aktarılmış kurumları ve ilkeleri ulusallaştırmak yerine, tabanı değiştirmeye kalkıyor. Kültürün Yunan/Latin tabanına dayandırılmak istenmesi nedir? ...Cumhuriyet kültürü bu tabana oturtulursa, Mustafa Kemal’in umduğu ve beklediği ulusallaşma gerçekleşebilir mi? Hiç sanmıyorum. İşte bu yüzden, diyorum ki, Atatürk ve İnönü dönemleri arasındaki kültür politikasında, yalnızca derece farkı yoktur, ciddi bir mahiyet farkı vardır.*”³¹⁰ sözlerini kullanarak, iki dönem arasında uygulanan kültür politikaları arasında önemli bir fark olduğunu dile getirmiştir.

Atatürk ve İnönü dönemleri arasında kültürel anlamda, ciddi boyutta farklılıkların söz konusu olduğunu düşünen aydınlardan birisi de Orhan Türkdoğan’dır. 1923-50 arasında, milli kültür politikalarından, hümanist çerçevede ilerleyen politikalara geçişi eleştiren Türkdoğan Atatürk dönemi kültür politikaları ile ilgili olarak: “... *Türk milliyetçiliği, M. Kemal ile hem bir devlet oluşumunu sağlıyor, hem de devletin resmi ideolojisi haline geliyordu. Şimdi önemli mesele, Osmanlıktan-millete, ümmetten-Türklüğe geçiş idi... İlkın Türk Ocakları yeniden kuruldu. Bununla da iktifa edilmeyerek Türk Tarihini Tetkik Cemiyeti ile Türk Dilini Tetkik Cemiyetlerinin kuruluşları gerçekleştirildi. Bunlardan ilki, bizi tarihi köklerimize götürerek nasıl bir millet olduğumuzu; ikincisi de, unutulmuş veya özelliğini kültür emperyalizmi sebebiyle yitirmiş olan dilimizi yeniden canlandırmak gibi iki amaca yönelikti.*” ifadelerini kullanırken, İnönü dönemi politikaları ile ilgili olarak: “... *Ancak bu romantizm; Kemalist ideolojiyi, Anadolu’nun kalkınması sürecinde realizmin çizgisine getireceği bir sırada, Atatürk’ün erken ölümü ile bu*

³¹⁰ Atilla İlhan, **Ulusal Kültür Savaşı**, Bilgi Yay. Ankara, 1998, s. 40.

defa sisteme ters düşen bir yol izlemeye yönelmiştir. Bu da, 'Kültürde Hümanizma' akımıdır. Anti Kemalist bir kadronun yönetimi ele almasından sonra ortaya çıkan bu akım, milli kültüre, 'kendi kendini arama' hareketlerine karşı, 'Yunan ve Latin' köklere dönülmesini gündeme getirmiştir. Artık Kemalizm, tabir yerinde ise, belirli sınırlar içerisinde kalıcılığını yitirmiş, ancak faturası, yine kendisi üzerine yazılacak olan, bu günkü Anadolu Medeniyetlerinin de temelini teşkil edecek ütopyaya dönüştürülüyordu.”³¹¹ sözlerini sarf ederek, iki lider dönemlerinde yürütülen kültür politikalarındaki farklılıkların altını çizerken, İnönü dönemi ile birlikte, Atatürk dönemi milli kültür anlayışından uzaklaşarak, Latin/Yunan kültürünü temel alan bir anlayışa yönelik çalışmaların ağırlık kazandığını dile getirmiştir.

İnönü dönemi ile birlikte Kemalist anlayıştan ödün verildiğini savunan Türkdoğan: *“Kültürde hümanizma taraftarları, Batılılaşma tarihimizde bilinen İslamcı, Türkçü ve Batıcı bakış açılarından farklı bir tezi savunuyorlardı. Bu üç akım taraftarları umumiyetle hazır bir medeniyetin fen ve tekniklerine, kılık-kıyafetlerine, düşünüş tarzlarına sahip çıkmalarına rağmen kültür hümanistleri, bu Batı medeniyetinin de temelinde bulunan Latin-Yunan köklere inilmesini öneriyorlardı. Böylece, Türkçülüğümüze, tarihimize, bizi biz yapan değerlere yönelmemizi devlet felsefesi haline getiren Kemalist ideoloji, Batıyı, köklere inmediği için, zımnen yanlış anlamakla suçlanıyor, yerine Latin ve Yunan kaynakları ikame edilmek suretiyle resmi görevi sona erdiriliyordu.”³¹² şeklindeki düşünceleriyle, İnönü dönemi kültür hareketlerini, bir önceki dönemden kopma hareketi olarak görmüştür.*

³¹¹ Orhan Türkdoğan, **Değişme-Kültür ve Sosyal Çözümle**, Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yay. İstanbul, 1988, s. 12, 13.

³¹² Türkdoğan, **a.g.e.**, s. 14.

Bu bağlamda, Recep Ercan, Atatürk sonrası dönemlere atıfta bulunarak: “*Ulusal kültür politikası konusunda yaşanan karışıklıkların altında yatan problem, Türk devrimi ve gidiş yönünü yeterince kavrayamamakta aranmalıdır. Cumhuriyetin ilk döneminde uygulanan devrimci program, ulusal kültür oluşturma noktasında Türk toplumuna bir yön vermiş olsa da, zamanla bu yön duygusunun kaybedildiği, yolundan saptırıldığı bilinmektedir. Türk devriminin çıkış noktası anti-emperyalist, ulusal ve tam bağımsız çağdaş Türkiye’yi kurmaktır. Bunun yolu öykünmecilikten değil, özgün ve bilimsel yaratıcılıktan geçmektedir.*”³¹³ ifadeleri ile toplumların gerçek benliğinin, milli kültürde aranması gerektiğini, ancak cumhuriyetin ilk dönemlerinde uygulanan milli kültüre yönelik çalışmaların sonraki dönemlerde, zaman içerisinde kaybedildiğini dile getirmektedir.

Sonuç olarak, Atatürk ve İnönü dönemi kültürel anlayış incelendiğinde, “*Milli Kültür*” ve “*Hümanist Kültür*” olmak üzere iki ana şablon görülmektedir. Atatürk döneminde, orta Asya kültür öğelerinin araştırılıp incelenmesine yönelik çabalar ağır basarken, İnönü döneminde, Yunan-Latin medeniyetinin temellerine ve kaynaklarına inmeye yönelik bir kültür anlayışı hâkim olmuştur. Her iki dönem için geçerli olan bu anlayışlar, kendi dönemlerinde devlet politikası olarak görülmektedir.

³¹³ Recep Ercan , “*Türkiye’de Ulusal Kültür Tartışmaları Bağlamında Çağdaş Uygarlık Sorunu*”, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, C. 25, No. 1, Mayıs 2001, s. 116.

2. DİL, TARİH VE EDEBİYAT ALANINDA ATATÜRK-İNÖNÜ DÖNEMİ ANLAYIŞI

2.1 DİL

Dil, kültür kavramı ile iç içe olan bir kavramdır. Hatta kültürün temel niteliklerinden bir tanesini oluşturması bakımından kültür politikaları içerisinde çok önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda gerek Atatürk; gerekse İnönü dönemlerinde Türk dili üzerine önemli çalışmalar yapılmış ve bu alanda kıymetli eserler meydana getirilerek, Türk dili en üst seviyelere çekilmek istenilmiştir.

Atatürk dönemi dil çalışmaları, harf inkılâbı ile başlamıştır. Türklerin İslamiyet’i kabul etmelerinden bu yana, kurulan Türk devletlerinin büyük kısmı alfabe değişikliğine giderek Arap harflerini bünyelerinde toplamışlardır. Cumhuriyetin ilanını takip eden süreç içerisinde, bu anlayıştan vazgeçilerek, okuma-yazma oranının eski harflerle yükseltilemeyeceği gerekçesi ve Batıya açılmanın bir gereği olarak Latin harfleri kabul edilmiştir. Atatürk döneminde yapılmış olan bu köklü inkılâbı, bu alandaki diğer inkılâplar izlemiştir. Bu dönemde, harf devriminden sonraki en büyük çalışma dilde öze dönme veya sadelik olarak gösterilebilir.

Bu konu hakkında Atatürk: “*Ulusal duygu ile dil arasında bağ çok kuvvetlidir. Dilin ulusal ve zengin olması, ulusal duygunun gelişmesinde başlıca etkindir. Türk dili, dillerin en zenginlerindedir; yeter ki bu dil bilinçle işlensin.*”³¹⁴ ifadelerini kullanarak, dilde sadeleşmenin ulusal bir çerçevede yapılması gerektiğini

³¹⁴ Turan, *Atatürk...* s. 23.

belirtmiş ve ulusallıkla dil arasındaki bağlantının ne kadar önemli olduğunu vurgulamıştır.

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde, dilde sadeleşmeye gidebilmek, bu faaliyeti akademik düzeyde ve sistemli bir biçimde yapabilmek adına Türk Dil Kurumu kurulmuştur. Türk Dil Kurumu, kurulduğu günden itibaren gerek dilde sadelik; gerekse dile öz Türkçe çerçevesinde yeni kelimler katma açısından, önemli çalışmalara imza atmıştır. Bu alanda konferanslar düzenlenmiş, CHP ve dönem gazetelerin bu konuda yardımları alınmıştır.

Atatürk döneminde, dil alanında yapılan bu başarılı çalışmalar, İnönü döneminde de ana hatları ile devam ettirilmek istenilmiştir. Fakat özellikle dilde sadelik çalışmalarında bir önceki döneme göre farklı bir yol izlenilmiştir. Atatürk döneminde, özleşme çalışmalarında, Türk dilinden uzaklaştırılan Arapça ve Farsça kelimelerin yerine daha çok Orta Asya kökenli kelimeler getirilerek, özellikle SSCB bağımlılığındaki Türklerle kültürel bir iletişim kurulmak amaçlanmıştır. İnönü döneminde ise, Arapça-Farsça dillerinden ayıklanan Türk Dili'nin bu boşluğu, hümanist kültür anlayışı çerçevesinde Yunan-Latin kökenli kelimelerle doldurulmak istenilmiştir.³¹⁵

İnönü döneminin Milli Eğitim Bakanı olan Hasan Ali Yücel, dilde sadeleşme çalışmaları ile ilgili olarak: *“Kültür anlayışımızda milliyetçiliğin belirtilerinden biri de Cumhuriyetin daha ilk zamanlarında, Arapça ve Farsçayı kaldırmamız olmuştur.*

³¹⁵ İlhan, a.g.e., s. 50, 51.

Bu boşluğu da seneler sonra ve bu yakınlarda Latince ve Yunanca ile doldurmaya başladık.”³¹⁶ ifadelerini kullanarak, Atatürk döneminde uygulanan Orta Asya kökenli dil çalışmaların yerine, Batı kökenli çalışmaların yapılacağı sinyallerini vermiştir. Bu şekilde, başlayan dil çalışmaları sonucunda, İnönü döneminde Türk Dili Batı kaynaklı birçok kavramla tanışmıştır.

Bu bağlamda, Atatürk ve İnönü dönemlerindeki dil çalışmaları isim olarak aynı olmakla beraber içerik açısından farklılıklar teşkil etmektedir. Bu çalışmalar, Atatürk döneminde daha ulusal çerçevede yapılırken, İnönü döneminde hümanist bir anlayış ile yapılmıştır. Dolayısıyla, dönemler arası bu farklılık, iki liderin kültür anlayışlarının farklı çizgilerde olmasından kaynaklanmaktadır.

İnönü döneminde dil alanında meydana gelen bu farklılıklar, eğitim hayatına da yansımış ve bu durum bazı aydınların konuya eleştirel yaklaşımlarına sebep olmuştur. Buna örnek olarak Atilla İlhan, İnönü dönemi Latin dillerine yaklaşma hareketi hakkında: “...Batı, Yunan ve Latin kültürüne yaslanarak Batı olmuş, bu günkü gücüne erişmiştir. O halde keramet Yunancada ve Latince dedir, bu dillerler yazılmış eserlerdedir; biz de ‘çağdaş uygarlık’ düzeyine ulaşmak niyetindeyse, bu dilleri orta dereceli okullarımızda lisan dersi diye okutur, böylelikle ‘uygarlaşmış’ oluruz. Böyle bir davranışın, bir tarihte Türkiye’de de geçerli sayıldığını, hep biliyoruz. Üstelik bu ‘çağdaşlık’ ve ‘Baticılık’ adına böyle sayılmıştır. Acaba öyle midir?”³¹⁷ ifadelerini kullanarak, İnönü dönemi uygulamalarını tenkit etmiştir.

³¹⁶ Elbir, Karakaş, **a.g.m.**, s. 384.

³¹⁷ İlhan, **a.g.e.**, s. 51.

Sonuç olarak Atatürk, dil alanında mikro çalışmalar yapmayı ve bu amaçla dünyadaki Türklerle iletişim kurmayı hedeflerken, İnönü bu alanda makro çalışmalar yapmayı daha uygun bularak, Batının geneli ile dil açısından iletişim içerisinde olmayı amaç edinmiştir. Bu nedenle, evrensel kültür-ulusal kültür anlayışındaki farklılıklar, dil çalışmalarında iki liderin izlediği yolda bir takım değişikliklere yol açmıştır.

2.2 TARİH

Tarih çalışmaları, kültür politikaları açısından en az dil kadar önem arz etmektedir. Çünkü bir milletin tarihi geçmişi aynı zamanda o milletin kültürel geçmişi hakkında da önemli bilgiler vermektedir. Bu bakımdan, milletlerde bir tarih şuuru oluşturabilmek gelecek yüzyıllarda, milletlerin birlik ve beraberliği açısından kıymetlidir.

Bu bağlamda, Atatürk döneminde özellikle Batı'nın Türk tarihi ile ilgili olarak ortaya attığı asılsız iddiaların çürütülebilmesi ve önceki dönemlerde ihmal edilen İslam'dan önceki Türk tarihi hakkında geniş bilgi toplamak amacı ile tarih çalışmalarına yoğun bir şekilde başlanmıştır. Kurtuluş savaşının ardından, Batı yapmış olduğu uygulamalarda haklılığını kanıtlamak adına, Türklerin sarı ırka mensup olduğu ve medeniyet anlamında hiçbir katkılarının söz konusu olamadığı şeklinde iddialar öne sürmüştü ve bu iddialar tarihçiler önderliğinde meydana getirilen eserler ile dünyaya sunulmuştur.³¹⁸

³¹⁸ Karal, a.g.e., s. 102.

Atatürk, gerek bu sebeplerden dolayı, gerekse Türk tarihini temel alarak milli bir bilinç yaratma amacı ile kalabalık bir kadroyu tarih çalışmalarına başlatmış, kendisi de bu çalışmaları yakından takip etmiştir. Bu alanda en büyük uygulama Türk Tarih Kurumu'nun kurulması olmuş ve kurumun konferans, yayın ve arkeolojik çalışmaları sonucu, Türk tarihine yönelik birçok bilinmeyen açıklığa kavuşturularak, Batı'nın asılsız iddiaları çürütülmüştür.

Bu açıdan Atatürk dönemi tarih çalışmaları ve anlayışı ana hatları ile özetlenecek olunur ise; Türk tarihi ile ilgili bilinmeyenler açığa kavuşturulmaya çalışılmış ve böylece Türk çocukları atalarını kendi kaynaklarından öğrenme fırsatı yakalamıştır. Türkiye'nin en eski tarihi araştırılarak, Anadolu medeniyetleri hakkında ayrıntılı bilgi elde edilmiş ve Türklerin İslam'a katkıları ve bu alanda yaptıkları çalışmalar ortaya koyulmuştur. Verilen birçok konferans ile tarih çalışmaları akademik düzeyde değerlendirilmiştir.³¹⁹

Bu süreç içerisinde, İnönü dönemine gelindiğinde Atatürk dönemi tarih çalışmaları devam ettirilmiş, Atatürk dönemi inkılâpları ders kitaplarında yerini almış ve TTK bu dönemde de önemli konferanslar gerçekleştirilmiştir. Dönemde etkili olan Hümanist anlayış, İnönü dönemi tarih çalışmalarında da belirgin bir faktör olmuştur. Bu açıdan, Atatürk dönemi tarih anlayışı ile İnönü dönemi anlayışı arasındaki ince çizgi bu faktörden kaynaklanmıştır.

³¹⁹ Özer, a.g.m., s. 4.

Atatürk dönemi tarih çalışmalarını, Batının asılsız iddiaları da dikkate alındığında, daha çok ulusal tarih ile ilgili çalışmalar oluşturmaktadır. Bu dönemde, dünya tarihi ile ilgili de çalışmalar görülmüş fakat bu çalışmalar daha çok dünyadaki diğer Türkler üzerine yoğunlaşmıştır. İnönü döneminde ise, Türklerin Orta Asya ile kan bağı olduğu tezine ilave olarak Türklerin Avrupa ile de kan bağı olduğu iddiası öne çıkmıştır.

Bu bağlamda, İnönü döneminde bazı aydınlar Türklerin Yunanlılarla akraba olduğunu, hatta Yunanlıların kökeninin Türklerden geldiğini dile getirmişler ve bu durum akademik kadroda tartışmaların da önünü açmıştır. İnönü döneminin sonlarına kadar bu tür iddiaların ön planda olması, Atatürk dönemi tarih teziyle bazı yönlerden çelişki yaratmıştır. Çünkü Atatürk döneminde, İslam'dan önceki Türk tarihi çalışmalarıyla, dünyadaki bütün Türklerle kan bağı kurulmaya çalışılmış ancak İnönü döneminde bu kan bağının yönü, hümanist anlayış gereği Batıya doğru kaydırılmak istenilmiştir.

İnönü dönemindeki bu anlayış, tarih ders kitaplarında da yerini almıştır. Atatürk döneminde, Türk tarihinin Osmanlılar döneminde ihmal edildiği düşüncesi ile okullarda özellikle Türk tarihi ağırlıklı tarih kitapları okutulurken İnönü döneminde, ağırlıklı olarak Avrupa tarihi, ders kitaplarına konu olmuştur. Bu duruma örnek olarak, 1947'de yazılmış olan "*Tarih I*" adlı lise ders kitabı gösterilebilir. Adı geçen kitabın içeriğine bakıldığında %40 Yunan tarihi, %40 Roma tarihi, %8 Eski

Anadolu tarihi ve %8 oranında da diğer konulardan bahsedilirken, Türk tarihinin kitap içerisindeki oranı %4 olarak göze çarpmaktadır.³²⁰

Hümanist tarih anlayışının üniversitelerde de ön plana çıkması, Atatürk dönemi anlayışına ters bir yönde ilerlendiği düşüncesi ile başta Köprülü ve Nihal Atsız olmak üzere, dönem aydınlarının bazıları tarafından tepkiyle karşılanmıştır. İnönü döneminde, DTCF’de öğretim görevlisi olan Halil İncik’in, üniversitede bir Osmanlı Tarihi kürsüsünün açılma isteğine karşı çıkılması, Batı tarihinin yanında Osmanlı tarihinin ihmal edildiği düşüncesine yol açmıştır. İncik bu konuda: “*Türk tarihi en çok tahrif edilmiş, bozulmuş bir tarihtir. Ne yazık ki, gençlerimiz de, kötü imajlardan kurtulamıyorlar. Bir aşağılık duygusu içerisindeyiz. Osmanlı kültür tarihini ve sosyal tarihini, yeniden yazmak gereklidir.*”³²¹ ifadelerini kullanarak, geçmiş dönemlerde ihmal edilen Osmanlı tarihinin, Batı tarafından Atatürk döneminde olduğu gibi tekrar asılsız iddiaların odağı olduğunu dile getirmiştir.

Bu bağlamda İlhan, Atatürk ve İnönü dönemleri tarih anlayışları hakkında: “*Türk ulusallığı ümmet düzeyinde Araplıkla ya da Acemlikle bağdaşamazsa, millet düzeyinde Yunanlılıkla ya da Latinlikle nasıl bağdaşacaktı? Mustafa kemal’in Tarih Kurumu’na yüklediği ilk görevlerden birisi, eski Türk medeniyetlerine sahip çıkmaktır... Anadolu’da gelmiş geçmiş bütün medeniyetlere sahip çıkılıyor da, Selçuk/Osmanlı medeniyetine biraz yan tutuluyordu. Git git, Mustafa Kemal’in ölümünden sonra, bu eğilim Yunan/Latin mihverini esas almak biçimine dönüştü.*”³²²

³²⁰ Şeker, **a.g.t.**, s. 78

³²¹ İlhan, **a.g.e.**, s. 62; Şeker, **a.g.t.**, s. 78, 86.

³²² İlhan, **a.g.e.**, s. 56, 57.

sözlerini sarf ederek iki dönem arasındaki anlayış farklılıklarına dikkat çekmek istemiştir.

Görüldüğü gibi, iki dönem arasında tarih anlayışı açısından en önemli fark, iki dönemdeki kültürel anlayıştan kaynaklanmaktadır. Atatürk döneminde hâkim olan milli kültür anlayışı, tarih çalışmalarının daha çok Türk unsuru etrafında yoğunlaşmasına neden olurken, İnönü döneminde etkili olan Hümanist anlayış, evrensel bir tarih anlayışını hedefleyerek, Türk tarihinin yanında Avrupa tarihinin de araştırılmasına yönelik çalışmaları amaçlamıştır. Dönemler arası meydana gelen bu fark, bazı dönem aydınları tarafından milli tarih bilincinden uzaklaştırıldığı gerekçesi tenkit edilmiştir.

2.3 EDEBİYAT

Atatürk ve İnönü dönemi edebiyat anlayışı, bu dönemlerdeki dil anlayışı ve çalışmaları ile paralellik göstermektedir. Atatürk döneminde uygulama alanı bulan dilde sadelik çalışmaları ve İnönü döneminde yoğunluk kazanan çeviri faaliyetleri, iki dönem edebiyatına da farklı renkler kazandırmıştır. Ancak, ortaya çıkan edebi eserler, içerik ve esinlenen kaynak bakımından bir takım farklılıklar göstermektedir.

Atatürk dönemindeki dilde sadeleşme çabaları dönem edebiyatına da yansımıştır. Bu dönemde, özellikle divan edebiyatı ile halk/aydın kesim arasındaki dil sorunu çözülmek istenilmiştir. Bu amaçla, Türkçe kelimeler yapılan çalışmalar ile

dönem edebiyat dili haline getirilmek istenmiştir. Ulaşılmak istenilen başlıca hedef, divan ve halk edebiyatı temsilcilerinin ve okuyucularının, birbirlerini anlamayan iki kesim olmaktan çıkarılmasıdır.

Edebiyatta önemli hedeflerden birisi olan sadelik çalışmalarının yanı sıra, Atatürk dönemi edebiyat anlayışında millilik de önemli bir amaç olarak karşımıza çıkmaktadır. Milli bir edebiyat yaratma düşüncesi bu dönemdeki hâkim düşünce olmuş ve dönem şairleri ve edebiyatçıları bu doğrultuda önemli eserler meydana getirmişlerdir. İnönü dönemine gelindiğinde ise edebiyatta millilik anlayışı, evrensel edebiyat anlayışına dönüşecektir.³²³

Hasan Ali Yücel'in bakanlığı döneminde kurulan Tercüme Büroları, Atatürk dönemi edebiyat anlayışından farklı bir anlayışın düşünüldüğünün ilk ışıklarını vermiştir. Tercüme Bürosunun faaliyetleri sonucu, bu dönemde birçok Batılı ülke yazarlarından önemli çeviriler yapılarak Türk edebiyatına kazandırılmıştır. Bu durumu Yücel, sadece Türk yazarların okunması ile çağdaşlaşmanın sağlanamayacağını bu nedenle dünya yazarlarının da okunması gerektiği şeklinde açıklayarak, çağdaşlaşma kavramına da yeni bir açılım getirmiştir.³²⁴

Bu bağlamda, her iki dönemde de esas hedef çağdaşlaşmak olmuştur. Fakat Atatürk ve İnönü döneminde bu amaca yönelik izlenen yol farklılıklar içermektedir. Buradan yola çıkarak, edebiyat anlamında bir çağdaşlaşmadan söz edilecek olunur ise, Atatürk döneminde milli unsur tabanlı bir edebiyatla bu alanda bir çağdaşlaşma

³²³ Kılınç, a.g.t., s. 117.

³²⁴ Turan, a.g.e., s. 226.

yolu seçilirken, İnönü döneminde, çağdaşlaşma anlamında, bir önceki dönemin eksikliği olarak görülen dünya edebiyatı unsuru ile çağdaş edebiyat kavramı içerisindeki boşluk doldurulmaya çalışılmıştır.

Ancak, İnönü döneminde izlenen bu yol, bir yandan destek görünürken; diğer yandan bir takım eleştirilere neden olmuştur. Yapılan eleştirilerin en önemli nedenini, Atatürk dönemi milli edebiyat anlayışının bırakılarak, farklı kültürlerden olan milletlerin edebi anlayışının, Türk edebiyatı içerisine sokulmak istenilmesi oluşturmuştur. Bu faaliyetlerin, genel anlamda milli kültürü olumsuz yönde etkileyeceği düşünülmüş, fakat bu dönemde çeviri faaliyetleri hız kesmeden devam etmiştir.

İki dönem arasındaki bu farklı anlayış, edebiyat alanında şüphesiz bir ikilemi de beraberinde getirmiştir. Dönem edebiyatçıları, bu ikilemi eserlerinde doğu-batı ayrılığı, ülkede meydana gelen sosyal ve kültürel değişim, millik ve hümanizm konularını dile getirerek yansıtmışlardır. Bu durum, edebiyatçıları arasında, edebiyatta milliliği savunanlar ile hümanist bir edebiyat fikrini savunanlar olarak farklı gruplaşmalara yol açmıştır.³²⁵

3. ATATÜRK VE İNÖNÜ'NÜN KÜLTÜR KURUMU HALKEVLERİ

Cumhuriyet dönemi kültür politikalarının en temel kurumlarından bir tanesini Halkevleri oluşturmaktadır. Atatürk döneminde açılan Halkevleri sayesinde, yapılan inkılâpların halk tarafından benimsenmesinde, ülke çapında milli birlik ve

³²⁵ Şeker, a.g.t., s. 102, 105.

beraberlikte ve milli kültür unsurlarının ortaya çıkarılmasında çok önemli mesafeler kat edilmiştir.

Atatürk döneminde, Halkevlerinin Dil ve edebiyat, güzel sanatlar ve temsil kolu başta olmak üzere, bu kurumların birçok kolu ile ülke çapında geniş bir kültür seferberliği başlatılmıştır. Bu seferberlik içerisinde, milli unsurlar ön plana çıkartılarak, milli bir kültür yaratma açısından Halkevlerine çok önemli vazifeler verilmiştir.

Atatürk ve İnönü döneminde çalışmalarına devam eden halkevleri iki dönem içerisinde ana hatları ile aynı fakat bazı ilaveler ve kültürel anlamda bir takım değişikliklerle varlığını sürdürmüştür. Atatürk devrinde, büyük çoğunluğu kent merkezlerinde olan Halkevleri, İnönü dönemine gelindiğinde daha küçük bölgelere de ulaşabilmek adına, kurulan halk odaları ile köylere kadar ulaşabilme fırsatı yakalamıştır. O dönemde, halkın büyük çoğunluğunun köylerde yaşamını sürdürdüğü düşünülürse, bu atılım gayet yerinde olmuştur.³²⁶

Birçok alanda olduğu gibi, Halkevlerinin kültürel anlamdaki amacı konusunda iki dönem arasında yine bazı farklılıklar göze çarpmaktadır. Halkevlerinin, açılan kollarında gerek sanat gerekse dil, tarih, spor, temsil kollarında olsun, Atatürk döneminde genel anlamda ulusal bir yapıda halka mesajlar verilmeye çalışılmıştır. Özellikle dil kolu ile halkta, sade ve arı bir Türkçe konuşulması özendirilmeye ve bu bilinç oluşturulmaya çalışılmıştır.

³²⁶ Turan, a.g.e., s. 230.

Atatürk'ün vefatı ile birlikte, İnönü'nün cumhurbaşkanı olması sonucu halkevlerinde bir takım değişikliklere gidilmiştir. Hümanist bir kültürel anlayışın benimsendiği bu dönemde, Halkevleri milli kültür uygulamalarında, hümanist kültür uygulamalarına geçmiştir. Bu anlamda, Halkevleri ve halk odalarında müzik alanında başta Mozart ve Vivaldi olmak üzere Batılı sanatkârların eserleri çalınmaya, edebiyat alanında Batılı yazarlardan yapılan çeviriler okunmaya ve hümanist anlayış doğrultusunda konferanslar verilmeye başlanmıştır.

Böylelikle, İnönü döneminde resmi politika haline gelen hümanist anlayış, halkevleri aracılığı ile yurdun en küçük birimlerine kadar yayılma imkânı bularak, halka tanıtılmaya çalışılmıştır. Atatürk döneminde, Halkevlerinde halka açılan kurslar ile öz Türkçe dersler verilirken, İnönü döneminde bu kursların yanında, Latin dilini öğretmek için kurslarında açılması, milli kültür politikasının yanında hümanist politikaların da uygulanmasına örnek olarak gösterilebilir.³²⁷

İki lider döneminde, tarih, edebiyat, sanat ve diğer alanlarda sürdürülmek istenilen politikalar, uygulama alanlarını, her iki dönemde de varlığını sürdüren Halkevlerinde bulmuştur. Bu nedenle, Halkevlerinde 1932-50 arasında iki farklı politik uygulama meydana gelmiştir. Uygulamadaki bu farklılık, dönem liderlerinin kültürel anlamdaki görüş ayrılıklarından ileri gelmektedir.

³²⁷ Karadağ, **a.g.e.**, s. 86, 88.

Atatürk döneminde, tamamen kültürel bir amaçla açılan Halkevlerinin, ikinci dünya savaşı sırasında Halkevlerine gönderilen genelgelerle, Türkiye'nin yapmış olduğu ittifaklarda haklılığının dile getirilmesi, o dönemde kültür kurumu olan halkevlerinin politikaya alet edildiği gerekçesi ile eleştirilere maruz kalmıştır. Bu bağlamda, Türkiye'nin savaş sırasında İngiltere ile ittifak içinde olmasının, dönemin halkevlerinde İngiliz kültür öğelerinin daha ağır bastığı düşüncesini de beraberinde getirmiştir.³²⁸

Atatürk döneminin ardından, İnönü dönemi Halkevleri ve Köy Enstitüleri faaliyetleri hakkında İlhan, yapılan kültür çalışmaları ve diğer faaliyetlerle köylüye çağdaş kültür modellerinin öğretilmeye çalışılmasına rağmen, çok partili hayatta birlikte, halkın İnönü yerine başka bir parti liderini iktidara taşımasını, hedeflenen kültürel açılımın halk tarafından benimsenmemesine bağlamaktadır.³²⁹ Kültürel anlamda, Halkevlerinde farklı bir uygulamaya gidilmesi, şüphesiz ki bir kültür bocalamasına neden olmuştur, ancak dünya edebiyatının, sanatının ve diğer dalların, İnönü döneminde Halkevlerinde okutulmasının halkın dünyaya bakış açısının genişlemesinde ve evrensel kültür öğelerini tanımalarında önemli derecede fayda sağladığını düşünen aydınların sayısı da küçümsenecek bir değerde olmamıştır.

4. ATATÜRK VE İNÖNÜ DÖNEMİ SANAT ANLAYIŞI

Atatürk ve İnönü dönemlerindeki sanat anlayışında, esin kaynağı Batı sanat anlayışı olmuştur. Fakat bu anlamda Batıdan alınan kalıbın içi Atatürk döneminde

³²⁸ Şeker, **a.g.t.**, s. 23.

³²⁹ İlhan, **a.g.e.**, s. 95.

milli sanat öğeleri ile doldurulurken, İnönü döneminde bu boşluk hümanist sanat öğeleri ile giderilmeye çalışılmıştır. Bu durum, sanatın hemen hemen her dalında kendisini göstermiştir. Atatürk döneminde, sanat milli kültür hedefinde bir araç olarak görülmüştür.

Bu anlamda, söz konusu dönemde sanatçılardan meydana getirdikleri eserlerde, milli bir ruh havası yaratmaları istenmiştir. İnönü döneminde ise milli sanat ve Batı sanatı bir araya getirilerek farklı bir sanat anlayışı oluşturulmak istenmesi, ancak genellikle sanatta Batı kökenli bir anlayışın hâkim olması, milli ruhu zedelediği gerekçesi ile eleştirilere maruz kalmıştır. Bu bağlamda, iki dönem arasında, yapılan sanatsal faaliyetler başta tiyatro, resim, opera ve bale sanatları olmak üzere, incelendiğinde bir takım farklılıklar göze çarpmaktadır.

Tiyatro açısından söz konusu dönemlere bakıldığında, Cumhuriyet dönemi, Klasik Türk tiyatrosu geleneğinden, modern tiyatroya geçiş de köprü vazifesi görmüştür. Aslında, modern tiyatroya karşı eğilim Tanzimat döneminden itibaren başlamış olmakla birlikte, bu konuda en somut adımlar Cumhuriyete geçişle gerçekleşmiştir. Tiyatro geleneği, Osmanlıda daha çok azınlık gruplarının hâkimiyetinde gelişmiştir. Bu konuda, Ermeniler Güllü Agop önderliğinde önemli gelişmeler kaydetmişlerdir.³³⁰

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte, Atatürk birçok alanda olduğu gibi tiyatro alanında da milli bir anlayışı benimsemiş ve bu anlayış çerçevesinde bu sanat dalında

³³⁰ And, a.g.m., s. 2508.

çalışmalar başlatılmıştır. Başlatılan çalışmalarda, ilk olarak “*Türk Tiyatrosunu Himaye Cemiyeti*” kurularak, tiyatrodaki milli ruh havası sağlamlaştırılmak istenilmiştir. Bu bağlamda, dönem sanatçıları tarafından Türk tiyatrosunun üst seviyelere taşınabilmesi ve geniş halk kitlelerine hitap edebilmesi için önemli çalışmalar ve raporlar hazırlanmıştır. Bütün bu faaliyetler, Atatürk dönemi tiyatro anlayışının dayandığı temeller konusunda önemli ipuçları vermektedir.³³¹

Bu bağlamda, Atatürk dönemindeki tiyatro oyunlarında Milli mücadele ve Türk halkının bu mücadeledeki rolü konularında birçok temsil sergilenmiştir. Bu nedenle, Atatürk döneminde tiyatro alanında genellikle milli kimlik ve tarih şuuru işlenmiş ve bu kavramlar sanat aracılığı ile halka anlatılmaya çalışılmıştır.³³²

Ancak, bazı aydınlar Atatürk ve önceki dönemlerde milli tiyatro anlayışı çerçevesinde yapılan ve milli tiyatro anlayışı içerisinde değerlendirilen tarihi oyunlar konusunda, Türk tiyatrosunun yeterli düzeye çıkamadığı kanısına varmışlardır. Bu konuda İlber Ortaylı: “*Türk tiyatrosunda tarihsel oyunlar çeşitli yaklaşımlarla yazılmıştır. Ancak, bunlar dünya edebiyatının klasik veya çağdaş ünlü eserlerinin oyun, teknik ve yorum gücüne ulaşamamıştır. Bunda kabahat, yazar ve oyuncuların çok toplumumuzun düşünsel geri kalmışlığında aranmalıdır.*”³³³ sözlerini kullanarak, milli tiyatro unsurlarının, Türkiye’de Batıdaki kadar etkili kullanılmadığını dile getirmiştir.

³³¹ Karaduman, **a.g.e.**, s. 159.

³³² Abdullah Şengül, “*Türk Tiyatrosunda Tarih*”, **Turkish Studies**, C.4, S. 1–2, 2009, s. 1954.

³³³ İlber Ortaylı, “*Tiyatroda Tarihi Oyunlar Üzerinde Siyasal Bir Analiz Denemesi*”, **Tiyatro Araştırmaları Dergisi**, 1976, S. 7, s. 232.

Bu süreç içerisinde İnönü dönemine gelindiğinde, birçok alanda olduğu gibi tiyatro alanında da hümanist anlayış söz konusu olmuştur. Dönemde, 1940'lara kadar tiyatrodaki milli bir anlayışın hâkim olurken, 1940'da çıkarılmış olan “*Devlet Konservatuarları Yasası*” ile hümanist temelli tiyatro anlayışının temelleri atılmıştır. Özellikle, çeviri faaliyetlerinin yoğunluk kazanması ile birlikte, Türkçeye çevrilen eserlerin temsillerde gösterime sokulması ile bu anlayış doruk noktasına ulaşmıştır.

Ancak, iki dönem arasında tiyatro anlamında meydana gelen bu değişiklik dönem aydınlarının dikkatini çekmiştir. Bu konuda İsmail Hakkı Baltacıoğlu, milli tiyatronun Batı tiyatrosu temelleri yerine milli tiyatro unsurlarına dayandırılması gerektiğini belirterek, “*Bizde modern olarak milli tiyatro yoktur*”³³⁴ ifadeleri ile İnönü dönemindeki bu değişime muhalif olan aydınların başında gelmiştir. Baltacıoğlu: “*Türk aktörü! Oldum olası kendinden başka bir şey olmak istersin. Yabancı aktörleri taklitten artık vazgeç... Diksiyon, deklamasyon, aksiyon, süre; bunlar hep yerli, Türk olan şeylerdir; uygarı, Avrupalısı olmaz. Yabancılardan tiyatro geleneğini al; fakat tiyatronun canını, ruhunu, duyuncunu, özünü, milliyetini alma! Türk aktörü! Özüne kıyma!*”³³⁵ sözleri ile tiyatrodaki milli anlayışın korunması gerektiğini vurgulamıştır.

Tiyatrodaki Avrupa temelli bir anlayış yaratılmak istenmesi konusunda Erman Artun: “*Ulusal tiyatromuzu kurabilmek için, yüzyıldan beri süregelen Batı taklitçiliğini bırakıp, geleneksel tiyatromuzun temel öğelerinden yararlanarak yaratıcı denemelere girmek gereklidir. Kendi kaynakları ile beslenmeyen bir*

³³⁴ Şeker, a.g.t., s. 143.

³³⁵ İsmail Hakkı Baltacıoğlu, “*Kendine Dön*”, *Cumhuriyet Dönemi Düşünce Yazıları Seçkisi*, Haz. Konur Ertop, T.C. Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1998, s. 244.

kültürün, geleceği şekillendirmesi beklenemez.”³³⁶ ifadelerini kullanarak, bu sanat dalında özgün eserler verebilmek için tiyatronun milli kültür öğelerine dayandırılması gerektiğini vurgulamıştır.

Görüldüğü gibi, gerek Atatürk döneminde gerekse İnönü döneminde, modern anlamda bir tiyatro geleneği oluşturulmak istenmiş fakat bu yolda iki lider farklı metotlar izlemişlerdir. Bu durum, iki dönem içerisinde farklı eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Ancak, iki dönemin Türk tiyatrosuna katkısı, 1923-1950 arasında milli ve hümanist anlayışın tiyatrodaki hâkim unsur olarak kabul edilmesi, Türk tiyatrosunun her iki alanda da deneyim sahibi olmasını sağlamıştır.

Cumhuriyetle birlikte, Türkiye’de opera ve bale sanatlarında ilk kez kararlı bir şekilde çalışmalar başlatılmıştır. İlk dönemler, Türk sanatçılar eşliğinde bu sanat dalları geliştirilmeye çalışılmış fakat çalışmaların amatörce yapılmasının engellenmesi adına, gerek Atatürk; gerekse İnönü dönemlerinde dışarıdan bu sanat dallarında uzman sanatçılar getirilmiştir. Daha sonra, Devlet Tiyatroları Kanunu’nun çıkarılması ile birlikte, söz konusu sanatlar profesyonel anlamda yapılmaya başlanmıştır.³³⁷

Opera sanatında, Atatürk döneminde daha çok milli efsane ve kültür öğeleri bu sanat dalına uyarlanırken, İnönü döneminde bu sanat dalının gittikçe profesyonelleşmesine de bağlı olarak, Batı kökenli konular operada yer almıştır. Ancak, İnönü dönemindeki hümanist anlayışa rağmen, Türkiye’de ilk yerli opera

³³⁶ Erman Artun, “*Tarihsel Süreçte Değişen Geleneksel Tiyatromuz*”, **Halk Kültürü Tiyatro Sempozyumu**, Yeditepe Üniversitesi İstanbul, 25-27 Aralık 2008, s. 4

³³⁷ Tan, **a.g.e.**, s. 34.

gösterisi de bu dönemde gerçekleştirilmiştir. Atatürk döneminde Türkiye’de temelleri atılan bu sanat, İnönü döneminde yerli sanatçıların çalışmaları ile yurt dışında da gösterime girme olanağı bulmuştur.³³⁸

Opera ile yakın bir ilişki içerisinde olan bale sanatı ise, asıl gelişimini İnönü döneminde bulmuştur. Atatürk döneminde, bale sanatı istenilen seviyede hayata geçirilememiştir. Bale alanında Türkiye’ye davet edilen Carl Ebert, o dönemin koşullarında bu sanata en çok destek veren ülkenin Türkiye olduğunu dile getirmiştir. Buna karşılık, söz konusu dönemdeki sanatsal faaliyetler, bir takım eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Kadir Şeker, özellikle opera ve bale gibi sanat dallarının 1946’da ABD ve İngiltere ile yaşanan siyasal ilişkiler çerçevesinde Türkiye’de etkili olmaya başladığını dile getirmiştir. Şeker, “*Halkevleri ve Halk odaları ile sinema, tiyatro, opera bale gibi güzel sanatlar alanında yaşanan, Atilla İlhan’ın değimiyle Batı taklitçiliği, Atatürk dönemi millileşme anlayışına derin darbeler indirmiştir.*”³³⁹ ifadeleri ile İnönü dönemi kültür anlayışının, Atatürk dönemi kültür anlayışı ile paralel bir çizgide gitmediğini vurgulamıştır.

Opera ve bale alanında yapılan bu tür eleştiriler resim sanatında da kendisini göstermiştir. Ancak, bu eleştirilere rağmen, Cumhuriyet döneminde yapılan resim çalışmaları ile bu sanat dalında oldukça ileri seviyede bir gelişim kaydedilmiştir. Atatürk döneminde başlayan bu hızlı gelişim, İnönü döneminde de aynı şekilde devam ettirilmiş ve bu sanat dalında içerik dışında dönemler arası büyük bir ayrılık söz konusu olmamıştır.

³³⁸ Şeker, **a.g.t.**, s. 150; Deleon, **a.g.e.**, s. 30.

³³⁹ Şeker, **a.g.t.**, s. 153.

Cumhuriyet dönemi resim çalışmaları genellikle halkevleri bünyesinde yapılmıştır. Atatürk döneminde, halkevlerinde birçok resim sergisi açılmış ve bu sayede bu sanat, geniş kitlelere hitap etme olanağı bulmuştur. Resim sergileri açma geleneği, İnönü döneminde de devam ettirilmiştir. Açılan bu sergilerde, dereceye giren resamlara para ödülleri verilerek sanatçılar açısından biz cazibe yaratılmak istenilmiştir. Resim çalışmalarının odak noktası her iki dönemde de Ankara olmuştur. Buna örnek olarak, ressamların 1940'lı yıllarda Ankara'da çok sayıda sergi açmalarına karşılık, İstanbul'da ressamların sergi açacak mekân bulamamaları gösterilebilir.³⁴⁰

Cumhuriyetin ilk dönemlerinden itibaren, ülkede resim alanında kalitenin daha da artırılması amacı ile yurt dışına devlet desteği ile ressamlar gönderilmiştir. Bu alanda sınavlar açılarak, başarılı olan 22 kişi Almanya ve Fransa'ya eğitim görmek için gönderilmişlerdir.³⁴¹ Ancak, her iki dönemde de yurt dışından gelen bu sanatçıların, özgün eserler vermedikleri konusunda eleştiriler söz konusu olmuştur.

Bu bağlamda Nimet Keser: *“Devrim sonrasında, sanatçının devrimin yanında olması çok önemli bir mesele olarak, hatta bir zorunluluk olarak görülmüştür. Sanatçı, devletle iş birliği yapmak zorunda olan bir aydın olarak algılanmıştır... Sanatçının geçmesi gereken bir tek yol görünmektedir; sanatın kamusal fayda amaçlı, eğitim ve propaganda amaçlı kullanılması. Bunu yapmayan sanatçının*

³⁴⁰ Şeker, a.g.t., s. 146, 147.

³⁴¹ Aslı Korur, **Cumhuriyet'in İlk On Beş Yılında Türk Resim ve Heykel Sanatı (1923-1938) (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Ankara, 2008, s. 31.

payına düşen ise 'bizden' ve 'adamdan' sayılmamaktır”³⁴² ifadelerini kullanarak, söz konusu dönemlerde, sanatçıların bu dönemlere özgü kültürel anlayışın dışında eser meydana getirmekte sıkıntı çektiklerini dile getirmektedir.

Ancak, bu görüşe karşılık devletin bu dönemlerde sanata ve sanatçıya karşı gayet özgür bir ortam yarattığı görüşünde olanlar da az sayıda değildir. Bu konuda Başak Bugay: “... Türkiye’de sanatı yönlendirecek burjuva yapılanması, koşulları karşılayacak entelektüel alt yapı yoktur. Hatta burjuva sınıfı henüz oluşum aşamasındadır. Bu nedenle, sanat devletten başka destek olacak bir kurum da yoktur... Devletin sanat alanı üzerinde en egemen olduğu yıllarda bile, sanatçıların özerk yapılarına zarar verecek uygulamalara gidilmemiştir. Sanatçıların devrim resimlerini yapmalarının beklendiği, İnkılâp sergileri dönemi, sanatçı ve aydınların eleştirilerine uğradığında, devlet bu eleştirileri göz önüne alarak kendi başlattığı süreci sona erdirmiştir.”³⁴³ sözlerini sarf ederek, söz konusu dönemlerde devletin sanatçıların özerkliğine her hangi bir kısıtlama getirmediğini, aksine sanatçıların özgürlük açısından önünü açtığını dile getirmiştir.

Resim alanında batılılaşma, sanatçıları korumak adına kurulan “Müstakil Ressamlar Grubu” ve sanatta Batı faktörünü temel alan “D Grubu”nun, Atatürk döneminde kurulması dikkate alınacak olunur ise, Cumhuriyetin ilk dönemlerinde başlamış, İnönü döneminde ise hümanist kültür politikalarının etkisi ile daha çok alanda uygulama alanı bulmuştur.

³⁴² Nimet Keser, **Tek Parti Döneminde Türk Resim Sanatının İdeolojik Üretimi (Yayımlanmamış Doktora Tezi)**, Ankara, 2006, s. 193.

³⁴³ Başak Bugay, **1923’ten Günümüze Sosyo-Politik Durumun Türk Resim Sanatında Yansımaları (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İstanbul, 2006, s. 22, 23.

Türk resim sanatında, Atatürk ve İnönü dönemlerinde farklı anlayışlar hâkim olmuştur. Atatürk döneminde, resimde “Kübizm” (nesneleri geometrik biçimlerde gösteren sanat akımı) ve “Realizm” (Gerçekçilik) resim sanatında öne çıkan akımlar olmuştur. Ancak, bu akımlar geleneksellikten uzaklaştığı gerekçesi ile başta İsmail Hakkı Baltacıoğlu olmak üzere birçok aydınının ile eleştirilerine maruz kalmıştır.

İnönü dönemine gelindiğinde ise, resimde “Kübizm” ve “Realizm” in yerini “Klasisizm” (Eski Yunan ve Roma Sanatından, edebiyatından kaynaklanan sanat ve edebiyat biçimi) almaya başlamıştır. Keser, İnönü dönemi resim anlayışında etkili olan bu akım hakkında: “*Bu yıllarda, Avrupa’daki sanat hareketlerini takip etmekle beraber, ‘kendimize ait bir davanın kalıbına uymak’ zorunluluğu vurgulanmaya başlanmıştır... Sanata hayat veren kaynaklarsa Yunan, Roma, Rönesans ve sonraki klasikler olarak gösterilmiştir. Bu kaynaklardan beslenmeden büyük sanat olacağını düşünmek ise saflık olarak görülmüş ve sanatta başarıya ulaşmanın klasisizme yönelmekle mümkün olabileceğine inanılmıştır.*”³⁴⁴ sözlerini dile getirerek, resim alanında İnönü döneminde izlenen politikanın hümanizma başlığı altında şekillendiğini ifade etmiştir.

Hümanist politikalar çerçevesinde, İnönü dönemi resim sanatında en etkili olan gurup, D gurubu olarak nitelenen topluluk olmuştur. Atatürk dönemi resim faaliyetlerini, sanatta Batılılaşma çerçevesinde yeterli düzeyde bulmayan bu grup,

³⁴⁴ Keser, a.g.t., s. 193, 198.

resim sanatı açısından Batı'daki yeni gelişmeleri Türkiye'ye getirmek için öncülük rolünü üstlenmiştir.³⁴⁵

Birçok dalda olduğu gibi, resim alanında da Atatürk ve İnönü dönemleri arasında bir takım farklılıklar söz konusu olmuştur. Ancak, gerek Avrupa'ya bu alanda yetişmek üzere öğrenci göndermek, gerekse Avrupa'daki akımları Türkiye'ye transfer etmek açısından olsun, her iki dönemde de içeriği farklı da olsa aynı yol izlenmiştir. Bu bakımdan genel olarak, İnönü dönemi resim anlayışı, Atatürk dönemi anlayışının bir devamı niteliğindedir.

Sonuç olarak, sanat anlayışı açısından Atatürk ve İnönü dönemleri arasında bir takım farklılıklar dikkat çekmektedir. Kadir Şeker bu konuda: “*Özellikle 1946'dan sonra İngiltere ve ABD ile gelişen ilişkiler çerçevesinde, Batı kültür normlarının toplumumuza hızla girişi sağlanmıştır. Halk evleri ve Halk Odalarıyla sinema, tiyatro, opera, bale gibi güzel sanatlar alanında yaşanan, Atilla İlhan'ın deyimiyle Batı taklitçiliği, Atatürk dönemi millileşme anlayışına derin darbeler indirmiştir.*”³⁴⁶ ifadelerini kullanarak, dönemler arası yaşanan farklılıklara dikkat çekmiş ve İnönü döneminde etkili olan hümanist anlayışın, Atatürk dönemi anlayışını olumsuz anlamda etkilediğini dile getirmiştir.

³⁴⁵ Mehmet Ali Genç, **Türk Resminin Batılılaşma Sürecinde D Grubu Ressamlarının Rolü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Van, 2006, s. 60.

³⁴⁶ Şeker, **a.g.t.**, s. 153.

SONUÇ

Cumhuriyetin kurulması ile birlikte birçok alanda olduğu gibi kültürel alanda da önemli değişim hareketleri gerçekleştirilmiştir. Atatürk döneminde başlayan bu değişim hareketleri, sonraki dönemlerde devam ettirilmiştir. Cumhuriyet döneminde yapılan kültür reformlarının amaçları arasında, çağdaş medeniyetlerle eşit düzeye gelebilmek önemli bir rol oynamıştır.

Söz konusu kültür reformlarının uygulanması konusunda, Atatürk ve İnönü dönemleri arasında bir takım farklılıklar meydana gelmiştir. Bu bağlamda, Atatürk döneminde uygulanan kültür politikalarında milli kültür unsuru daha ön plana çıkarken, İnönü döneminde hümanist kültür anlayışı, uygulanan kültür politikalarının belirleyici özelliği olmuştur.

Her iki dönemde de; sanat, edebiyat, müzik, mimari vb. alanlarda önemli çalışmalar yapılmıştır. Yapılan bu çalışmalar esnasında, yurt dışından getirilen yabancı uzmanların da görüşü alınarak, en iyi sonuç hedeflenmiştir. Ancak kültürel anlamda yapılan çalışmaların; Atatürk ve İnönü döneminde bir takım farklılıklar arz etmesi dönem aydınlarının eleştirilerine sebep olmuştur. Aydınların bu konudaki görüş ayrılıklarının en önemli sebebini ise, milli kültür politikasından, hümanist kültür politikasına geçiş oluşturmaktadır.

Bu bağlamda, Atatürk'ün vefatının ardından, milli kültür politikası yerini hümanist kültür politikasına bırakmıştır. Atatürk döneminde, Orta Asya kaynaklarına inilerek, o bölge ile yakın ilişkiler kurulması hedeflenirken, İnönü dönemine

gelindiğinde, Yunan ve Latin kaynaklarına inilerek bir “*Türk Hümanizmi*” gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Hümanist anlayış, Atatürk ve İnönü dönemlerinde uygulanan kültür anlayışının en önemli farklarından birini oluşturmaktadır. Bu anlayış, Atatürk ve İnönü’nün çok önem verdikleri Köy Enstitüleri ve Halkevleri’nin eğitim politikasında da önemli farklılıklara neden olmuştur. Eğitim kurumlarında, iki dönem arasında meydana gelen milli-hümanist anlayış farkı, dönem aydınlarının eleştiri konularından birisini oluşturmaktadır.

Eğitim alanında iki dönem arasındaki anlayış farkı, sanat alanında da kendisini göstermiştir. Atatürk dönemi sanat anlayışında “*millilik*” ön planda tutulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla; özellikle resim, mimari, heykeltıraşlık ve müzik başta olmak üzere birçok alanda, sanatçıların Türklerden oluşmasına önem verilmiştir. Sanatçılardan, ulusal konuları coşkulu bir hava içerisinde eserlerine işlemeleri istenilmiştir. Bu çerçevede, ortaya çıkarılacak eserlerin Türk kültürü çerçevesinde şekillenmesi hedeflenmiştir. İnönü dönemine gelindiğinde ise; Atatürk döneminde “*millilik*” temelinde geliştirilmeye çalışılan sanatsal faaliyetler, “*evrensel boyutta*” geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla, İnönü döneminde, başta opera ve bale olmak üzere, Batılı sanatların halka benimsetilmesi için önemli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların amaçları arasında, “*evrensel kültür*”e ulaşmak önemli bir yer tutmaktadır.

Sanat alanında iki dönem arasındaki farklı uygulamalar, dil, tarih ve edebiyat alanına da yansımıştır. Atatürk döneminde dil alanında yapılan çalışmalar, daha çok

dilde öze dönmeye yönelik yapılmıştır. Bu amaçla, Türk Dil Kurumu kurularak, öz Türkçe kelimeler oluşturulmaya çalışılmıştır. Tarih alanında ise, Türk Tarih Kurumu kurulmuş ve önemli araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalarda, İslamiyet'ten önceki Türk tarihi incelenerek Orta Asya Türkleri ile olan tarihi bağları güçlendirmek hedeflenmiştir.

İnönü dönemine gelindiğinde ise, dil alanında; dilde öze dönme faaliyetleri yerine, daha çok Latin dillerine yakınlaşmak için çalışmalar yapılmıştır. Bunda, hümanist anlayış önemli bir yer tutmaktadır. Dil alanındaki hümanist anlayış tarih alanında da etkili olmuştur. İnönü dönemi tarih çalışmalarında; Atatürk döneminde, Türklerin Orta Asya ile kan bağı olduğu tezine ilave olarak Türklerin Avrupa ile de kan bağı olduğu iddiası öne çıkmıştır.

Bu bağlamda, gerek Atatürk; gerekse İnönü dönemlerinde uygulanan kültür politikalarında, aynı amaç hedeflenmiş; fakat farklı yöntemler uygulanmıştır. Ulus-devlet anlayışının ve milli kültür politikasının daha ağır bastığı, Atatürk dönemi kültür politikaları millilik prensibi çerçevesinde gerçekleştirilmeye çalışılırken, evrensel kültür ve hümanist anlayışın ön planda olduğu İnönü döneminde ise, Atatürk döneminden farklı bir yöntem uygulanmıştır. Dönemler arasındaki yaşanan bu farklılıkla birlikte, milli politikalar kapsamında birey yetiştirmek, yerini evrensel kültür politikaları çerçevesinde birey yetiştirmeye bırakmıştır.

Dönemler arasında farklı kültür politikalarının uygulanmasında, söz konusu dönemlerin şartları göz ardı edilmemesi gereken bir durumdur. Atatürk döneminde, meydana gelen inkılâplar ve kültür politikaları, ulus devlet olma yolunda atılan

adımlar çerçevesinde olmuştur. Bu nedenle, gerek sanat; gerekse edebiyat, dil ve tarih alanında yaşanan gelişmeler bu anlayış çerçevesinde şekillenmiştir. Dil ve Tarih alanında Orta Asya Türkleri ile bağlantı kurulmak istenmesi, sanat alanında milli sanat anlayışı oluşturulmak istenilmesi vb. gelişmeler ulus devlet olma amacına yönelik atılan adımlar arasında gösterilebilir.

İnönü dönemine gelindiğinde ise; gerek demokrasinin Atatürk dönemine göre daha iyi tecrübe edilmiş olması; gerekse II. Dünya Savaşı'nın da etkisiyle, Türkiye ve dünya şartlarında önemli değişiklikler olmuştur. Bu gelişmeler, İnönü dönemi kültür politikalarında, önceki döneme kıyasla farklı bir yöntem izlenmesine sebep olmuştur. Bu bağlamda, Atatürk ve İnönü dönemleri kültür politikaları arasındaki farkın sağlıklı bir şekilde anlaşılabilmesi için, söz konusu iki dönemin kendi içerisinde ve dönem şartları dikkate alınarak incelenmesi, farklılığın anlaşılması adına yarar sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

A. Arşiv Belgeleri

1. Yayınlanmamış Arşiv Belgeleri

BCA, 490 1 1174 1221

BCA, 490 01 1173 121 1

BCA, 030 10 173 1951

BCA, 490 01 1005 880 2

BCA, 030 10 117 817 2

BCA, 030 01 11 6410

BCA, 030 10 26 151 17

BCA, 490 01 977 7881

2. Yayınlanmış Arşiv Belgeleri

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. I. (1919-1938), Ankara, 2006.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. II (1906–1938), Ankara, 2006.

B. Kitaplar

ALPAN, Necip P.; **Atatürk'ün Milli Müzik Devrimi**, Ankara, 1989.

ALTUNTAŞ, Turan; **Bozkırın Eğitim Abideleri**, Adana, 1998.

AND, Metin; **Osmanlı Tiyatrosu Kuruluşu-Gelişimi-Katkısı**, Ankara, 1999.

ANGI, Hacı; **Atatürk İlkeleri ve Türk Devrimi**, Ankara, 1997.

- Anıl, Çeçen; **Kültür ve Politika**, Ankara, 1996.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I (1919–1938)**; Ankara, 2006.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II (1906–1938)**; Ankara, 2006.
- ATAY, Falih Rıfkı; **Çankaya**, İstanbul, 2004.
- AVCI Cemal- Kara, Âdem; **Bağımsızlığa Giden Yol Türk İnkılâbının Tarihi**, İstanbul, 2007.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya; **İkinci Adam**, Ankara, 1999.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya; **Tek Adam**, İstanbul, 1969.
- AYDIN, Baha Mutlu; **Köy Enstitüleri ve Toplum Kalkınması**, Ankara, 2008.
- AYGÜL, Hasan Hüseyin; **Türk Modernleşme Sürecinde Dil Olgusunun Sosyolojik Analizi**, Isparta, 2008.
- BAHADIR, Ziyet; **Köy Enstitülerinin Sosyolojik İncelemesi**, Sivas, 1994.
- BAYRAKTAR, Nuray; **Halkevlerinin Ülke Kültürüne İnsanın Gelişimi ve Dönüşümü Açısından Katkıları**, Ankara, 1999.
- BAYTEKİN Çetin - TÜRKDOĞAN Berna; **“Atatürk'ün Cumhuriyet'in İlanından Sonraki Hedefleri Sempozyumu Bildirileri”**, İzmit, 4–6 Haziran 1998, s. 159.
- BERKTAŞ, Esin; **1939–1950 Dönemi Türk Sinemasının Ekonomik, Politik, Toplumsal ve Kültürel Yapısı**, İstanbul, 2008.
- BORAK, Sadi; **Atatürk ve Edebiyat**, İstanbul, 2004.
- BOZDAĞ, İsmet; **Atatürk'ün Evrensel Boyutları**, Ankara, 1998.
- BUGAY, Başak; **1923'ten Günümüze Sosyo-Politik Durumun Türk Resim Sanatında Yansımaları**, İstanbul, 2006.

- ÇİHAN, Ali Rıza; **İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları 1920-1973**, Ankara, 1993.
- COŞKUN, Mehmet; **Türk Müzik Kültürüne Yönelik Planlı Kalkınma Dönemi Politikaları ve Türk Müzik Eğitimine Etkileri**, Ankara, 2008.
- ÇAMBEL, Perihan; **Atatürk, Evrim, Devrim ve Müzik**, Ankara 1989.
- ÇAVDAR, Tefik; **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950**, Ankara, 1999.
- ÇEÇEN, Anıl; **Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri**, Ankara, 1990.
- ÇIKAR, Mustafa; **Hasan Ali Yücel ve Türk Kültür Reformu**, Ankara, 1997.
- DELEON, Jak; **Cumhuriyet Dönemi Türk Balesi**, İstanbul, 1990.
- DEVELLİOĞLU, Ferit; **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Ankara, 1986.
- EFE, Ali; **Köy Enstitüleri**, Ankara, 2007.
- ER, Fatma; **Milli Şef Döneminde Çağdaşlaşma Anlayışı ve Uygulamaları** Ankara, 2000.
- EROĞLU, Hamza; **Türk İnkılâp Tarihi**, Ankara, 1990.
- ERTUĞRUL, Feyzullah; **Köy Enstitüleri Sistemi ve Düşündürdükleri**, Ankara, 2001.
- EVREN, Nazif; **Köy Enstitüleri Neydi Ne Değildi**, Ankara, 1998.
- GENÇ, Mehmet Ali; **Türk Resminin Batılılaşma Sürecinde D Grubu Ressamlarının Rolü** Van, 2006.
- GOLOĞLU, Mahmut; **Tek Partili Cumhuriyet (1931-1938)**, Ankara, 2009.
- GÖÇGÜN, Önder; **Edebiyat Dünyası ve Atatürk**, Ankara, 1995.
- GÖKALP, Ziya; **Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri I**, İstanbul, 1973.
- GÖKALP, Ziya; **Türkçülüğün Esasları**, İstanbul, 1995.
- GÖKALP, Ziya; **Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak**, İstanbul, 1992.

- GÜLVAHABOĞLU, Adil; **Atatürkçü Düşünce Türk Rönesansı**, Ankara, 1990.
- GÜNGÖR, Erol; **Türk Kültürü Ve Milliyetçilik**, İstanbul, 2004.
- GÜNGÖR, Erol; **Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik**, İstanbul, 1989.
- İLHAN, Attila; **Ulusal Kültür Savaşı**, Ankara, 1998.
- İNAN, Afet; **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, İstanbul, 2007.
- KAFESOĞLU, İbrahim; **Türk Milli Kültürü**, İstanbul, 2005.
- KANTARCIOĞLU, Selçuk; **Türkiye Cumhuriyeti Hükümet Programlarında Kültür**, Ankara, 1998.
- KAPLAN, Mevlüt; **Aydınlanma Devrimi ve Köy Enstitüleri**, Ankara, 2002.
- KARA, Adem; **Halkevleri Nedir?**, Ankara, 1999.
- KARADAĞ, Nurhan; **Halkevleri Tiyatro Çalışmaları 1932-1951**, Ankara, 1998.
- KARADUMAN, Fethi; **Çağdaş Uygarlık Öncüsü Atatürk**, Mersin, 2001.
- KARAER, İbrahim; **Türk Ocakları (1912-1931)**, Ankara, 1992.
- KARAL, Enver Ziya; **Atatürk ve Devrim (Konferanslar ve Makaleler 1935-1978)**, Ankara, 1998.
- KARTEKİN, Enver; **Devrim Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Rejimi**, İstanbul, 1973.
- KESER, Nimet; **Tek Parti Döneminde Türk Resim Sanatının İdeolojik Üretimi**, Ankara, 2006.
- KILINÇ, Aygül; **Atatürk Dönemi Kültür Politikasının Türk Toplumsal Yaşamına Etkileri ve Katkıları**, Malatya, 2005.
- KOCABAŞOĞLU, Uygur; **Şirket Telsizlerinden Devlet Radyosuna**, Ankara, 1980.
- KOÇ, Nurgün; **Türk Kültür Tarihi İçerisinde Köy Enstitüleri**, İzmir, 2007.

KODAMAN, Bayram; **Cumhuriyetin Tarihi-Fikri Temelleri ve Atatürk**, Isparta, 1999.

KONGAR, Emre; **Kültür Üzerine**, İstanbul, 1989.

KORUR, Aslı; **Cumhuriyet'in İlk On Beş Yılında Türk Resim ve Heykel Sanatı (1923-1938)** Ankara, 2008,

LAHBABİ, M. Aziz; **Kapalıdan Açığa Milli Kültürler Ve İnsanî Medeniyet**, Çev. Prof. Dr. Bahaeddin Yediyıldız, İstanbul, 1980.

LEWIS, Bernard; **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Ankara, 2004.

MAKAL, Mahmut; **Köy Enstitüleri ve Ötesi**, Ankara. 1997.

MUTLU, Sevda; **Devlet Adamı Kişiliği ile İsmet İnönü'nün Düşünce ve Uygulamalarının Değerlendirilmesi**, Sivas, 2007.

ORTAKALE, Gürkan; **Türk Halk Müziğinin Klasik Batı Müziğine Etkileri**, İstanbul, 2007.

ORTAYLI, İlber; **Avrupa ve Biz**, İstanbul, 2009.

ÖNDİN, Nilüfer; **Cumhuriyetin Kültür Politikası ve Sanat 1923–1950**, İstanbul, 2003.

ÖZEL, Emine; **Atatürk Dönemi Türk Eğitim Politikaları**, Kütahya, 2007.

ÖZODAŞIK, Mustafa; **Cumhuriyet Dönemi Yeni Bir Nesil Yetiştirme Çalışmaları (1923–1950)**, Konya, 1999.

ÖZTÜRK, Serdar; **Erken Cumhuriyet Döneminde Sinema Seyir Siyaset**, Ankara, 2005.

PAYASLI, Volkan; **Atatürk Dönemi Eğitim-Kültür Politikalarının Hatay'a Yansımaları (1921–1938)**, Ankara, 2009.

SAKAOĞLU, Saim; **Atatürk, Gençlik ve Kültür**, Konya, 1990.

- SARIÇAM İbrahim-ERŞAHİN Seyfettin; **İslam Medeniyeti Tarihi**, Ankara, 2006.
- SEZER, A. İlhan; **İsmet İnönü Döneminde Eğitim ve Kültür Politikaları**, Ankara, 2005.
- SİNANOĞLU, Suat; **Türk Hümanizmi II**, İstanbul, 1999.
- SOYKAN, Fetay; **Türk Sinemasında Kadın 1920-1990**, İzmir, 1993.
- SONSÖZ, Hande; **II. Dünya Savaşı'nın Türk Hikâye ve Romanına Etkileri**, İstanbul, 2010.
- SÖNMEZ, Şinasi; **Eğitim ve Siyasette Hasan Ali Yücel**. Ankara, 2000.
- ŞEHHÜSEYİNOĞLU, H. Nedim; **Köylünün Güneşi**, Ankara, 1994.
- ŞEKER, Kadir; **İnönü Dönemi Kültür Hayatı (1938–1950)**, Isparta, 2000.
- TAN, Nail; **Cumhuriyet Dönemi Kültür Çalışmalarının Dünü, Bu Günü, Yarını**, Ankara, 2003.
- TANSUĞ, Sezer; **Çağdaş Türk Sanatı**, İstanbul, 1996.
- TEMİZHAN, Oğuz; **Halkevleri ve Halkevlerinin 1932–1940 Arası Eğitim Faaliyetleri**, Ankara, 2006.
- TEZUÇAN, Deniz; **Türk Tiyatrosunun Gelişimine Kültür Politikalarının Etkisi**, İstanbul, 2006.
- TOKSOY, Nurcan; **Halkevleri**, Ankara, 2007.
- TUNÇAY, Çağlar; **Atatürk Döneminde Müzik Alanında Yapılan Çalışmalar**, İzmir, 2009.
- TURAN, Şerafettin; **Atatürk ve Ulusal Dil**, İstanbul, 1998.
- TURAN, Şerafettin; **İsmet İnönü: Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği**, Ankara, 2000.
- TURGUT, Erol; **Halkevleri ve Halk Eğitimi (1932–1950)**, Ankara, 1998.
- TURHAN, Mümtaz; **Kültür Değişmeleri**, İstanbul, 1969.

TÜRKDOĞAN, Orhan; **Değişme-Kültür ve Sosyal Çözülme**, İstanbul, 1988.

UNAT, Faik Reşit; **İsmet İnönü Biyografisi**, Ankara, 1945.

ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir; **Atatürk ve Harf Devrimi**, Ankara, 1973.

YALMAN, Ahmet Emin; **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim**, İstanbul, 1997.

YAMANER, Şerafettin; **Atatürk Öncesinde ve Sonrasında Kültürel Değişim**, İstanbul, 1998.

YÜKSEL, Ahmet Haluk; **Atatürkçü Düşünce Sisteminde Kültürel İletişimin Modele Dayalı Boyutları**, Eskişehir, 1987.

C. Makaleler

AKSOY, Bülent; “Cumhuriyet Döneminde Devlet Radyosunun Türk Musikisi Üzerindeki Etkileri”, **Türkler**, C.18, Ankara, 2002.

ALANER, A. Bülent; “Cumhuriyet Döneminde Çok Sesli Müzik”, **Türkler**, C.18, Ankara, 2002.

ALİ, Filiz; “Türkiye Cumhuriyeti’nde Konservatuarlar”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İstanbul, 1983.

ANAMUR, Hasan; “Hasan Ali Yücel ve Bir Aydınlanma Yolu Olarak Çeviri”, **100. Doğum Yıldönümünde Hasan Ali Yücel**, Haz. Songül Boybeyi, Ankara, 1998.

AND, Metin; “Cumhuriyetten Önce Türkiye’de Tiyatro”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.9, İstanbul, 1983.

ARTUN, Erman; “Tarihsel Süreçte Değişen Geleneksel Tiyatromuz”, **Halk Kültürü Tiyatro Sempozyumu**, İstanbul, 25–27 Aralık 2008.

ATABAY, Mithat; “Cumhuriyet Kültürü”, **Atatürk Yolu**, S. 43, Bahar 2009,

ATABEYOĞLU, Cem; “Cumhuriyet Döneminde Spor Politikası”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.8, İstanbul, 1983.

ATAÇ, Nurullah; “Batı Kafası”, **Cumhuriyet Dönemi Düşünce Yazıları Seçkisi**, Haz. Konur Ertop, Ankara, 1998.

AYAN, Ergin; “Atatürk’ün Kültür Konusundaki Hedefleri”, **Atatürk’ün Cumhuriyet’in İlanından Sonraki Hedefleri Sempozyumu Bildirileri**, İzmit, 1998.

AYSAL, Necdet; “Anadolu’da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri”, **Atatürk Yolu**, S. 35–36, Kasım 2005.

BALTACIOĞLU, İsmail Hakkı; “Kendine Dön”, **Cumhuriyet Dönemi Düşünce Yazıları Seçkisi**, Haz. Konur Ertop, Ankara, 1998.

BAŞYİĞİT, Türkan; “Türkiye’de Kırsal Kalkınma Politikaları (1923–1950)”, **Türkler**, C.17, Ankara, 2002.

BATUR, Afife; “Cumhuriyet Döneminde Türk Mimarlığı”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.5, İstanbul, 1983.

BEK, Güler; “Çağdaş Türk Sanatında ‘Ulusallık/Evrensellik’ Sorunsalı ve Bazı Temel Yaklaşımlar”, **SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 17, Mayıs 2008.

BELGE Murat - Külebi Cahit; “Türk Dili”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.10, İstanbul, 1983.

BELGE, Murat; “Kültür”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.5, İstanbul, 1983.

BELGE, Murat; “Türk Dili/Türk Dilinde Gelişmeler”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.10, İstanbul, 1983.

- CİHANGİR, Mehmet; “Yüksek Köy Enstitüleri”, **Köy Enstitüleri Amaçlar-İlkeler-Uygulamalar**, Haz. Mustafa Aydoğan, Ankara, 2007.
- ÖZGÜ, Melahat; “*Klasikler Çevirisinin Kültür Niteliği*” **Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Çevirileri Seçkisi**, Haz. Öner Yağcı, Ankara, 1999.
- ÇALIŞKAN, Adem; “Ana Çizgileriyle Cumhuriyet Devri Türk Şiirine Teorik Bir Yaklaşım 1923-1960”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.3, S.10, 2010.
- ÇIKAR, Mustafa; “Tercüme Bürosu”, **Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Çevirileri Seçkisi**, Haz. Öner Yağcı, Ankara, 1999.
- ÇİZMECİ, Meral; “Süsleme Sanatları”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.9, İstanbul, 1983.
- DİLAÇAR, A.; “Atatürk’ün Ölümünden Sonraki Yengisi”, **Cumhuriyet Dönemi Düşünce Yazıları Seçkisi**, Haz. Konur Ertop, Ankara, 1998.
- DİNO, Güzin; “Sabahattin Eyüboğlu ve Türkiye’de Çeviri Hareketleri”, **Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Çevirileri Seçkisi**, Haz. Öner Yağcı, Ankara, 1999.
- DİRİCAN, M. Rahmi; “Köy Enstitüleri Kanalıyla Toplum Kalkınması ve Köylerdeki Sağlık”, **Köy Enstitüleri Amaçlar-İlkeler-Uygulamalar**, Haz. Mustafa Aydoğan, Ankara, 2007.
- DOĞAN, Mehmet; “Şiirde Yeni Açılımlar”, **Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı Sempozyumu**, Ankara, 1998.
- DOĞANER, Yasemin; “Atatürk Döneminde Radyo”, **Türkler**, C.18, Ankara, 2002.
- ELBİR Bilal -KARAKAŞ, Ömer; “Cumhuriyet Dönemi Türk Kültür ve Edebiyatında Hümanizmin Etkileri”, **Turkish Studies**, C.2, S.4, 2007.
- ENGİNÜN, İnci; “Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı”, **Türkler**, C.18, Ankara, 2002.

ERCAN, Recep; “Türkiye’de Ulusal Kültür Tartışmaları Bağlamında Çağdaş Uygarlık Sorunu”, **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, No.1, C. 25, Mayıs 2001.

ERHAT, Azra; “Tercüme Bürosu”, **Cumhuriyet Dönemi Düşünce Yazıları Seçkisi**, Haz. Konur Ertop, Ankara, 1998.

ERTOP, Konur; “Roman ve Öykülerde Toplumsal Sorunlara Ayna Tutanlar (1923-1940)” **Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı Sempozyumu**, Ankara, 1998.

FİŞEK, Kurthan; “Türkiye’de Spor”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.8, İstanbul, 1983.

GÖLEN, Zafer; “Atatürk’ün Tarih Anlayışı”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.18, S. 52, Mart 2002.

GÜNYOL, Vedat; “Türkiye’de Çeviri”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.2, İstanbul, 1983.

GÜRSEL, Nedim; “Uygarlık ve Çeviri”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.2, İstanbul, 1983.

GÜVENÇ, İhsan; “Kuruluş”, **Köy Enstitüleri Amaçlar-İlkeler-Uygulamalar**, Haz. Mustafa Aydoğan, Ankara, 2007.

İLHAN, Attila; “Attila İlhan’la Çeviri Üzerine”, **Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Çevirileri Seçkisi**, Söyleşi: Selim İleri, Haz. Öner Yağcı, Ankara, 1999.

İLYASOĞLU, Aynur; “Türkiye’de Sosyolojinin Gelişmesi ve Sosyoloji Araştırmaları”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.8, İstanbul, 1983.

İSKENDER, Kemal; “Cumhuriyet Dönemi Türkiye’sinde Resim”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.6, İstanbul, 1983.

İSKENDER, Kemal; “Cumhuriyet Türkiye’sinde Sanat ve Estetik”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.7, İstanbul, 1983.

KARADAĞ, Nurhan; “Milli Kùltürümüzün Bir Unsuru Olarak Tiyatro”, **Milli Kùltür Unsurlarımız Üzerinde Genel Görüşler**, Ankara, 1990.

KARAL, Enver Ziya; “Atatürk ve Tarih”, **Cumhuriyet Dönemi Düşünce Yazıları Seçkisi**, Haz. Konur Ertop, Ankara, 1998.

KARANTAY, Suat; “Tercüme Bürosu Normlar ve İşlevler”, **Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Çevirileri Seçkisi**, Haz. Öner Yağcı, Ankara, 1999.

KARAÖMERLİOĞLU, M. Asım; “Köy Enstitüleri Üzerine Düşünceler”, **Toplum ve Bilim**, S. 76, Bahar 1998.

KAYNAR, Reşat; “Atatürk’ün Kùltür ve Eğitim Anlayışı” , **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.2, S. 6, Temmuz 1986.

KAYNARDAĞ, Arslan; “Yayın Dünyası Türkiye’de Yayıncılığın Gelişmesi ve Sorunları”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.10, İstanbul, 1983.

KOCABAŞOĞLU, Uygur; “Radyo”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.10, İstanbul, 1983.

KOCATÜRK, Utkan; “Atatürk’ün Tarih Tezi: Bir Uygarlık Beşiği Olarak Orta Asya”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.3, S. 9, Temmuz 1987.

KÜLEBİ Cahit BELGE –Murat; “Türk Dili”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.10, İstanbul, 1983.

LEVENT, Agâh Sırrı; “Özleştirme Durdurulabilir mi?”, **Cumhuriyet Dönemi Düşünce Yazıları Seçkisi**, Haz. Konur Ertop, Ankara, 1998.

MAKAL, Mahmut; “Köy Enstitülerinde Kitap Okuma”, **Köy Enstitüleri Amaçlar-İlkeler-Uygulamalar**, Haz. Mustafa Aydoğan, Ankara, 2007.

MUMCU AY, Yasemin; “Türk Şiirinde Garip Hareketi”, **Turkish Studies**, C.4, S.1-2, 2009.

NUTKU, Özdemir; “Cumhuriyet Tiyatrosu”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.9, İstanbul, 1983.

ORANSAY, Gültekin; “Cumhuriyetin İlk Elli Yılında Geleneksel Sanat Musikimiz”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.6, İstanbul, 1983.

ORANSAY, Gültekin; “Çok Sesli Musiki ”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.6, İstanbul, 1983.

ORTAYLI, İlber; “Harf Devrimi Üzerine Bir Değerlendirme”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.5, İstanbul, 1983.

ORTAYLI, İlber; “Tiyatroda Tarihi Oyunlar Üzerinde Siyasal Bir Analiz Denemesi”, **Tiyatro Araştırmaları Dergisi**, S. 7, 1976.

OSMA, Kıvanç; “Cumhuriyet’in Anıtları: Anıt Heykeller”, **Türkler**, C. 18, Ankara, 2002

ÖZER, Sevcihan; “Atatürk ve Türk Tarihi”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. 15, S. 44, Temmuz 1999.

ÖZHAN, Mevlüt; “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Geleneksel Türk Tiyatrosu” **I. Uluslar arası Atatürk ve Türk Halk Kültürü Sempozyum Bildirileri**, Ankara, 2001.

ÖZKIRIMLI, Atilla, “*Ana hatlarıyla Edebiyat*”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.3, İstanbul, 1983.

ÖZKUCUR, Abdullah; “Köy Enstitülerinde İş Eğitimi ve Demokratik Eğitim”, **Köy Enstitüleri Amaçlar-İlkeler-Uygulamalar**, Haz. Mustafa Aydoğan, Ankara, 2007.

ÖZÖN, Nijat; “Türk Sineması”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.10, İstanbul, 1983.

ÖZSOY, Yahya; “Uygulamalar”, **Köy Enstitüleri Amaçlar-İlkeler-Uygulamalar**, Haz. Mustafa Aydoğan, Ankara, 2007.

ÖZÜÇETİN Yaşar-NADAR Senem; “Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Dersinin Üniversiteler Düzeyinde Okutulmaya Başlanması ve Geline Süreç”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, , C.5, S.11, 2010.

SEMERCİ, Bekir; “Yeni Arayışlar”, **Köy Enstitüleri Amaçlar-İlkeler-Uygulamalar**, Haz. Mustafa Aydoğan, Ankara, 2007.

ŞENGÜL, Abdullah; “Türk Tiyatrosunda Tarih”, **Turkish Studies**, C. 4, S. 1–2, 2009.

SEVİNÇLİ, Efdal; “1940–1930 Yılları Arasında Türk Tiyatrosu’nda Eleştiri”, **Eleştirmen Gözüyle Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu Eleştiri Seçkisi I (1923-1960)**, Ankara, 1994.

SUNER, Levent; “Cumhuriyet Döneminde Tiyatroların Kurumsallaşması”, **Tiyatro Araştırmaları Dergisi**, S. 12, 1995.

SÜSLÜ, Azmi; “Cumhuriyet Döneminin Türk Kültürüne Bakışı ve Kültür Politikaları”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.11, S. 31, Mart 1995.

TAN, Nail; “Atatürk Dönemi Tiyatro ve Opera Çalışmalarında Türk Halk Kültüründen Nasıl Yararlanıldı?”, **I. Uluslar arası Atatürk ve Türk Halk Kültürü Sempozyum Bildirileri**, Ankara, 2001.

TONGA, Necati; “Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Divan Şiiri Tartışmaları ve Gelenekten Faydalanma”, **Turkish Studies**, C.2, S.4, 2007.

TÖRE, Enver; “Atatürk ve Sonrası Dönemi Tiyatro Faaliyetleri”, **Türkler**, C.18, Ankara, 2002.

TUNCEL, Bedrettin; “Hasan Ali Yücel ve Tercüme”, **Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Çevirileri Seçkisi**, Haz. Öner Yağcı, Ankara, 1999.

TURA, Yalçın; “Cumhuriyet Döneminde Türk Musikisi ”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.6, İstanbul, 1983.

UNAT, Faik Reşit; “Ebedi Şef Atatürk’ün Türk Dil Kurumu’na Direktifleri”, **Tarih Vesikaları Dergisi**, , C. 2, S. 11, Şubat 1943.

YÜCEL, Hasan Ali; “Hasan Ali Yücel’in Birinci Türk Neşriyat Kongresi Kitabına Önsözü” **Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Çevirileri Seçkisi**, Haz. Öner Yağcı, Ankara, 1999.

YÜCEL, Hasan Ali; “Tercüme Cenneti”, **Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Çevirileri Seçkisi**, Haz. Öner Yağcı, Ankara, 1999.

EKLER

EK 1: 1935 Yılı Halkevleri Dil ve Tarih Çalışmaları

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

-15-

M E R S İ N :

Masal , Türkü , bozlak , köy kuruluş tarihleri gibi parçalar toplayarak gazetelerle yayın yapmış , eski izlere ait anketler hazırlayarak köy öğretmenlerine yollamış , tarihî konular üzerinde konferanslar vermiştir .

M E R Z İ F O N :

2768 yurtdaşa türlü konularda 25 konferans vermiştir.

M U Ğ L A :

Muğla muhitine ait kelimeler , masallar , darı meseller adliyyeye ait kelimeler toplayarak yollamış , Konos , Karaköy , Tlos , Cibira , Kandiyana , harabeleri üzerinde incelemelerde bulunmuştur .

N İ Ğ D E :

Çıkarmakta olduğu Alpınar dergisi ile dil ve tarih yayınlarında bulunmuş , dil bayramını kutlulayarak konferanslar vermiş yersel halk edebiyatı üzerinde çalışmalarda bulunarak topladığı parçaları bir kitap halinde çıkarma işine başlamıştır .

O R D U :

Ulusal bayramları kutlulamış 3597 yurtdaşa yurt işleri hakkında konferanslar vermiş ve toplantılar yapmıştır .

Ö D E M İ S :

Dil ve tarih konuları üzerinde üç konferans ve üç söylev vermiş , iki halk gecesi yapmış , gittiği üç köy gezisinde köylüler ve aşiretler arasında sentaks bakımından araştırmalarda bulunmuş , dil bayramını kutlulamıştır .

S A M S U N :

Dil ve tarih konuları üzerinde 30 konferans vermiş , Dil bayramını 1000 kişi ile birlikte kutlulamış , bir broşür çıkarmış , 4 tören tertip etmiş ve yayınlarda bulunmak üzere bir dergi çıkarmaya başlamıştır .

15

EK 2: 1935 Yılı Halkevleri Dil ve Tarih Çalışmaları

(11)

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

İstanbul (Eminönü)

Çıkarmakta olduğu Halkın Bilgisi Haberleri dergisiyle yayınlarda bulunmuş , dil derleme işlerine devam ederek ve ayrıca edebiyat ve halk bilgisi kollarını kurarak , her üç koldan topladığı bilgileri T.D.A.K. na bildirmekte bulunmuş , Dil bayramını kutlulmuş , konferanslar vermiş ve Yusuf Akçora ile Celâl Sahirin ölümü törenlerine katılarak çelenk koymuştur .

İzmir :

Dil ve tarih konuları üzerinde 6 konferans vermiş , üç kişilik bir heyet Ege şehri yıkıklarını gezerek bir rapor hazırlamış , Dil bayramını kutlulmuş ve bir dil töreni yapmıştır .

İsparta:

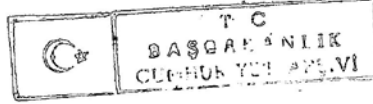
İsparta ilinin bir yandan yerel tarihini, diğer yandan Türklerde ad koyma usullerini aydınlatmağa yarayacak olan (Yer adları) nı derlemiş ve bu suretle 4000 den fazla yer adı biriktirmiştir. Köyler ve yürükler arasındaki gezilerde ayrıca kelime ve sentaks derlemeleri yapmış , dil bayramını iyi bir şekilde kutlulayarak iki konferans vermiş , çevrede yetişmiş , şahsiyet kazanmış ilim adamlarının , halk şairlerinin hayat ve eserleri üzerindeki araştırmalara ve halk deyişlerinin , masallarının , türkü ve ağıtlarının toplamasına devam etmiş , İsparta tarihini aydınlatmasına yarayan taş , kâğıt , deri , ağaç cinslerinin bir çok vesikalar üzerinde araştırmalar yapmıştır . Bundan başka bu yıl içinde 4 tarihi gezi yapmış , SÜğüt ve Yandağları gezisi 7 gün sürmüş , Keçiborlu , Kılıç köy arasındaki (Fari) öreninde bir Bizans şehri yıkısında toprak üstünde kalabilen taş sütunlar üzerindeki yazıları kopya etmiş , burada bir metre derinlikte muzaik bir satha raslamış , bundan bir metre karesini keserek Halkevi müzesine getirmiş , bu örenden köylülerin vaktiyle çıkarıp evlerde sakladıkları kırık heykel , kalın künk , tuğla ve zafer arabasını gösteren bir mermeri dahi Ev müzesine nakletmiş , Belönu (Sağalagos), Asar, Kapıkaya örenleri gezisinde; Roma devrine ait Anfiteatr , Jımnas, lâhitler , müstahkem binalarla dolu olduğunu , fakat zamanla tahribata uğradıklarını görmüş , Kapıkaya öreni hakkında Ün dergisinin 19 uncu sayısında bir makale çıkarmış , İspartaya iki saat uzaktaki (Bayat) köyü kuzayında bir müstahkem mevki gezmiş , burada bulunan Roma , Bizans ve Selçuk ümerasına ait paralarla ,

EK 3: Dolmabahçe Sarayı'nda açılacak Milli Resim ve Heykel Galerisi ile İlgili

Arşiv

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
KÜLTÜR BAKANLIĞI
Yüksek Öğretim Genel Direktörlüğü

Sayı: 4/2837

Ankara: 23.7.1937

Özet: Dolmabahçe sarayının bir kısmında açılacak "Millî Resim ve Heykel Galerisi" si hak:

Başbakanlık Yüksek Orununa

Cumhuriyetin kuruluşundanberi Devlet ve Müessesatça fedakârlıklar yapılarak muhtelif sergilerden bir çok resim ve heykeller satın alınmıştır. Bu eserler bugün dağınık bir halde muhtelif makamların elinde bulunmaktadır. Gerek bu makamlarda ve gerek Bakanlığımızda mevcut eserlerin değerlilerinden, Memleket sanatı ve sanatkarı için bir teşhir ve sanat terbiyesi imkânını temin etmek maksadile bir " Millî Resim ve Heykel Galerisi" tesisi kararlaştırılmış ve 1937 bütçesile de teşkilâtı kabul olunmuştur.

Bu Galerî Dolmabahçe sarayının bu iş için ayrılan Dairesinde önümüzdeki Eylül ayı içinde Tarih Kurultayının toplandığı günlerde açılacaktır. Bunun için Bakanlığımıza bağlı okul ve müesseselerde mevcut bütün resim ve heykeller toplanarak bu Galerîye verilmiştir. Ancak diğer Bakanlıklarla Genel Direktörlükler ve Bankalar da geçen yıllarda açılan sergilerden bir çok resimler almışlardır. Bunların arasında sanat kıymetleri yüksek olan eserler vardır. Millî Galerî bütün kıymetleri toplamak ve memleketimizin sanat alanındaki hakikî varlığını en iyi bir şekilde göstermekle mükelleftir. Aksi takdirde memleketin resim ve Heykeltaşlık sahasındaki kabiliyet ve başarısı tam olarak temsil edilemeyecektir. İşte bu cihetler düşünülerek yukarda arzolunan makamların ellerindeki eserlerin toplanmasına zaruret hasıl olmuş ve bu eserleri seçmek ve toplamak üzere Galerî Direktörü Ressam Halil Dikmen Ankara'ya getirilmiştir.

Seçilecek olan resim ve heykeller Galerîye götürülecek

030	10			123	125	1
-----	----	--	--	-----	-----	---

EK 4: Dolmabahçe Sarayı'nda açılacak Milli Resim ve Heykel Galerisi ile İlgili Arşiv

TÜRKİYE CUMURİYETİ
KÜLTÜR BAKANLIĞI
Yüksek Öğretim Genel Direktörlüğü

Ankara : / / 193

Özet:

Sayı: _____

ve mütehassıs bir jüri tarafından nihai seçim yapılacak, en değerlileri Galeriye alınacak ve bu eserlerin altına, eseri veren Bakanlık veya Müessesenin hediyesi olduğu yazılacaktır. Nihai seçimde hariç kalan eserler, yerlerine iade olunacaktır.

Yüksek Başbakanlıkta mevcut resimlerden de icabedenlerin seçilmesine yüksek izinlerini saygılarımla diler ve Bakanlıklarla Genel Direktörlüklere ve Bankalara ayrıca yazıldığını arz ederim.

Ca

Kültür Bakanı adına

S. M.

Nafis Kanar

c.a.

yazı İşlerine

23-7-37

CD. EF. 23/7/1937

39. K.

030	10		193	195	1
-----	----	--	-----	-----	---

23-7-37	5224
---------	------

EK 5: İç İşleri Bakanı Şükrü Kaya'nın Halkevleri Teşkilatı ile İlgili Görüşleri

T. C.
Dahiliye Vekâleti
Hususi Kalem Müdürlüğü

1/10/1932

C. H. F. Umûmî Kâtipliğine

Muhterem efendim.

Halkevleri teşkilatı, memleket için faydası ve kıymeti ölçülemeyecek yüksek bir eser olmuştur. Halkevleri, her tarafta gençliği ve muhitin mütefekkir ve rejime yardımcı unsurlarını sinesinde toplayan hayat ve hareket kaynakları halinde doğmağa ve inkişaf etmeğe başlamışlardır.

Son seyahatimde de bunu büyük bir iftihar ve memnuniyetle gördüm. Yalnız Trabzon ve Erzurum muhitleri bu hususta hareketsizdirler. Buralarda Fırkamız teşkilatı maal'esev muntazam çalışmıyor. Buralara da İzmir ve Samsun'da olduğu gibi muhitle alaka ve münasebeti olmayan kuvvetli birer arkadaşı gönderilerek teşkilatımızın başında daimî surette bulundurulmasını çok lüzümlü ve faydalı görüyorum.

Bu noktai nazarımı seyahatten avdetimde Re'isicumhûr Hazretleri ile Başvekil Paşa Hazretlerine de arz etmiştim.

Vaziyeti zatı devletlerinin de yüksek alakalarına arz eder ve bu vesile ile de hürmetlerimi teyit eylerim efendim.

Dahiliye Vekili

030	10			197	817	2
-----	----	--	--	-----	-----	---

2